

NICCOLO MACHIAVELLI

HÜKÜMDAR

İtalyanca aslından çeviren
Yusuf Adil EGELİ

Yıldız Matbaası — ANKARA
1 9 5 5

NICCOLO MACHIAVELLI

HÜKÜMDAR

İtalyanca aslından çeviren

Yusuf Adil EGELİ

eskikitaplarim.com

YILDIZ MATBAASI - Ankara

1 9 5 5

S U N U Ş

Niccolo Machiavelli 1469 da Firenze'de doğdu.

1498 den itibaren Cumhuriyet Hükümetinde küçük bir İçişleri ve Savunma Bakanlığı olan bir büronun sekreterliğinde 14 sene hizmet etti. Medici'lerin 1512 sonlarında buralara tekrar sahip olmaları üzerine vazifeden uzaklaştırıldı.

1513 başlarında yeni efendilerine karşı gelmek şüphesi ile kısa bir müddet zindana atıldı. Sonra Toscana hudutlarından dışarı çıkmamak kaydıyla serbest bırakıldı ve geçim sıkıntısı yüzünden Firenze yakınlarında kendi köy evine çekildi.

"Hükümdar" bu inzivada yazılmıştır.

*

"Hükümdar" ı okurken yazıldığı yüzyılda İtalya Yarımadası'nın irili ufaklı birçok prensliklere, cumhuriyetlere ayrıldığını, bunların birbirleriyle devamlı savaş halinde bulduklarını, bu savaşlar neticesinde küçük devletlerden bir takımının yok olduğunu, yenilerinin doğduğunu, el değiştirdiklerini, büyük devlet hüviyeti almağa başlamış bulunan İspanya ve Fransa'nın bu iç kavgalara sık sık karıştıklarını, nihayet o devirlerde hemen hiçbir yerde millî ordular bulunmadığını hatırlamak faydalı olacaktır.

*

Machiavelli'nin "Hükümdar" ı ahlâk bakımından çok tenkid edilmiştir. Büyük Frederik'in, veliahtlığı zamanında, yazdığı ve müellife canavar diyecek kadar sert hücumarı ihtiva eden Anti - Machiavel adındaki eseri meşhurdur.

Bu eserdeki insani ve ahlâki düşünceler, krallığı zamanındaki icraatı ile karşılaştırılınca, Frederik'in kanaatlerinde samimi olmadiğı hükmüne vardırabilir. Ancak realitenin insanları duyduklarından başka, türlü davranmağa mecbur edeceğini de göz önünde tutmak lâzımdır.

Aynı müsamaha fikriyle, hisler bir tarafa bırakılarak, vakıalar soğuk ve tarafsız mantığın tahlilinden geçirilince

çıkan neticeler ahlâk duygularımızı ve ideallerimizi incitirse, bu neticeleri çıkararı mahkûm etmek doğru olur mu?

Bu esere, bugünün anlayışına göre, bir bakımdan "İKTİDAR" adını vermek de mümkündür: Usuller yumuşatılmış olmakla beraber davranışlar, ana hatlarıyla, her memlekette ve memleketten memlekete pek az farklıdır.

Bu böyle olagelmıştır: İnsanlık, insanlık idealine henüz pek çok uzaktır.

*

Machiavelli'nin bu eseri ne maksatla yazdığı da hayli tartışma konusu olmuştur. Çoğu zaman, insanların niyeti muhakemelerinde değil, duygularında belirir. Bu bakımdan müellifin maksadını hemen bütün kitaba hâkim olan mantıkta değil, son kısmının lirizme kaçan satırlarında bulmak mümkündür zannederim.

*

TERCÜME HAKKINDA NOT:

Dil bakımından eski ile yeni arasında bocaladığımı itiraf ederim. Bu konuda henüz istikrara varamadığımız bir devir içinde ne çok geride kalmak, ne de ileriye doğru fazla zorlamak istedim. Yalnız istemek değil, yapamadım da...

Herkesin bildiği bir söz vardır: Üslûp aynıyle insandır. Bu düşünceyle yazarın üslûbuna yaklaşılmaya özendim.

Bugünkü ifade tarzı ile tercüme etmek daha kolay olurdu. Fakat hiç olmazsa ifadede eskilik çeşnisini muhafaza edeyim, dedim. Tabii muvaffak olamadım. Bir tercümede üslûp aksettirilebilir mi?

Her çeşit hata muhakkak ki çoktur. Az çok kim hata etmez ki...

Y. E.

NICCOLO MACHIAVELLI

DEN

HAŞMETLİ LORENZO DE' MEDİCİ'YE (*)

Bir hükümdarın teveccühünü kazanmak isteyenler, çok defa, malik oldukları şeyler arasında en değerli saydıkları, veya, hükümdarın daha çok hoşlandığını gördükleri şeylerle kendilerini ona tanıtmayı âdet edinmişlerdir; bundan dolayı, çok kere, ona atlar, silâhlar, sırmalı kumaşlar, değerli taşlar ve ululuğuna yaraşan buna benzer süslü şeyler armağan edildiği görülür. Ben de, Haşmetli Efendim'e kulluğumun bazı delilleriyle kendimi tanıtmayı arzu ettiğim için, zamanımızda olup bitenler üzerindeki uzun tecrübe ile ve eskileri arasız okumak suretiyle büyük adamların icraatı hakkında edindiğim bilgiden başka, eşyam arasında, kendime göre, sunacak daha değerli bir şey bulamadım. Bunu, büyük özen ile, uzun uzadıya düşünmek ve incelemek suretiyle şimdi ufak bir cilt haline getirerek, haşmetli efendim'e gönderiyorum. Bu eseri katlarına sunulacak değerde saymıyorsa da, bunca yıl içinde ve o kadar sıkıntı ve tehlike pahasına görüp öğrendiklerimin hepsini kısa bir zamanda anlayabilmek kolaylığını size sağlamaktan daha büyük bir armağanda bulunamayacağımı düşünerek, lütfen iyi karşılanacağını umuyorum.

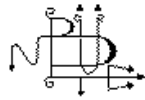
(*) Lorenzo de'Medici (1492-1519) 1513 den itibaren Firenze'de hükümdarlık etmiştir.

Ben bu eseri, çok kimsenin kendi şeylerini tasvir etmekte ve süslemekte âdet edindiği gibi, uzun cümleler, parlak ve tumturaklı sözlerle veya özle ilgisi olmayan herhangi bir güzellikle şişirip süslemedim; çünkü istedim ki başka hiçbir şey esere değer katmasın ve yalnızca bahsin değişikliği ve konunun ciddiliği onu beğendirsın.

Yine istemem ki aşağı halli ve değersiz bir kimse, hükümdarların idare tarzlarını münakaşa etmeğe ve bunlara düzen vermeğe kalkarsa “kendini beğenmiş” sayılsın; çünkü manzara resmi yapanlar dağların ve yüksek yerlerin özelliğini kavramak için nasıl alçak yerde, ovada; alçak yerlerinkini kavramak için de nasıl dağlar üzerinde yüksekte dururlarsa, bunun gibi, halkın tabiatını iyice tanımak için hükümdar olmak, hükümdarlarinkini tanımak için de halktan olmak gerektir. Bu küçük armağanı kendilerine nasıl bir duygu ile sundumsa dilerim ki Haşmetli Efendimiz de onu aynı duygu ile karşılasınlar. Onu özenerek okur ve incelerlerse, orada benim son bir dileğimi göreceklerdir ki, o da, bahtının ve diğer niteliklerinin vadettiği ululuğa efendimizin ulaşmasıdır. Ve şayet efendimiz yüksekliğinin doruğundan bu alçak yerlere arasıra gözlerini çevirirlerse, talihin büyük ve sürekli bir gadrini ne kadar haksız olarak çektiğimi anlayacaklardır.

HÜKÜMDAR

eskikitaplarim.com

I. BÖLÜM

HÜKÜMDARLIKLARIN KAÇ ÇEŞİT OLDUĞU

VE

NASIL ELDE EDİLDİKLERİ HAKKINDA

İnsanlar üzerinde hüküm sürmüş olan ve süren bütün devletler, bütün egemenlikler ya cumhuriyet ya hükümdarlık olagelmışlerdir.

Hükümdarlıklar ya babadan kalmadırlar - ki "bey" in soyu uzun zamandanberi orada egemendir - ya yenidirler.

Yeniler de ya bütün olarak yenidirler: Milano'nun Francesco Sforza (*) için olduğu gibi; ya onları ele geçiren hükümdarın babadan kalma devletine katılmış parçalar gibidirler: Napoli Kırallığının İspanya Kırallığı için olduğu gibi.

Bu yolda elde edilen ülkeler ya bir hükümdarın buyruğu altında yaşamağa alıştırlar, ya hür olmak âdetindedirler; hükümdarlar bunları ya başkalarının ya kendi silâhlariyle, yahut talihin yardımı, veya kendi liyakatleri ile kazanırlar.

(*) Milano Cümhuriyetini Venediklilere karşı müdafaaya memur kuvvetlerin komutanı olan Francesco Sforza 1450 de kendisini Milano Dukası ilân ettirdi.

II. BÖLÜM

BABADAN KALMA HÜKÜMDARLIKLAR

HAKKINDA

1 — Cumhuriyetten bahsetmeyi bir yana bırakacağım; çünkü ondan, başka bir yerde, (*) uzun uzadıya bahsetmiştim. Yalnız Hükümdarlığı göz-önünde tutacak ve, yukarıda yazılı örgüyü örerek, hükümdarlıkların nasıl idare olunabileceklerini ve elde tutulabileceklerini münakaşa edeceğim.

Bunun üzerine diyorum ki, babadan kalan ve hükümdarların soyuna alışmış olan devletlerin elde tutulmasında yenilerinde olduğundan daha az güçlük vardır; çünkü atalarının düzenini yalnız bozmamak, sonra da, çıkıveren aksaklıklar karşısında havaya göre dümen kullanmak yeter; o suretle ki, eğer bu hükümdar şöyle böyle bir beceriklikte ise, olağanüstü ve aşkın bir kuvvet onu elinden almadıkça, devletinde tutunabilir; mahrum edilse bile, istilâcı herhangi bir felâkete uğrayınca, onu tekrar elde eder.

2 — Misâl olarak, İtalya'da, Ferrara Dukası vardır; bu zat 1484 de Venediklilerin ve 1510 da da Papa Giulio'nun saldırılarına, ancak ülkesinin köklü sahibi olduğu için karşı koyabilmiştir. Çünkü yerli hükümdar için fenalık etmeye daha az sebep ve daha az lüzum vardır; bundan dolayı da daha çok sevilmesi gerekir; olağanüstü kusurları kendisinden nefret ettirmezse uyruğu tarafından, tabii olarak, daha çok

(*) Müellifin, "Tito Livio'nun tarihe ait ilk on kitabı hakkında konuşmalar" eserinde.

sevilip istenmesi akla yakındır. Ve egemenliğin eskiliği ve sürekliliği içinde değişiklik yapmak hâtıra ve sebepleri sönüp gider: şundan dolayı ki daima bir değişiklik başka bir değişikliğin kurulmasına yarayan bağlantı taşları bırakır.

III. BÖLÜM

KATIŞIK HÜKÜMDARLIKLAR HAKKINDA

1 — Fakat güçlükler yeni hükümdarlıkta bulunur. Evvelâ bir hükümdarlık bütün olarak yeni değil de bir başkasının parçası gibi ise - ki bu halde bütününe birden katışık adı verilebilir. - bundaki değişiklikler, başta, tekmil yeni hükümdarlıklara has olan tabiî bir güçlükten doğar; o da, daha iyi bir hale ulaşacaklarına inanarak, insanların kolayca efendi değiştirmeleridir; bu inan ise efendilerine karşı silâha sarılmalarına sebep olur; bunda da aldanırlar; çünkü, deneme sonunda, durumlarının daha kötüye varmış olduğunu görürler. Bu da tabiî ve her zaman görülen başka bir zarurettten doğar: gerek askerleriyle, gerekse yeni istilânın arkasından getirdiği sayısız tedirginliklerle yeni hükümdar, başına geçeceği halkı, her vakit, incitmek zorunda kalır; o suretle ki bu ülkeyi işgal etmekle zarara uğrattığın herkes sana düşman olur; üstelik umdukları derecede memnun edemediğin ve, onlara karşı borçlu bulunmakla, zor kullanma yollarına başvurmadığın için sana yardım etmiş olanları da dost olarak elde tutamazsın. Çünkü bir kimse, ordusuyla ne kadar kuvvetli olursa olsun, bir ülkeye girmek için her vakit o ülke halkının sevgisine muhtaçtır. Bu sebeplerle Fransa Kıraatı XII. Louis Milâno'yu çabucak aldı ve, yine, çabucak

H Ü K Ü M D A R

kaybetti: İlkinde Milâno'yu Louis'den geri almak için Lodovico'nun yalnız kendi kuvvetleri yetmişti; çünkü Fransa Kralına kapıları açan halk, inanışlarında ve umdukları gelecekteki iyiliklerde aldandığını görünce, yeni Hükümdarın verdiği sıkıntılara dayanamaz oldu.

2 — Ayaklanmış memleketlerin, ikinci defa zaptedilince, daha güçlkle elden çıktıkları çok doğrudur; çünkü ayaklanmayı vesile edinen hükümdar, mücrimleri cezalandırmak, şüpheli kimseleri arayıp bulmak ve en zayıf tarafları için tedbir almak suretiyle, emniyetini sağlamak işinde daha az çekingen davranır. O suretle ki, Fransa'nın, ilk defa, Milâno'yu kaybetmesi için sınır boyunda gürültü eden bir Duka Lodovico yetti ise, ikinci defa kaybettirmek için bütün dünyanın Fransa aleyhine dönmesi, ordularının yıkılmış veya İtalya'dan kovulmuş olması gerekmişti; bu da yukarıda söylenen sebeplerden dolayıdır. Yine de her iki defasında Milâno Beyliği elinden alındı. Birincisinin genel sebepleri hakkında konuşuldu; şimdi ise ikincisinin sebeplerini söylemek ve, zaptettiği ülkede Fransa'nın yaptığından daha iyi şekilde tutunabilmek için, Fransa Kralının elinde ne gibi çareler bulunduğunu ve aynı durumda bulunacak bir başkasının ne gibi çareleri olabileceğini gözden geçirmek kaldı.

3 — Şimdi diyorum ki, zaptedilmek suretiyle işgal edilenden daha eski bir devlete katılan bu devletler ya aynı ülke ve dildir, ya değildirler. Böyle oldukları zaman, hele hür yaşamağa alışık değillerse, bunları elde tutmakta büyük kolaylık vardır; ve sağlam olarak elde tutmak için evvelce hükümdar olan hükümdarın soyunu söndürmüş olmak yeter; çünkü

diğer hususlarda, eski yaşayış şartları muhafaza edilince, âdet farkı olmadığı için, insanlar rahatça yaşarlar: uzun zamandır Fransa ile birlikte yaşamış olan Burgonya, Bretanya, Gaskonya ve Normandiyanın yaptığı gibi. Bunlarda dilce birtakım ayrılıklar olmakla beraber, yine, âdetleri birdir ve birbirleriyle kolayca uyuşabilirler. Bunları zapteden de, muhafaza etmek isterse, iki şeye dikkat etmelidir: biri eski hükümdarlarının soyunun sönmesine, ötekisi de, ne kanunların ne vergilerin değişmemesine; o suretle ki, kısa zamanda, eski hükümdarlıkla tek bir vücut teşkil etsin.

4 — Fakat bir ülkeden dilce, âdetçe ve nizamca birbirinden farklı devletler zaptolunduğu zaman güçlük buradadır; bunları muhafaza için de büyük talih ve büyük maharete ihtiyaç vardır. En büyük ve tesirli çarelerden biri de fetheden kimsenin gidip orada oturmasıdır. Bu şekil, fethi daha güvenli ve sürekli kılar: Türk'ün Yunanistan (*), için yaptığı gibi; bu devleti elde tutmak için, uyguladığı bütün düzenlerle birlikte, orada oturmağa gitmemiş olsaydı onu muhafaza etmesi mümkün olamazdı. Çünkü orada oturunca düzensizliklerin doğuşu görülür ve çabuk çare bulunabilir; orada oturulmazsa, ancak büyüdükleri ve artık çare olmadığı zaman haberdar olunur. Bundan başka ülke memurların tarafından soyulmaz; halk hükümdara yakından başvurabilmekten faydalanır; böylece halk iyi niyet besliyorsa hükümdarını sevmeye, başka niyette ise, ondan korkmağa daha çok fırsat bulur. Yabancılardan kim bu devlete saldırmak isterse daha çok düşünüp çekin-

(*) Yunanistan sözü ile Balkan Yarımadası kastediliyor.

meğe mecbur olur; o kadar ki, hükümdar, içinde oturduğu için, ancak büyük güçlüklerle onu kaybedebilir.

5 — Daha iyi başka bir çare de ülkenin bir veya iki yerine devletin o ülkedeki bağlantısını teşkil edecek olan göçmenler yollamaktır; çünkü ya bunu yapmak, yahut, orada, çokça silâhli kuvvetler bulundurmak, lâzımdır. Göçmenlerle fazla masraf olmaz; oraya az bir masrafla veya masrafsız gönderilir ve yerleştirilir; yeni sâkinlere vermek üzere kimlerin ev ve tarlaları alınmış ise, yalnız onlar zarar görürler; bunlar da o ülkenin az bir kısmını teşkil ederler; zarar görenlere gelince, dağıldıkları ve fakir kaldıkları için, hiç bir zaman kötülük yapamazlar; ötekiler ise, bir yandan, zarar görmedikleri için uslu dururlar, öte yandan da, soyulmuş olanların başına gelen hâl kendi başlarına da gelir korkusu ile, kusur işlemek kaygusuna düşerler. Netice olarak diyorum ki, bu göçmenler masraflı olmazlar, daha sadıktırlar ve halk için daha az zararlıdırlar; zarar görenler ise, denildiği gibi, öteye beriye dağılmış ve fakir düşmüş oldukları için, kötülük edemezler. Bundan da şunu hatırdâ tutmalı ki, insanlar, ya okşanmalı, veya, söndürülmelidirler; zira insanlar, hafif zararlardan intikam alırlar, ağır zararlardan ise intikam alacak halleri kalmaz. Bir insana yapılan kötülük öyle olmalıdır ki, intikamından korkmağa yer kalmasın.

Fakat göçmen yerine asker bulundurulursa, o devletin bütün gelirini muhafızlara harcamak mecburiyetinden dolayı, daha çok masraf yapılır; öyle ki kazanç ziyana döner; ordusunun yer ve konak değiştirmesi bütün halkı rahatsız ettiği için, daha çok zarar verir; bu rahatsızlığı herkes duyar ve herkes

ona düşman olur; mağlûp, fakat yuvalarında kaldıkları için, bunlar zarar verebilecek düşmanlardır. Şı halde göçmenler ne kadar faydalı ise, bu muhafızlar her yönden faydasızdırlar.

6 — Kendisinininkinden, söylendiği şekilde, farklı bir ülkede bulunan bir hükümdar daha az kuvvetli komşularının başı ve koruyucusu olmalı, kuvvetlileri zayıflatmağa çalışmalı, ve kendi kadar kuvvetli bir yabancı hükümdarın, kazara, buralara girmesinden sakınmalıdır. Ve bir yabancının, büyük ihtiras veya korku dolayısıyla memnun olmayan kimseler tarafından memlekete sokulması daima vaki olabilir: nasıl ki, eskiden, Eto'l'lerin Roma'lıları Yunanistan'a soktukları görülmüştür; ve girdikleri her ülkeye onları sokan oranın adamları olmuştur.

Dünya düzeni odur ki, kudretli bir yabancı bir ülkeye girer girmez, orada, daha az kuvvetli olanlar, - kendilerinden kuvvetli olana karşı duyulan haset dolayısıyla - bu yabancı ile birleşirler; o kadar ki, bu az kuvvetlileri kazanmakta hiç bir zahmete katlanması gerekmez; çünkü, hepsi birden, hemen kendi arzuları ile, onun zaptettiği devletle bir bütün olurlar. Yalnız bunların çok kuvvet ve çok nüfuz kazanmamalarını düşünmeğe mecburdur; ve bütün memlekette, her işte, "Mutlak Hâkim" olarak kalmak için, kendi kuvvetleri ile ve bunların yardımıyla, kudretli olanları kolayca alçaltabilir. Bu cihetleri iyi idare edemeyecek olan kimse kazandığını çabuk kaybeder; kaybetmediği müddetçe de, orada, sayısız zorluklara ve sıkıntılara uğrar.

7 — Romalılar, zaptettikleri ülkelerde, bu cihetlere iyi dikkat etmişlerdir: göçmenler göndermişler, az kuvvetlileri, kuvvetlerini artırtmadan, tutmuşlar;

kudretlileri alçaltmışlar ve kudretli yabancıların orada itibar kazanmalarına meydan vermemişlerdir. Mîsâl olarak yalnız Yunanistan eyaletini alıyorum: Romalılar Aitol'lerle Akhai'leri tutmuşlar, Makedonya Kırallığını zayıflatmışlar, Antiokhos'u buradan kovmuşlardır; Akhai'ler veya Aitol'ler ne yaparlarsa yapsınlar onlara ülkelerini genişletmek için hiç bir zaman müsaade etmemişlerdir; ne Philippos'un kandırmacaları Roma'lıları, kendisini küçültmeden, dost olmağa sürükleyebilmiş, ne de Antiokhos'un kudreti kendisinin o ülkede herhangi bir devleti elinde muhafaza etmesine muvafakatlarını sağlamıştır. Çünkü Romalılar, bu gibi hallerde, bütün akıllı hükümdarların yapmağa mecbur olduklarını yapmışlardır: akıllı hükümdarlar, yalnız halin karışıklıklarına değil, fakat, gelecek olanlara da dikkat etmek ve, bütün maharetleri ile, bunlara karşı gelmek mecburiyetindedirler; şundan dolayı ki, uzak iken görülünce, güçlüklerle kolayca çare bulunabilir. Fakat yaklaşıncaya kadar beklenirse ilâç zamanında yetişmiş olmaz; çünkü hastalık artık tedavi edilmez bir durum almıştır.

8 — Bu hâl veremlinin haline benzer: hekimlerin deyişine göre, başlangıçta tedavisi kolay, teşhisi güçtür; fakat zaman geçtikçe, başlarken teşhis olunamıyarak tedavi edilmediği için, teşhisi kolay fakat tedavisi güç olur. Devlet işlerinde de durum böyledir; çünkü doğacak fenalıklar önceden görülünce - ki bu da ancak akıllılara ve uzağı görenlere vergidir - çabuk tedavi olunurlar; fakat önceden tanınmadıkları için, herkesin tanıyabileceği dereceye kadar büyümelerine meydan verilince, artık çare kalmaz.

Böylece, Roma'lılar mahzurları uzaktan görmekle onlara daima çare bulmuşlar ve, bir harpten sakı-

nacağız diye, hiç bir zaman fenalıkların uzayıp gitmesine müsaade etmemişlerdir; çünkü bilirlerdi ki harp bertaraf edilmez ancak, başkalarına yarayacak şekilde, geciktirilmiş olur. Bundan dolayı Philippos ve Antiokhos'a karşı, İtalya'da muharebe vermeğe mecbur olmamak için, Yunanistan'da muharebe vermeği istediler; o zaman için her ikisinden de kaçınmağa muktedir oldukları halde bunu istemediler. Zamanımız bilginlerinin, her gün, dillerinden düşürmedikleri "zamanın nimetlerinden istifade etme" yi de hiç sevmeyenler; bilâkis, kendi liyakatleri ve uzağı görüşlülüklerinden faydalanmayı tercih ettiler; zira zaman her şeyi önüne katar ve beraberinde fenalık kadar iyiliği, iyilik kadar fenalığı da getirebilir.

9 — Şimdi Fransa'ya dönelim ve yukarıda söylediklerimizden herhangi birini yapıp yapmadığını tetkik edelim. Charles'dan değil fakat, İtalya'da daha uzunca bir zaman yerler işgal ettiği için hareketinin gelişmesi daha iyi takip edilebilmiş olan bir kimse olarak, Louis'den söz açacağım; ve onun, kendisinininkinden farklı bir devleti elde tutmak için yapılması gereken şeylerin nasıl aksini yaptığını göreceksiniz.

10 — Kral Louis'yi, onun gelmesiyle Lombardianın yarısını kazanmak isteyen Venedik'lilerin hırsı İtalya'ya soktu. Kralın bu davranışını ayıplayacak değilim; çünkü İtalya'ya ayak atmak isteyince ve bu ülkede dostları olmayınca, bilâkis Kral Charles'in muamelesi sebebiyle bütün kapılar kendisine kapanmış olduğu için, mümkün olan dostlukları kabule mecbur oldu. Öteki hareketlerinde hiç bir hata işlememiş olsaydı, teşebbüsünde muvaffak da olacaktı. Böylece Kral, Lombardiya'yı zaptedince, Charles'in

kaybettiği şöhret ve itibarı tekrar kazandı: Genova teslim oldu, Floransa'lılar dost oldular; Mantova Markisi, Ferrara Dukası, Bentivogli, Madonna di Furli, Faenza, Pesaro, Rimino, Camerino, Piombino beyleri, Lucca'lılar, Pisa'lılar, Siena'lılar, her biri, dost olmak için, karşılamağa çıktılar. Lombardia'da iki şehir kazanmak için Kiral Louis'yi İtalya'nın üçte ikisinin hâkimi kılan Venedik'liler, ancak o zaman, kararlarındaki deli cür'eti anlayabildiler.

11 — Kiral, yukarıda sözü geçen kaidelere riayet etmiş ve çoğu zayıf, kimi kiliseden, kimi Venedik'lilerden korktuğu için daima kendisi ile birlik olmağa mecbur bütün bu dostları korumuş ve savunmuş olsaydı onun İtalya'da şöhret ve itibarını muhafaza etmesi ne kadar kolay olacaktı; bunlar vasıtasıyla da, kuvvetli kalanlara karşı, kolayca, kendini emniyete alabilirdi. Fakat Kiral Milano'ya ayak basar basmaz, Papa Alessandro'ya Romanya'yı işgal etmesi için yardım etmek suretiyle, aksini yaptı. Bu kararı ile, dostlarından ve kucağına atılmış olanlardan kendini mahrum ederek, kendi kendini zayıflat-tığını ve o kadar büyük bir otorite sağlayan manevî kudrete bir o kadar maddî kudret de katmak suretiyle kiliseyi daha büyük kıldığını farkedemedi. Ve, bir kere ilk hatayı işleyince, bu hatalı yolda yürümeğe mecbur kaldı: o suretle ki Alessandro'nun hırsına son vermek ve Toscana'ya hâkim olmasına engel olmak için İtalya'ya gelmeğe mecbur oldu. Kiliseyi kudretli kılması ve dostlarından mahrum olması yetişmiyormuş gibi, Napoli Kırallığına sahip olmak için buray: İspanya Kralı ile paylaştı; ve kendisi İtalya'nın birinci mutlak hâkimi iken, oraya bir de ortak soktu: bu ülkedeki harisler ve kendisinden memnun olmayanlar dayanacak yer bulsunlar diye. Bu kiral-

lıkta kendisine haraç verecek bir kiral bırakabilecek iken, kendisini kovabilecek bir başkasını yerleştirmek için, onu attı.

12 — Fethetmeyi arzu etmek, muhakkak ki, çok tabî ve alelâde bir şeydir; ve insanlar muktedir olup bunu ne zaman yaparlarsa, övülecekler, veya, ayıplanmayacaklardır. Fakat, muktedir olmadıkları halde, her ne olursa olsun, bunu yapmağa kalkışırlarsa işte hata ve ayıplanacak şey buradadır. Şu halde, Fransa, kendi kuvvetleri ile, Napoli'ye saldırabiliyor idi ise, saldırmalıydı; bunu yapamıyor idi ise onu başkası ile paylaşmamalı idi. Venedik'lilerle yaptığı Lombardia paylaşması, İtalya'ya ayak basmasını sağladığı için, mazur görülebilmişse de, aynı zaruretle mazur olmayan Napoli paylaşması işi ayıplanmağa müstahaktır.

Böylece Louis şu beş hatayı ilemişti: küçük beylikleri mahvetmiş, İtalya'da bir kudretlinin kudretini artırmış, oraya çok kudretli bir yabancı sokmuş, İtalya'ya gelip içinde oturmamış, göçmenler yerleştirmemiti.

13 — Venedik'lilerin egemenliğini kaldırmak gibi altıncı hatayı işlememiş olsaydı, bu hatalar, yine, sağlığında, kendisine zarar vermiyebilirdi: çünkü kiliseyi büyütmemiş; İtalya'ya İspanya'yı sokmamış olsaydı Venedik'lileri alçaltmak akıllıca ve lüzumlu bir iş olurdu. Fakat bu ilk kararları verdikten sonra Venedik'lilerin çökmelerine hiç bir zaman razı olmamalıydı; şundan dolayı ki, Venedik'liler kuvvetli buldukça, başkalarını Lombardia teşebbüsünden daima uzak tutacaklardı; çünkü, buranın egemenliğini kendilerine hasretmedikçe, Venedik'liler böyle bir teşebbüse razı olmazlar, veya başkaları burayı Fran-

sa'dan alıp Venedik'lilere vermek istemezlerdi; her ikisine birden çatmağa ise hiç kimse cesaret edemezdi. Ve bir kimse "Kıral Louis bir muharebeden sakınmak için Alessandro'ya Romanya'yı, İspanya'ya da Napoli Kırallığını bıraktı" derse yukarıdaki muhakeme ile cevap veririm ki bu da: harpten kaçınmak için bir karışıklığın gelişmesine hiç bir zaman müsaade edilmemesinin gerektiğidir; çünkü harpten kaçınılmaz, ancak, kendi zararımıza geciktirilir. Ve yine, bazı kimseler, nikâhının bozulmasına ve Rouen Arşövekinin terfiine karşılık, Papa hesabına bu teşebbüse girişmek hususunda Kıralın Papa'ya verdiği sözü öne sürerlerse, buna da hükümdarların verdikleri sözler ve bu sözlerin nasıl tutulması gerektiği hakkında ileride söyleyeceklerimle cevap veririm.

14 — Şu halde Kıral Louis memleketler fethetmiş ve bunları muhafaza etmek istemiş olan başka kimselerin uydukları şartlardan hiç birine uymadığından Lombardia'yı kaybetmiştir. Bu hiç de şaşılacak bir şey değildir; olağan ve akla yakındır. Valentino (Papa Alessandro'nun oğlu Cesare Borgia'yı böyle çağırırlardı) Romanya'yı zaptettiği zaman, Nantes şehrinde, Rouen Kardinaline bu mese'eleden bahsettim. Rouen Kardinali İtalyanların harpten anlamadıklarını söyleyince, ben de, Fransızların devlet işlerinden anlamadıkları cevabını verdim; çünkü anlasaydılar kilisenin bu kadar kudret kazanmasına, müsaade etmezlerdi. Ve tecrübe ile görüldü ki, İtalya'da Kilisenin ve İspanya'nın kudretli olmasına Fransa sebep olmuş, Fransa'nın İtalya'da çökmesine de bunlar sebep olmuşlardır. Bundan da hiç bir zaman yanılmayan, veya, nadiren yanılan genel bir kaide çıkar ki, o da şudur: kim ki başkasının kudretli olmasına sebep olur, kendini mahveder; zira bu

kudret, sebep olan kimsenin ya kuvveti veya mahareti ile meydana gelmiştir; bunların her ikisi de yeni kudret kazanan için şüpheli ve çekinilecek şeylerdir.

IV. BÖLÜM

İSKENDER TARAFINDAN İŞGAL EDİLMİŞ OLAN DARA KIRALLIĞININ İSKENDER'İN ÖLÜMÜNDEN SONRA HALEFLERİNE KARŞI NE SEBEPTEN AYAKLANMADIĞI HAKKINDA

1 — Yeni fetholunmuş bir devletin elde tutulmasındaki güçlükler göz önünde bulundurulunca, Büyük İskender'in, nasıl olup da, az zamanda, Asya'nın hâkimi olabildiğine ve, burayı işgal eder etmez ölünce de, bütün bu ülkenin ayaklanması akla yakın görünüyorken, buna rağmen, haleflerinin onu nasıl muhafaza edebildiklerine, ve muhafaza etmekte kendi hırsları neticesinde aralarında doğan güçlüklerden başka güçlüğe rastlamadıklarına şaşılabilir. Cevap olarak derim ki, insanların hatırlayabildiği hükümdarlıklar iki ayrı şekilde idare olunagelmışlerdir: ya bir prens ve hepsi de onun kulu olan kimseler tarafından idare olunurlar - ki, bu kullar, hükümdarın lütfu ve müsaadesiyle vezir olarak o devleti idare etmek işinde yardım ederler - veya, bir hükümdar ile beyler tarafından idare olunurlar ki bu beyler prensin lütfu ile değil, fakat, soylarının eskiliği ile bu mevkide bulunmaktadırlar. Bu gibi beylerin kendilerine mahsus ülkeleri, kendilerini Efendî olarak tanıyan ve onlara, tabii olarak, bağlı olan uyruğu vardır. Bir hükümdar ile kulları tarafından idare olunan devletlerde ise hükümdarın otoritesi daha büyüktür; çünkü, bütün ülkesinde, baş olarak tanınan kendisinden gayri

kimse yoktur; başkasına itaat edilse bile vezir ve memur olarak edilir; ve ona karşı hususî bir bağlılık duyulmaz.

2 -- Bu iki ayrı hükümete misâl, zamanımızda, "Türk" ile Fransa Kıralıdır. Türk'ün bütün monarşisi bir Efendi tarafından idare olunmaktadır; ötekiler onun kullarıdır; ve ülkesini sancaklara ayırarak oraya muhtelif valiler gönderir ve, isteğine göre, bunları değiştirir ve yerlerinden oynatır. Fransa Kıralı ise, ülkesi içinde uyrukları tarafından tanınan ve onlar tarafından sevilen bir çok eski Bey'lerin ortasındadır. Bu beylerin kendilerine mahsus imtiyazları vardır; Kırал, kendini tehlikeye koymadan, bunları onların ellerinden alamaz. Bu devletlerin her birini gözden geçiren kimse "Türk" ün ülkesini zaptetmekte güçlük, fakat, bir kere mağlûp edilince de elde tutmakta büyük kolaylık görecektir. Aksine olarak, bazı sebeplerle, Fransa devletini işgal etmekte daha çok kolaylık, fakat, elde tutmakta büyük güçlük bulacaksınız.

3 — "Türk"ün ülkesini zaptedebilmekteki güçlüğü'nün sebepleri o ülkenin beyleri tarafından dâvet olunamamaktan ve maiyetindekilerinin ayaklanması ile teşebbüsün kolaylaşacağına ümit bağlanamamasındandır; bu da, yukarıda söylenen sebeplerden doğar. Çünkü hepsi de, kendi kulları ve lütuf görmüşleri olduğu için, daha güçlkle ifsat olunabilirler; ifsat olunsalar bile - söylenen sebeplerle halkı arkalarından sürüöleyemeyecekleri için, - onlardan pek az fayda beklenebilir. Bundan dolayı "Türk" e kim saldırırsa onu birlik bulacağını düşünmeye mecburdur; ve bu sebeple ümidini başkalarının iç düzensizliğine değil, daha çok, kendi öz kuvvetine bağlaması uygun

olur. Fakat yeniden ordu düzemiyecek şekilde, bir kere, savaş meydanında mağlûp edildi mi, Hükümdar'ın soyundan başka çekinilecek bir şey kalmaz; bu da yok edilince, başkalarının halk nazarında itibarı olmadığı için, korkulacak kimse kalmaz. Ve zaferden evvel galip, onlardan nasıl bir şey bekleyemez idi ise, zaferden sonra da, böylece, onlardan korkmamalıdır.

4 — Fransa gibi idare olunan kiralıklarda bunun aksi vaki olur; çünkü kiralığın bazı Bey'lerini kendi tarafına çekmek suretiyle, kolaylıkla, oraya girebilirsin; çünkü memnun olmayanlar ve yenilik isteyenler daima bulunur; bu gibiler, söylenen sebeplerden dolayı, sana o ülkenin yolunu açabilirler ve sana zaferi kolaylaştırabilirler; fakat, sonra, orada tutunabilmek için, gerek sana yardım edenlerden, gerekse sıkıntıya soktuklarından sonsuz güçlükler çekersin. Hükümdar'ın soyunu söndürmek dahi yetmez, çünkü, geriye, yeni değişikliklerin başına geçen bir takım beyler kalır; bunları ne memnun etmeye ne ortadan kaldırmaya muktedir olamayınca da, ilk fırsatta bu ülkeyi kaybedebilirsin.

5 — Şimdi Dara'nınkinin ne biçim bir hükümet olduğuna bakarsanız, Türk Sultanlığının tıpkısı olduğunu görürsünüz; ve bunun için İskender'in ilkin Dara'ya saldırması ve onu açık sahrada mağlûp etmesi gerekmiştir. Bu zaferden sonra, Dara ölünce, yukarıda söylenen sebeplerle, bu devlet emniyetle İskender'e kaldı. Ve halefleri birlik olsalardı burada rahatça hüküm sürebilirlerdi: bu devlette kendilerinin yarattıkları kargaşalıktan başka kargaşalık çıkmadı. Fakat Fransa gibi düzenlenmiş devletleri bu kadar gürültüsüzce elde tutmak mümkün değildir.

Romalılara karşı İspanya'da, Fransa'da ve Yunanistan'da sık sık vukua gelen ayaklanmalar bu memleketlerde bir çok Bey'lerin bulunmasından doğmuştur; bu Bey'lerin hâtırası durduğu müddetçe, Romalılar, bu ülkenin ellerinde kalıp kalmayacağını daima şüpheli gördüler; fakat, İmparatorluğun kudret ve sürekliliği ile Bey'lerin hâtırası sönünce bunların güvenli sahibi oldular. Ve daha sonra Roma'lılar kendi aralarında savaşınca, her biri, kurduğu hâkimiyet derecesinde, bu vilâyetlerin bir kısmını beraberinde sürükleyebildi. Bu vilâyetler eski Beyler'in soyu sönüdüğü için de, Roma'lılardan başkasını tanımaz olmuşlardı. Bütün bu işler gözönünde tutulunca, İskender'in Asya devletini elinde tutmaktaki kolaylığa ve, Pyrrhos ile daha bir çokları için olduğu gibi, kazandıklarını muhafaza etmekte başkalarının uğradıkları güçlüklerle şaşılmaz. Bu da galibin az veya çok liyakatinden değil, fakat, durumun başkalığından doğmuştur.

V. BÖLÜM

ZAPTOLUNMADAN EVVEL

KENDİ KANUNLARI İLE YAŞAYAN ŞEHİRLERİN VEYA HÜKÜMDARLIKLARIN NASIL İDARE OLUNMALARI GEREKTİĞİ HAKKINDA

1 — Dediğim şekilde kazanılan memleketler, kendi kanunları ile ve hürriyet içinde yaşamağa alışkın iseler, bunları elde tutmak için üç yol vardır: birincisi yok etmektir; öteki yol bizzat gidip oralarda oturmaktır; üçüncüsü de vergi almak ve, o memle-

ketlerde sana dost olarak oraları muhafaza edecek az kişilik bir hükümet kurmak suretiyle, onları kendi kanunları ile yaşamakta serbest bırakmaktır. Çünkü bu hükümet, burayı zapteden hükümdar tarafından yaratıldığı için, hükümdarın dostluğu ve kuvveti olmaksızın ayakta duramayacağına bilir, ve onu idame için, her şeyi yapmağa mecbur olur. Ve hür yaşamaya alışmış bir şehir, yok edilmek istenmeyince, herhangi başka bir yoldan ziyade, kendi hemşehrileri vasıtasıyla daha kolay elde tutulur.

2 — Misâl olarak İsparta'lılar ve Roma'lılar vardır. İsparta'lılar Atina ve Thebai'yi, oralarda az kişilik bir hükümet kurmak suretiyle, elde tuttular; bununla beraber bunları yine kaybettiler. Roma'lılar Kapus, Kartaca ve Numanzia'yi elde tutmak için onları yıktılar ve böylece kaybetmediler. Yunanistan'ı, hemen hemen İsparta'lıların yaptığı gibi hür kılarak ve kanunlarını kendilerine bırakarak, tutmak istediler; fakat muvaffak olamadılar. Öyle ki, muhafaza edebilmek için bu ülkede bir çok şehirleri yıkmaya mecbur oldular.

3 — Çünkü, hakikatte, bir ülkeye sahip olabilmek için onu yıkmaktan başka hiç bir emniyetli yol yoktur. Ve hür yaşamaya alışmış bir şehri zaptedip de onu yıkmayan kimse, kendisinin o şehir tarafından yıkıldığını beklemelidir. Çünkü ayaklanmada, hürriyet adını ve kendi eski âdet ve nizamlarını sığınak olarak kullanır ki, her ikisi de, ne zamanın geçmesiyle, ne de menfaat karşısında, asla unutulmazlar. Ve ne yapılırsa, ne tedbir alınsa, ahali birbirinden ayrılmaz veya dağıtılmazsa, o adı, o âdet ve nizamı unutmazlar; Floransa'lılar tarafından esaret al-

F: 2

tına alındıktan yüz sene sonra Pisa'nın yaptığı gibi, her fırsatta, onlara sığınırılar. Fakat şehir veya eyaletler bir hükümdarın hâkimiyeti altında yaşamağa alışık iken sülâle sönünce, bir yandan itaat etmeğe yatkın oldukları için, diğer yandan eski hükümdarları ortada olmadığından kendi aralarında yeni bir hükümdar çıkartmakta uyuşamazlar, hür yaşamayı bilmezler; öyle ki silâha sarılmakta daha gevşektirler; ve bir hükümdar bunları daha kolaylıkla kazanabilir ve emniyet altında tutabilir. Fakat cumhuriyetlerde daha çok dirilik, daha çok kin, daha fazla intikam arzusu vardır; geçmiş hürriyetlerinin hâ-tırası ne onları bırakır, ne onlara dirlik verir: o suretle ki en iyi yol cumhuriyetleri söndürmek veya gidip oralarda yerleşmektir.

VI. BÖLÜM

ÖZ SİLÂHLARLA VE LİYAKATLE KAZANILAN YENİ HÜKÜMDARLIKLAR HAKKINDA

1 — Gerek hükümdar gerekse devlet bakımından büsbütün yeni olan hükümdarlıklar üzerine yapacağım konuşmada çok büyük misâller sayarsam, kimse şaşmasın; çünkü insanlar, hemen daima, başkalarının geçmiş buldukları yoldan yürüdükleri ve kendi icraatını taklit ile yürüttükleri için, - başkalarının yolunu tamamiyle tutmak mümkün olmayınca ve taklit ettiklerinin liyakatine bir şey ilâve edemeyince - ihtiyatlı bir insan, daima, büyük adamların geçtiği yoldan gitmeğe ve en iyi olanları taklit etmeğe mecburdur; tâ ki kendi liyakati yetişemese bile, hiç olmazsa, onları andırsın. İhtiyatlı okçular da böy-

le yapar: vurmak istedikleri yer çok uzak görününce, yaylarındaki kudretin nereye kadar yetiyeceğini bildikleri için, nişanlarını hedeften çok daha yükseğe alırlar: okları ile bu kadar yüksekliğe ulaşmak için değil, fakat, bu kadar yüksek nişanın yardımı ile hedeflerine varmak için.

2 — Böylece diyorum ki, tamamiyle yeni olan ve yeni bir hükümdarı bulunan hükümdarlıklarda, bu yerleri kazanan kimsenin az veya çok liyakatli olmasına göre, bunları muhafaza etmekte de az veya çok güçlük vardır. Ve alelâde bir insan iken hükümdar olmak olayı liyakat veya talihi gerektirdiği için, bu iki şeyden birinin veya ötekisinin bir çok güçlükleri az çok hafiflettiğine hükümlenabilir; bununla beraber talihe daha az bağlanmış olan daha çok tutunur. Başka memleketi olmadığı için hükümdarın bizzat gelip burada oturmağa mecbur olması da kolaylıklar doğurur.

3 — Fakat talihten dolayı olmayıp da öz liyakatleri ile hükümdar olanlara gelince, derim ki bunların en mükemmelleri Musa, Keyhusrev, Romulus, Theseus ve benzerleridir. Gerçi, Allahın kendisine buyurduğu işlerin sadece icracısı olduğu için, Musa'dan bahsetmek gerekmezse de, asıl Allahla konuşmaya onu lâyük kılan yalnız o büyük mazhariyeti için dahi olsa, ona hayran kalınmalıdır. Fakat biz Kırallıklar fetheden veya kuran Keyhusrev'e ve başkalarına bakalım; hepsini takdire lâyük göreceksiniz; ve bunların hususî icraat ve düzenleri tetkik edilirse, o kadar büyük bir öğreticiye malik olmuş olan Musa'nınkilerine aykırı görünmezler. Ve hayatları ile yaptıkları incelenirse, bu kimselerin talihin elinden fırsattan başka bir şeye nail olmadıkları görülür; fırsat bun-

lara, istedikleri şekle sokabilmek üzere, ham maddeyi verdi: bu fırsat olmasaydı ruhlarındaki liyakat kaybolurdu; ve bu liyakatleri olmasaydı, fırsat da beyhude çatmış olurdu.

4 — Böylece, Musa için İsrail milletini Mısır'da köle ve Mısır'lıların zulmüne uğramış olarak bulmak gerekti, tâ, ki bu millet, esaretten kurtulmak için, Musa'nın arkasından gitmeğe hazır olabilsin.

Roma Kralı ve bu vatanın kurucusu olmasını istemesi için Romulus'un Alba'ya sığınmaması, doğar doğmaz terkedilmiş olması lâzımdı. Keyhusrev'in İran'lıları Med'lerin hâkimiyetinden gayrimemnun, Med'leri de, uzun süren sulhten dolayı, gevşemiş bulması lâzımdı. Theseus, Atina'lıları dağılmış bulmasa idi, kendi liyakatini gösteremezdi. Böylece bu fırsatlar bu adamları bahtiyar kıldı; bunların mükemmel liyakatleri de bu fırsatları belirtti. Bu sebeple vatanları yükseldi ve çok bahtiyar oldu.

5 — Liyakat yolu ile, deminkiler gibi, hükümdar olanlar hükümdarlığı zahmetle kazanırlar, fakat kolaylıkla ellerinde tutarlar: hükümdarlığı kazanmakta uğradıkları güçlükler, kısmen, kendi devletlerini kurmak ve güvenliklerini sağlamak için sokmağa mecbur oldukları yeni nizam ve âdetlerden doğar.

Yeni nizamlar sokmağa ön ayak olmak kadar ele alınması güç, başarılması şüpheli ve idaresi tehlikeli bir şey bulunmadığı göz önünde tutulmalıdır. Çünkü eski nizamlardan çıkarı olanların hepsi yeni düzeni kuranın düşmanıdır; yeni düzenden faydalanacakların hepsi de onun hararetsiz müdafileridir. Bu hararetsizlik ise, kısmen, kanunu kendi taraflarında gören hasımlardan korkulduğundan, kısmen de,

sağlam bir tecrübesini görmeden yeni şeylere ger-
çekten inanmayan insanların inanmazlığından doğar.
Bundan da şu çıkar ki düşman olanlar, hücum fırsatı-
nı buldukları her zaman, hararetli partizan olarak
saldırırlar; ötekiler ise gevşekçe müdafaa ederler;
öyle ki onlarla beraber tehlikeye düşülür.

6 — Bu noktayı iyice incelemek istersek, bu ye-
nilik getirenlerin kendi başlarına mı iş gördüklerini,
yoksa başkalarının yardımına mı bağlı olduklarını
araştırmak lâzımdır; yâni, kendi eserlerini yürütmek
için rica etmeğe mi mecburdurlar, yoksa, zorla iş gö-
rebilirler mi?

Birinci halde sonuçları daima fena olur ve hiç bir
şeyin arkasını getirmezler; fakat yalnız kendilerine
güvenirler ve zorla iş görebilirlerse, o zaman nadiren
tehlikeye düşerler.

İyi silâhlanmış bütün peygamberlerin galip çık-
maları ve silâhsızların başarısızlığa uğramaları bun-
dandır. Çünkü, evvelce söylenen şeylerden başka,
milletlerin tabiatı değişkendir; onları bir şeye inan-
dırmak kolaydır, fakat bu inançta tutmak güçtür.
Bunun için o şekilde tertiplenmek lâzımdır ki artık
ianmadıkları zaman zorla inandırmak mümkün ol-
sun.

7 — Musa, Keyhusrev, Theseus ve Romulus si-
lâhsız olsalardı, kendi nizamlarına uzun müddet ria-
yet ettiremezlerdi; nasıl ki, zamanımızda, Fra Girola-
mo Savonerola'nın baina aynı şey gelmiştir; halk
inanmamaya başlayınca, kendi yeni nizamları içinde
mahvolup gitti; o ise inanmış olanları inançlarında
sabit tutmak ve inanmayanları inandırmak çaresine
malik değildi. Onun için yukardakiler işlerinde bü-

yük güçlüğe uğrarlar, bütün tehlikeleri de yol boyuncadır, ve liyakatleri ile bunları yenmeleri icabeder; fakat bir kere yenip saygı ve itibar görmeğe başlayınca, mevkilerine haset edenleri söndürmüş buldukları için, kudretli, güvenli, itibarlı ve bahtiyar kalırlar.

8 — Bu kadar yüksek misâllere daha küçük bir misâl katmak istiyorum; fakat yine onlarla münasebetli olacaktır; ve isterim ki bu misâl buna benzer diğerleri için de yetsin; bu da Siracusa'lı Hieron'dur. Bu zat sade bir vatandaş iken Siracusa hükümdarı oldu: o da, talihten, yalnız fırsata nail olmuştu; çünkü Siracusa'lılar ezilmekte olduklarından onu kendilerine başbuğ seçtiler; böylece onlara hükümdar olmağa lâayik oldu. Daha, hususî hayatında, o kadar faziletli idi ki, ondan bahseden bir yazar şöyle der: "Hükümdarlık etmek için bir Kırallıktan başka eksiği yoktur." (*) Bu zat eski milisleri söndürdü, yenisini nizamladı; eski dostlukları bıraktı, yenilerini edindi; ve kendisine ait askerleri ve dostlukları olduğu için böyle bir temel üzerine her türlü binayı kurabildi: "Öyle ki kazanmakta çok, muhafaza etmekte ise az zahmet çektii.

VII. BÖLÜM

BAŞKALARININ SİLÂHLARI VE TALİHİ İLE KAZANILAN YENİ HÜKÜMDARLIKLAR HAKKINDA

1 — Alelâde bir vatandaş iken yalnız talih dolayı-

(*) Metinde Lâtincesi yazılmıştır:

"Quod nihil illi deerat ad regnandum praeter regnum."

siyle hükümdar olanlar az zahmetle olurlar, fakat çok zahmet ile tutunurlar; yol boyunca da hiçbir güçlüğü uğramazlar, çünkü oraya uçarlar; fakat bütün güçlükler kondukları zaman doğar. Bu gibiler de para karşılığında, veya, bağış yapanın lütfu ile bir kimseye bir devlet bağışlandığı zaman hükümdar olanlardır: Ülkeyi kendi güvenliği ve şan-ü şerefi adına muhafaza etsinler diye Yunanistan'da İonis ve Hellespontos şehirlerinde Dara tarafından hükümdar yapılan bir çoklarına vâki olduğu, ve yine, askerleri ifsat ederek alelâde vatandaşlıktan imparatorluğa yükselen kimselerin imparator yapıldıkları gibi.

2 — Bunlar sadece kendilerine lütufta bulunanların iradeleri ve talihleriyle yerlerinde kalırlar ki, bu ikisi de istikrarsız ve çok oynak şeylerdir. Bu kimseler bu rütbeyi ne muhafaza etmesini bilirler ne de buna muktedirler: bilmezler, çünkü büyük maharet ve liyakat sahibi bir (*) kimse değilse, daima halktan bir kimse gibi yaşamış bulunduğu için, emir ve komuta etmesini bilmesi akla yakın değildir; muktedir değildirler, çünkü kendilerine dost ve sadık olabilecek kuvvetlere malik değildirler. Bundan başka, birden bire türeyen devletler - tabiatın çabucak doğup büyüyen diğer her şeyi gibi - ilk aksi rüzgârla devrilmeyecek şekilde köklere ve dal budaklara malik olamazlar; meğer ki, evvelce söylendiği gibi, birdenbire hükümdar olanlar talihin kucaklarına attığı şeyi derhal muhafaza etmeğe kendilerini hazırlamasını bilsinler ve başkalarının hükümdar olmadan evvel attıkları temelleri sonradan atsınlar.

(*) Metin böyledir: cemiden, birden müfrede atlıyor; sonra tekrar cemie dönüyor.

3 — Liyakat veya talih ile hükümdar olmak hakkında söylediğim bu yollardan her ikisi için zamanımızdan iki misâl zikretmek isterim: bunlar da Francesco Sforza ile Cesare Borgia'dır. Francesco, uygun çareler ve büyük bir liyakat ile, alelâde vatandaşken Milâno Dukası oldu; ve bin zahmetle kazandığını az güçlkle muhafaza etti. Öbür yönden, halk tarafından Duka Valentino diye anılan Cesare Borgia devleti babasının talihi sayesinde kazandı; ve, başkasının silâh ve talihinin bahşettiği devlette kök tutmak için uzağı gören ve liyakatli bir kimsenin yapmağa mecbur olduğu her şeyi yapmasına ve her çareye baş vurmasına rağmen, yine babasının talihi ile birlikte onu kaybetti. Çünkü, yukarıda söylendiği gibi, temelleri önce atmayan kimse, mimarın zahmeti ve binanın tehlikesi pahasına olmakla beraber, büyük liyakat göstererek sonradan atabilir. Böylece Duka'nın bütün yaptıkları incelenirse, gelecekteki kudreti için büyük temeller attığı görülür ki, bunlar hakkında söz söylemeyi fazla görüyorum; çünkü bir yeni hükümdara, onun yaptıklarının örneğinden daha iyi, hangi tavsiyelerde bulunacağımı bilemiyorum: ve onun tertipleri kendine faydalı olmadı ise, kabahat onun değildi; çünkü bu, olağanüstü ve büyük bir talih aksiliğindendi.

4 — Kendi oğlu Duka'yı büyük kılmak isteğinde, VI. Alessandro için, önünde ve gelecekte büyük güçlük vardı. İlk olarak, Kiliseye ait olmayan hiç bir devlette onu hükümdar yapmak imkânını göremiyordu; Kiliseye ait olanını almağa kalkışınca da Milano Dukasının ve Venedik'lilerin buna muvafakat etmeyeceklerini biliyordu; çünkü Faenza ve Rimini, çoktanberi, Venedik'lilerin himayesi altında idiler. Bundan başka İtalya'daki silâhli kuvvetleri, bilhassa kendile-

rinden faydalanmak mümkün olacak olanları, Papa'nın büyüklüğünden korkması icabeden kimselerin elinde görüyordu; bu kuvvetlerin hepsi de Orsini'ler, Colonna'lar ve hempalarının elinde olduğu için, bunlara güveni olamazdı. Bundan dolayı bir kısmına emniyetle hâkim ve sahip olabilmesi için bu nizamın bozulması ve bunlara ait devletlerin parçalanması lâzımdı ki, bu da kolay oldu; çünkü, başka sebeplerden dolayı Fransız'ları İtalya'ya tekrar geçirmeğe yeltenen Venedik'lileri buldu; bu işe yalnız karşı gelmekle kalmadı, Kıral Louis'nin eski nikâh işini halletmek suretiyle, bunu daha fazla kolaylaştırdı.

5 — Böylece Kıral Venedik'lilerin yardımı ve Alessandro'nun muvafakatiyle İtalya'ya geçti; ve Kıral daha Milano'ya varır varmaz Papa, Romagna'ya karşı yapacağı hareket için, ondan silâhli kuvvetler aldı. Kıral bu teşebbüse kendi şöhret ve itibarı bakımından muvafakat etti. Böylece Duka, Romagna'yı zaptedip Colonna'lıları mağlûp ettikten sonra, burayı muhafaza etmek ve daha ilerisine gitmek isteğine iki şey engel oluyordu: biri sadık görünmeyen askerleri, ötekisi de Fransa'nın iradesi idi; yani istifade ettiği Orsini kuvvetlerinin, ihtiyaç anında, işten kaçınmalarından ve, yalnız kazanmasına engel olmalarından değil, fakat, kazandıklarını dahi elinden almalarından ve hattâ kıralın da aynı muameleyi yapmasından korkuyordu. Faenza'nın zaptından sonra Bologna'ya saldırdığı zaman, bu hücumda gevşek davrandıklarını gördüğü Orsiniler bunun delilini verdiler. Papa, Urbino Dukalığını alıp Toscana'ya saldırdığı zaman kıralın da iç niyetini anladı: Kıral onu bu teşebbüsten vaz geçirmişti. Bunun üzerine duka, bir daha, başkasının silâh ve talihine tâbi olmamak kararını verdi.

6 — Ve ilk iş olarak Roma'daki Orsini ve Colonna taraflarını zayıflattı: bunların asılzade olan bütün taraftarlarını, onlara büyük maaşlar tahsis ederek, kendine asılzade olarak aldı; derecelerine göre komutanlıklar ve memuriyetlerle şereflendirdi: o suretle ki, birkaç ay içinde eski partilerine olan sevgileri söndü ve tamamiyle dukaya yöneldi. Bundan sonra, Colonna'lıları dağıtmış bulunduğu için, Orsini'leri söndürmek fırsatını bekledi; bu fırsat da uygun şekilde geldi, kendisi de bu fırsattan daha iyi şekilde faydalandı; çünkü Orsini'ler, Dukanın ve Kilisenin kuvvet kazanmasının kendi yıkılışları demek olduğunu geç olarak fark edince, Perugia bölgesinde Magione'de bir toplantı yaptılar. Bu toplantıdan, Dukanın, Fransızların yardımı ile, hepsinden muzaffer çıktığı Urbino ayaklanması, Romagna kargaşalığı ve sonsuz tehlikeler doğdu.

7 — Böylece, şöhret ve itibarı avdet edince, ve - bir daha tecrübe etmeğe mecbur kalmamak için - ne Fransız'lara ne başka yabancı kuvvetlere güvenmediğinden, hilelere baş vurdu. Duygularını o kadar iyi gizlemesini bildi ki Orsini'ler, Sinyor Paulo'nun aracılığıyla, Duka ile barıştılar; Duka, hil'atlar, para ve atlar armağan ederek Paulo'ya güven vermek için hiç bir nezaketi esirgemedi; o derecede ki, safhıkları onları Sinigallia'da Duka'nın eline düşürdü. Bu suretle, bu başları yok edip taraftarlarını kendine dost kalınca Duka, Urbino Dukalığıyla birlikte bütün Romagna'ya hâkim olarak, ve kendi eseri olan refahtan halkın istifadeye başlamasıyla, bilhassa, Romagna'nın dostluğunu kazandığını ve bütün bu milletleri kendisine bağladığını görerek hâkimiyetine iyi temeller atmış bulunuyordu.

8 — Bu işler zikredilmeğe ve başkaları tarafından taklit edilmeğe lâyük oldukları için, bunları bir tarafa bırakmak istemiyorum.

Duka Romagna'yı zaptedince, uyruğu idare edecek yerde soyan ve birleştirecek yerde birbirine düşman kılacak vesileler veren beceriksiz beyler tarafından idare edildiğini gördü; o derecede ki, memleket hırsızlıklar, kavgalar ve her türlü kötülüklerle dolu idi. Memleketi saltanatın buyruğuna itaatli kılmak ve dirliğe kavuşturmak için sağlam bir idare kurmak lüzumuna hükmetti. Bu maksat için de, tam yetki ile teçhiz ederek, zalim ve becerikli olan Remiro da Orco'yi oraya tayin etti. Bu zat, kısa zamanda, büyük itibar kazanarak Romagna'yı birleştirdi ve dirliğe kavuşturdu. Bundan sonra duka, nefreti mucip olur kaygusuyla, bu kadar fazla otoritenin lüzumlu olmadığına karar verdi ve ülkenin ortasına mükemmel bir başkanla sivil bir mahkeme kurdu, ki her şehrin burada kendi avukatı bulunuyordu. Eski şiddetlerin bazı düşmanlıklar yarattığını bildiği için de, halkı yatıştırmak ve her yönden kazanmak için, bazı zulümler yapılmışsa bile bunun, kendisinden değil, fakat vekilinin zalim tabiatından geldiğini göstermek istedi. Ve bu fırsattan hemen faydalanarak bir sabah, erkenden, Cesana'da, şehir meydanlığında, yanında bir odun kütüğü ve kanlı bir bıçak olduğu halde, vekilini ikiye parçalattı. Bu manzaranın vahşiliği halkı memnun etti, aynı zamanda, şaşkına çevirdi.

9 — Fakat başladığımız noktaya dönelim. Diyorum ki, istediği gibi silâhlanmak ve yakın komşu olmakla kendisine zarar verebilecek silâhlı kuvvetlerin büyük bir kısmını yoketmek suretiyle kendisini

çok kuvvetli ve mevcut tehlikelerden kısmen korunmuş gören Duka için, fütuhatına devam etmek isteyince, yalnız Fransa Kırâlinı hesaba katmak kalıyordu; çünkü hatasını geç anlayan kırâlin buna tahammül etmiyeceğini biliyordu. Bu sebeple yeni dostluklar aramağa, Gaeta'yı muhasara eden İspanyol'lar aleyhinde Fransız'ların Napoli Kırallığı üzerine yürüyüşlerinde Fransa'ya karşı kararsız bir vaziyet takınmağa başladı. Maksadı da kendisini onlara karşı emniyet altında bulundurmaktı ki, Alessandro sağ kalmış olsaydı, bunda da çabucak muvaffak olacaktı. Hâlin olayları karşısında davranışı işte böyle olmuştu.

10 — Fâkat, gelecek olaylara gelince, her şeyden evvel Papalık makamına yeni gelecek olanın kendisine dost olmamasından ve Alessandro'nun kendisine verdiğini yeni Papa'nın geri almağa yeltenmesinden çekinmesi gerekti. Buna da dört şekilde çare bulmağı düşündü: evvelâ, yeni Papa'ya bu fırsatı vermemek için, malsız ve mülksüz bıraktığı bütün beylerin soyunu sopunu söndürmek; ikincisi, evvelce söylendiği gibi, Roma'daki bütün asilzadeleri, onlar vasıtasıyla Papa'yı dizginliyebilmek için, kendine bağlamak; üçüncüsü Kardinaler hey'etini, mümkün olduğu kadar, kendi tarafına çekmek; dördüncüsü de, Papa ölmeden, bir ilk saldırışa tek başına dayanabilecek derecede, nüfuz ve kudret kazanmak. Alessandro'nun ölümünde bu dört şeyden üçünü yapabilmişti; dördüncüsünü de tamamlamak üzere idi: çünkü soyduğu beylerden yakalayabildiği kadarını öldürmüş ve pek azı kurtulabilmişti; Roma asilzadelerini kendi tarafına kazanmış ve Kardinaler hey'etinde de çok fazla taraftarları olmuştu; yeni fütuhata gelince, Toscana'ya hâkim olmayı tasarlamış, Peru-

gia ve Piombino'yu esasen zaptetmiş, Pisa'yı da hi-mayesine almış bulunuyordu.

11 — Fransa'dan çekinecek bir şeyi kalmayınca (Fransız'lar, İspanyol'lar tarafından, Napoli Kırallı-ğında koğuldukları için filvakî onlardan çekinecek bir şey kalmamıştı; o suretle ki herkes onun dostlu-ğunu satın almak mecburiyetinde idi.) Pisa'ya sal-dırır, bundan sonra, Lucca ve Siena - kısmen Floran-sa'lılara hasetlerinden, kısmen korkudan - derhal teslim olurlardı; Floransa'lıların ise kurtuluş çaresi yoktu. Bu işlerde muvaffak olsaydı (Papa Alessan-dro'nun öldüğü sene muvaffak olabilirdi), o kadar kudret ve itibar kazanırdı ki, kendi kendine ayakta durabilir ve başkasının talih ve kudretine değil, ken-di kudret ve maharetine güvenebilirdi. Fakat Alles-sandro, Duka kılıcı sıyrıp işe koyulduktan beş sene sonra öldü. Oğlunu da, sağlam temellere dayanmış yalnız bir Romagna devleti ile ve bütün diğer ülkele-ri iki kuvvetli düşman ordusu arasında mesnetsiz bir durumda olduğu halde, ölüm derecesinde hasta bı-raktı.

12 — Duka'da o kadar sert bir azim ve o kadar liyakat vardı ki, insanların nasıl kazanılacaklarını veya kaybedileceklerini o kadar iyi biliyordu ki, ve o kadar kısa zamanda attığı temeller o derece sağ-lamdı ki, bütün o ordular aleyhinde olmamış olsay-dı, yahut hastalanmasaydı, bütün güçlüklerin hak-kından gelirdi. Attığı temellerin sağlamlığı şundan anlaşılabilir ki, Romagna kendisini bir aydan fazla bekledi; yarı ölü olduğu halde Roma'da emniyetle oturabildi ve Ballioni, Vitelli, Orsini'ler, Roma'ya geldikleri halde, aleyhinde bir şey yapamadılar. Ken-di istediği kimseyi Papalık makamına getiremediyse

de, hiç olmazsa, kendi istemediği kimsenin Papa ol-
mamasını sağladı. Alessandro'nun ölümünde kendi-
si sıhhatte olsaydı, her şey kolay olurdu.

Babası ölünce neler olabileceğini düşündüğünü
ve her şeye çare bulmuş olduğunu, fakat, bu ölüm
anında, kendisinin de ölüm halinde bulunacağını hiç
düşünemediğini, ikinci Giulio'nun Papalığa seçildiği
günlerde bizzat kendisi bana anlattı.

13 — Böylece, Duka'nın bütün yaptıklarını top-
layıp bakınca onu nasıl muahaze edeceğimi bilemi-
yorum; bilâkis, yaptığım gibi, talih eseri olarak ve
başkalarının silâhlariyle egemenliğe erişen herkese
misâl diye gösterilmeğe lâyık buluyorum. Çünkü ru-
hu büyük, niyet ve hedefleri yüksek olduğu için baş-
ka türlü davranamazdı; tasarılarına ise yalnızca
Alessandro'nun ömrünün kısalığı ve kendi hastalığı
engel oldu. Şu halde, yeni ülkesinde düşmanlarına
karşı güvenliğini sağlamak, dostlar kazanmak, zorla,
veya hile ile muzaffer olmak, kendisini halka sevdire-
mek ve korku ile saydırmak, askerleri arkasından
sürüklemek ve onların saygısını sağlamak, zararı
dokunabilen ve zarar yapmak zorunda olan kimsele-
ri yok etmek, yeni usullerle eski nizamları yenileş-
tirmek, sert ve iyilik sever, asil ruhlu ve hoşgörür
olmak, sadık olmayan milisleri söndürmek, yenisini
kurmak, gönül rızası ile iyilik, veya, çekinerek kötü-
lük edebilecek şekilde kırılların ve hükümdarların
dostluğunu muhafaza etmek isteyen bir kimse, Du-
ka'nın yaptıklarından daha taze misaller bulamaz.

14 — Yalnız Giulio'nun Papa yapılması işinde
muahaze olunabilir; burada fena bir seçim yaptı;
çünkü, evvelce söylendiği gibi, kendisine göre bir
Papa yapamayınca, Papa olmasını istemediği kimse-

nin Papa olmamasını sağlayabilirdi; ve kendisinden fenalık gören, veya Papa olunca kendisinden korkmak mevkiinde kalacak olan kardinallerin Papalığına asla muvafakat etmemeli idi. Çünkü insanlar ya korkudan veya düşmanlıktan fenalık yaparlar. Kendisinden fenalık görenler arasında San Piero ad Vincula kardinali, kardinal Colonna, San Giorgio kardinali, kardinal Ascanio vardı; diğerlerinin de, Papa oldukları takdirde, kendisinden korkacak sebepleri vardı; Ruen kardinali ile İspanyol'lar müstesna: İspanyol'lar akraba ve minnet altında oldukları için; Ruen kardinali ise, Fransa Kırallığı onu tutmakla kuvvetli olduğu için. Bundan dolayı Duka, her şeyden önce, bir İspanyol'u Papa yapmalı idi; buna gücü yetmeyince, San Piero ad Vincula kardinalinin değil, Rouen kardinalinin Papa olmasına rıza göstermeli id. Çünkü büyük adamlarda, yeni menfaatlerin eski haksızlığı ve zararları unutturacağını sanan kimse aldandır. Demek ki, Duka bu seçimde yanlış yol tuttu, bu da, sonunda mahvına sebep oldu.

VIII. BÖLÜM

ALÇAKLIKLA HÜKÜMDARLIĞA ERİŞENLER HAKKINDA

1 — Liyakat veya talihe hiç bir suretle hamle demeksizin, halktan bir kimse iken, iki yolda daha hükümdar olunabileceği için - Cumhuriyetlerden bahsederken bunlardan biri hakkında uzunca muhakeme yürütmek mümkün olmakla beraber - bunları bir tarafa bırakmamak gerektiğini sanıyorum. Bu iki yol da şunlardır: ya alçak ve kahpe çarelerle hükümdarlığa erişilir; yahut alelâde bir yurttaş başka yurt-

taşlarının yardımı ile kendi yurdunun hükümdarı olur. Birinci şıktan bahsederken, biri eski, diğeri yeni, iki misal gösterilecektir; fakat bunların doğruluğu ve haklılığı hakkında söz açmıyacağım; çünkü düşünüyorum ki, bu lüzumu duyacak olan bir kimse için, bunları taklit etmek yetişir.

2 — Sicilya'lı Agatokles yalnız alelâde değil, en bayağı ve alçak seviyeden Siracusa Kırallığına yükseldi. Bir çömlekçinin oğlu olan bu adam, ömrünün bütün basamaklarında, rezil bir hayat sürmüştü: bununla beraber, rezilliklerine o kadar irade ve beden kudreti kattı ki, milis'e kapılanarak derece derece Siracusa'nın kumandanı olmağa muvaffak oldu. Bu makama yerleştikten sonra, hükümdar olmağı ve gönül rızasıyla kendisine verileni zorla ve başzasına minnet etmeden elinde tutmağı tasarladığı için, ordusu başında Sicilya'da muharebe eden Kartaca'lı Hamilkar ile anlaşarak, devleti ilgilendiren işleri müzakere etmek bahanesiyle, bir sabah, Siracusa halkını ve senatosunu topladı; ve verdiği bir işaretle bütün senatörleri ve halkın en zenginlerini askerlerine öldürttü. Bunlar öldürülünce, halk tarafından hiç bir karşı koyma olmaksızın, bu şehrin hükümdarlığını ele geçirdi. Kartaca'lılar tarafından iki defa mağlûp edildiği ve sonunda sarıldığı halde, yalnız şehri savunabilmekle kalmadı, fakat, ordusunun bir kısmını sarılmış şehrin savunmasına bırakarak diğer kısmı ile Afrika'ya saldırdı ve kısa zamanda Siracusa'yı muhasaradan kurtardı ve Kartaca'lıları güç bir duruma soktu. Böylece, Kartaca'lılar onunla anlaşmağa, Sicilya'yı ona bırakmağa ve kendileri Afrika ile yetinmeğe mecbur oldular.

3 — Bu adamın hayat ve icraatını gözden geçirecek bir kimse, talihe hamledebileceği hiç bir şey

göremez, veya, pek az şey görebilir. Çünkü, yukarıda söylendiği gibi, herhangi bir kimsenin lütfu ile değil, fakat bin zahmet ve tehlike ile kazandığı ordudaki mevkiî vastıasıyla hükümdarlığa erişmişti; sonra da onu birçok cür'etli ve tehlikeli çarelerle muhafaza etmişti. Bununla beraber kendi hemşerilerini öldürmeğe, dostlara ihanet etmeğe, imansız, merhametsiz ve dinsiz olmağa liyakat ve meziyet adı verilmez; bu haller egemenlik kazandırabilir, fakat şeref kazandıramaz. Çünkü Agatokles'in tehlikelere düşüp kurtulmasındaki mahareti, aksi talihe dayanıklılığı ve onu yenmedeki irade yüksekliği göz önünde tutulursa, en iyi bir başbuğdan aşağı sayılması için sebep bulunamaz. Bununla beraber sonsuz alçaklıklarıyla birlikte onun yırtıcı zalimlik ve vahşiliği en mükemmel insanlar arasında anılmasına müsaade etmez. Böylece, onun talih veya liyakatin dahli olmaksızın elde ettikleri, talih ve liyakate hamledilemez.

4 — Zamanımızda, VI. Alessandro papa iken, Fermo'lu Oliverotto, bir çok seneler evvel, küçük yaşta babasız kaldığından Giovanni Fogliani adındaki dayısı tarafından büyütülmüş ve gençliğinin ilk çağlarında, meslekte yetişerek milis kuvvetlerinde iyi rütbelere ulaşması için, Paulo Vitelli'nin maiyetinde askerlik hizmetine verilmişti. Sonra Paulo ölünce kardeşi Vitellozzo'nun emrinde hizmet etti; ve, becerikli ruhça ve vücutça kuvvetli olduğu için, çok kısa bir zamanda arkadaşları arasında temayüz etti. Fakat, maiyette bulunmak kendisine bayağı göründüğünden, vatanlarının köleliğini hürriyetinden kıymetli sayan bir takım Fermo'lu vatandaşların yardımı ve Vitellozzo'nun himayesiyle, Fermo'yu işgal et-

F: 3

meyi tasarladı. Dayısı Giovanni Fogliani'ye, bir çok seneler gurbette kaldığından, kendisini ve memleketini görmek ve aynı zamanda malını mülkünü şöylece tanımak istediğini yazdı. Ancak, yalnızca şeref ve itibar kazanmak için uğraşmış olduğundan, vaktini beyhude yere harcamadığını hemşehrileri görsün diye, arkadaşlarından ve maiyetinden yüz atlı ile birlikte şerefli bir surette gelmek istiyor ve Fermo'lular tarafından merasimle karşılanmasının emredilmesini rica ediyordu; böyle karşılanması yalnız kendi şahsına değil, yetiştirmesi olduğu için, dayısına da şeref verecekti.

5 — Giovanni de yeğenine karşı bu nezaket hizmetinde kusur etmedi; Fermo'lulara merasimle istikbal ettirilen Oliverotto evine yerleşti. Orada, bir kaç gün geçtikten ve yapacağı ihanet için gerekli olan şeyleri düzenledikten sonra, Giovanni Fogliani ile Fermo'nun bütün başta gelenlerini davet ettiği çok parlak bir şölen verdi. Yemekler ve böyle bir şölende âdet olan diğer bütün eğlenceler bitince, Oliverotto, papa Alessandro ile oğlu Cesare'nin büyüklüğünden ve bunların teşebbüslerinden söz-açarak, kasden, bazı ciddi muhakemeler ileri sürdü. Bu muhakemelere Giovanni ve başkaları karşılık verince, bunların daha gizli bir yerde konuşulacak şeyler olduğunu söyleyerek, birden bire ayağa kalktı; ve Giovanni ile diğer bütün Fermo'luların da kendisini takip ettikleri bir odaya çekildi. Daha oturmağa vakit kalmadan, odanın gizli yerlerinden, askerler çıkıverdiler ve, Giovanni ile beraber, hepsini öldürdüler.

6 — Bu kitalden sonra Oliverotto ata bindi, bütün beldeyi dolaştı ve baş hâkimi sarayında sardı; böylece halk, korkudan, kendisine boyun eğmek ve

kendisinin hükümdar olarak başına geçtiği bir hükümet kurmak zorunda kaldı. Memnun olmadıkları için kendisine zarar verebilecek olanların hepsi öldürüldükten sonra, sivil ve askerî yeni düzenlerle yerini sağlamlaştırdı; o suretle ki hükümdarlığı elinde tuttuğu bir sene içinde, yalnız Fermo şehrinde güven içinde olmakla kalmıyor, bütün komşularına korku salmış bulunuyordu. Ve, evvelce anlatıldığı gibi, Orsini ve Vitelli'ler Sinigallia'da Cesare Borgia tarafından yakalandıkları zaman kendi de tuzığa düşmemiş olsaydı, onun da yok edilmesi Agatocles'inki gibi güç olurdu; dayısını öldürdükten bir sene sonra kendi de yakalanarak maharet ve alçaklıkta üstadı olan Vitollozzo ile birlikte yine Sinigallia'da boğduruldu.

7 — Bir çokları, değil bulanık savaş zamanlarında, barış zamanında bile, zulüm ile devleti ellerinde tutamamış iken, Agatokles ve bazı benzerlerinin sayısız ihanetler ve zulümlerden sonra nasıl olup da yurtlarında uzun zaman güven içinde yaşayabildikleri, dış düşmanlardan savunabildikleri, ve hemşehrilerinin suikastlarına uğramadıkları şüphe ile karşılanabilir. Bunun iyi veya fena kullanılmış zulümden ileri geldiğini zannediyorum. İyi kullanılmış zulüm (kötülüğe iyi denebilirse), kendini güven altına almak zoru ile bir defa da toptan yapılan ve, sonra, üzerinde ısrar edilmeyen, fakat mümkün olduğu kadar uyruğun iyiliğine çevrilen zulümdür. Fena kullanılmış zulüm ise, başlangıçta az olduğu halde, zamanla sönecek yerde çoğalan zulümdür. İlk şekle uyanlar Allahın ve insanların yardımı ile (Agatokles için olduğu gibi) kendi durumlarına bir çare sağlayabilirler; ötekilerin ise tutunabilmeleri imkânsızdır.

8 — Bundan da şunu hatırd tutmalıdır ki, bir

memleket zaptedilince, bunun fatihi, yapılması gereken bütün zulümleri tasarlamalı ve hepsini birden yapmalıdır ki, her gün bunlara baş vurmağa mecbur olmasın ve, tekrarlamayınca, halka güven verebilsin ve iyilikle onları kendisine bağlayabilsin. Ya korkudan, ya kötülükten başka türlü yapan, her zaman hançerini elinde tutmağa mecbur olur; daima tazelenen fenalıklardan dolayı uyruğu kendisine güvenmediği için, kendisi de, hiç bir zaman uyruğuna güvenemez. Fenalıklar hep birden yapılmalıdır, tâ ki az zaman tadılmak suretiyle acısı az duyulsun; iyilikler de azar azar yapılmalıdır ki, tadına daha iyi varılsın. Ve bir hükümdar, her şeyden evvel, uyruğu ile o suretle yaşamalıdır ki, iyi veya kötü hiç bir olay ona tutumunu değiştirtmesin: çünkü fenalık yapmak lüzumu kötü zamanlarda gelir, o vakit ise, kötülük yapmak zamanı geçmiştir; yapacağın iyilik ise fayda vermez, çünkü zoraki olduğuna hükmedilir ve hiç makbule geçmez.

IX. BÖLÜM

SİVİL HÜKÜMDARLIK HAKKINDA

1 — Fakat - öteki kısma gelerek - bir vatandaş, alçaklıkla veya menfur başka bir zorbalıkla değil de, öbür hemşehrilerinin yardımı ile kendi vatanının hükümdarı olduğu zaman (buna sivil hükümdarlık denebilir ve ulaşmak için ne büyük bir liyakat ne de büyük bir talih lâzımdır; fakat, daha ziyade, talihli bir kurnazlık ister.) diyorum ki bu hükümdarlığa ya halkın veya büyüklerin yardımıyla erişilir. Çünkü her şehirde bu iki ayrı temayül mevcuttur: bundan şu doğar ki, halk büyüklerin tahakkümü ve zulmü

altında kalmamağı arzu eder; büyükler ise halkı tahküm ve zulüm altında tutmak isterler; bu ayrı iki iştihadan da, şehirlerde, şu üç neticeden biri meydana gelir: ya hükümdarlık, ya hürriyet veya inzibatsızlık.

2 — Hükümdarlık, taraflardan birine veya ötekine fırsat düştüğüne göre, ya halkın, yahut büyüklerin tesiriyle meydana gelir; çünkü büyükler, halka karşı koyamayacaklarını görünce, aralarından birini sivriltmeye başlarlar ve onu hükümdar yaparlar; tâ ki onun gölgesi altında hırslarını doyurabilsinler. Halk da, büyüklere karşı koyamayacağını görünce, birini sivriltir ve, onun otoritesi ile korunmak için, onu hükümdar yapar. Büyüklerin yardımı ile hükümdarlığa yükselen, halkın yardımı ile olanından daha fazla güçle tutunur; çünkü, kendisine eşit gibi gördüğü bir çok kimselerin ortasında hükümdar olduğu için, istediği gibi bunlara ne kumanda edebilir ne de onları idare edebilir.

3 — Fakat halkın isteği ile hükümdarlığa ulaşan, bu makamda tek başına bulunur ve etrafında kendisine itaate hazır olmayan kimse yoktur veya pek azdır. Bundan başka, büyükleri namuslu bir surette ve gayriye zarar vermeden memnun etmek kabil olmadığı halde, halkı memnun etmek mümkündür; çünkü büyükler ezmek, halk ise ezilmemek istediği için, halkın dilediği büyüklerin dileğinden temizdir. Bundan başka düşman bir halka karşı hükümdar hiç bir zaman emniyetini sağlayamaz, çünkü halk kalabalıktır; büyüklere karşı ise - bunlar azlık oldukları için - kendisini koruyabilir. Bir hükümdarın düşman olan halktan bekleyebileceği en kötü şey onun tarafından terk edilmiş olmaktır; fakat düşman

olan büyüklerden yalnız terkedilmiş olmaktan değil, fakat, kendisine karşı gelmelerinden de korkmalıdır; çünkü, bunlarda daha uzağı görüş ve hilekârlık bulunduğundan, kendi selâmetleri için daima evvelden tedbir alırlar ve galip geleceğini umdukları kimseden ise faydalanmağı ararlar. Bundan başka, hükümdar, aynı halkla yaşamak zaruretindedir; fakat, her zaman birini çıkartıp birini indirebildiği ve arzusuna göre onlara itibar ve şöhret verip geriye alabildiği için, büyükler olmadan da işini görebilir.

4 — Bu ciheti daha iyi açıklamak için derim ki, büyüklerin davranışları, başlıca, iki türlü mütalâa olunabilir: ya tutumları ile o şekilde hareket ederler ki her hususta senin talihine bağlanırlar veya bağlanmazlar: bağlananlara ve soyguncu olmayanlara itibar etmeli ve onları sevmelidir; bağlanmayanlar ise iki şekilde incelenmelidirler: bunu ya ürkeklikten ve tabii yüreksizlikten yaparlar ki, bu takdirde bunlardan, bilhassa iyi fikir sahibi olanlardan, istifade etmelisin: çünkü iyi gününde sana şeref katarlar ve, kötü gününde, onlardan korkacak bir şeyin olmaz. Fakat kasden ve hasis sebeplerle bağlı olmazlarsa bu, senden ziyade, kendilerini düşündüklerine alâmettir; hükümdar bunlardan, açıktan açığa düşman imiş gibi, sakınmalı ve korkmalıdır; çünkü daima kötü günde bunlar hükümdarı mahvetmeye yardım edeceklerdir.

5 — Bu sebeple, halkın yardımı ile hükümdar olan bir kimse halkı kendine dost olarak muhafaza etmelidir; bu ise kolaydır; çünkü halkın zulüm görmekten başka bir dileği yoktur. Halkın zıddına büyüklerin yardımı ile hükümdar olan bir kimse ise, her şeyden önce, halkı kazanmağı çalışmalıdır; bu

iş de halkın korunmasını kendi üzerine almakla kolayca sağlanır. İnsanlar fenalık umdukları kimseden iyilik gördükleri vakit, bu iyiliği yapana karşı daha çok minnet duydukları için, halk hükümdarı, kendi yardımları ile hükümdarlığa yükselmesi halinde olduğundan ziyade, sever; hükümdar da halkı bir çok şekillerde kazanabilir; bu şekiller duruma göre değişik olduklarından kesin bir kaide söylenemez; bu sebeple bundan bahsedilmeyecektir.

6 — Yalnız netice olarak şunu diyeceğim ki, bir hükümdar için halkın sevgisini kazanmak şarttır; başka türlü olursa, kötü günlerinde çaresiz kalır. İsparta'lıların kiralı Nabis tek mil Yunanistan'ın ve daima muzaffer olmuş bir Roma Ordusunun saldırılarına göğüs gerdi, ve bunlara karşı vatanını ve devletini savundu: tehlike baş gösterdiği zaman pek az kimseye karşı kendini emniyete alması yetmişti; fakat halk ona düşman olsaydı bu yetmezdi. "Halka dayanan batağa dayanır" meşhur ata sözü ile, bu inancımı cerh etmeğe kimse yeltenmesin; çünkü halktan bir kimse, düşmanlardan veya memurlardan zulüm gördüğü zaman, halka dayanır ve onun kendisini kurtaracağını umarsa bu ata sözü doğrudur. Böyle bir halde, Roma'da Gracco'lar, ve Floransa'da Messer Grigio Scali için olduğu gibi, çoğu zaman, aldanabilir. Fakat buna dayanan kimse kumanda etmesini bilen, yürekli, talihsizliklerden korkup şaşırmayan, diğer tedbirlerinde kusur etmiyen ve kendi yürek pekligi ve düzenleriyle herkesi cesaretlendirebilen bir hükümdar işe, hiç bir zaman halk tarafından aldatılmış olmayacak ve iyi temellere dayandığını görecektir.

7 — Bu hükümdarlıklar, bir halk hükümetinden mutlak bir idareye atladıkları zaman, tehlikeye girer-

ler; çünkü bu hükümdarlar ya bizzat kendileri veya memurları vasıtasile emir ve komuta ederler. Bu ikinci halde durumları daha zayıf ve daha tehlikelidir; çünkü, tamamiyle, bu mevkilere getirilmiş bulunan bir kısım vatandaşların irade ve tutumlarına bağlı bulunurlar; bunlar ise, bilhassa kötü zamanlarda, ya aleyhe dönmek veya itaat etmemek suretiyle, büyük kolaylıkla hükümdarı devletinden edebilirler. Ve tehlike çıktığı zaman, hükümdar, mutlak otoriteyi eline almak için geç kalmıştır; çünkü memurlardan emir almağa alışmış olan yurttaşlar ve uyruk böyle güç durumlarda onun emirlerine itaata yatkın değildirler; ve şüpheli zamanlarda, hükümdar, güvenilebileceği kimseler bulmakta daima kıtlığa uğrayacaktır. Çünkü böyle bir hükümdar, sakin zamanlarda - yurttaşlar devlete muhtaçken - gördüğü şeyler üzerine ümit bağlayamaz; çünkü sakin zamanda herkes koşar, herkes vâdeder ve, ölüm uzak iken, herkes onun için ölmek ister; fakat kötü günlerde, devlet yurttaşlara muhtaç olduğu zaman, o vakit bunu yapacak az kimse bulunur. Ve böyle bir tecrübe, ancak bir defa yapılabildiği için, o nisbette tehlikelidir. Bu sebeple akıllı bir hükümdar vatandaşlarını, her zaman ve her türlü halde, devlete ve kendisine muhtaç kılacak bir yol düşünüp bulmalıdır: bundan sonra yurttaşları kendisine daima sadık olurlar.

X. BÖLÜM

BÜTÜN HÜKÜMDARLIKLARIN KUVVETLERİNİN NE ŞEKİLDE ÖLÇÜLECEĞİ HAKKINDA

1 — Bu hükümdarlıkların niteliklerini incelerken, başka bir mülâhazayı göz önünde tutmak gerek-

tir ki o da şudur: bir hükümdar, gerektiği zaman, kendi kendine yetecek kadar bir devlete malik midir, yoksa, her zaman, başkasının yardımına muhtaç mıdır? Bu ciheti daha iyi açıklamak için de derim ki, ya insan veya para çokluğu sayesinde ihtiyaca uygun bir ordu kurabilen ve kendilerine saldıracak kim olursa olsun, ona karşı bir meydan muharebesi verebilen hükümdarlar, kanaatimce, kendi kendine yeter hükümdarlardır. Ve yine açık sahrada düşman karşısına çıkamayan, fakat kale duvarları arkasına sığınmak ve bunları savunmak zorunda kalan hükümdarları ise, daima, başkasına muhtaç hükümdarlar diye sayarım. Birinci şıktan evvelce bahsedilmişti, ileride de gereğine göre bahsedeceğiz. İkinci şık için ise kendi şehirlerini tahkim ve teçhiz etmeyi ve ova-yı hiç hesaba katmamağı bu hükümdarlara tavsiye etmekten başka söylenecek bir şey yoktur. Ve kim ki kalesini iyi tahkim eder, ve uyruğu ile diğer münasebetlerinde yukarıda söylendiği ve ileride söyleneceği gibi davranırsa, daima ona saldırmakta büyük tereddüt duyulacaktır; çünkü insanlar, güçlük görülen teşebbüslere her vakit düşmandırlar; ülkesi iyi tahkim edilmiş ve halk tarafından sevilen bir kimseye saldırmakta ise hiç kolaylık görülemez.

2 — Almanya şehirleri çok bağımsızdırlar, arazileri azdır, imparatora, istedikleri zaman, itaat ederler, ne ondan ne de etraflarındaki herhangi bir kuvvetliden korkarlar; çünkü öylesine tahkim edilmişlerdir ki, herkes, bunları zaptetmenin geç ve güç olması lâzım geleceğini düşünür. Zira her birinin uygun duvar ve hendekleri, bol topçusu vardır; umuma mahsus anbarlarında daima bir sene yetecek kadar içecek, yiyecek ve yakacak saklarlar; bundan başka, hazineye zarar vermeden fakara halkı tok tutabil-

mek için, halkın geçim vasıtası olan ve şehrin hayatını ve sınırlarını teşkil eden san'atlarda bunlara bir sene için verecek iş bulunur. Ayrıca askerlik talimlerine çok itibar ederler ve bunları bir çok usullerle idame ederler.

3 — Böylece tahkim edilmiş bir şehre malik olan ve uyruğunun nefretini kazanmamış bir hükümdar taarruza uğrayamaz; ona saldıracak biri çıksa bile, kepaze olup ters yüzüne döner; çünkü dünya işleri o kadar değişiklikler gösterir ki, bir kimsenin ordusuyla, bütün bir sene, boşu boşuna, bir şehri muhasara etmesine imkân yoktur. Buna karşı, "halkın varı yoğu dışarıda olur da bunların yakıldığını görürse, sabrı tükenir ve uzun süren muhasara ve mal kaygusu halka hükümdarlarını unutturur" diyen olursa şöyle cevap veririm: Kudretli ve cessus bir hükümdar, uyruğuna, yerine göre, felâketin uzun zaman sürmiyeceği ümidini vererek, bazan düşmanın vahşetiyle onu korkutarak, kimi zaman da çok cür'etkâr görünenleri kurnazlıkla emniyet altına alarak, her vakit bütün bu güçlükleri yenebilir. Bundan başka düşmanın, akla yakın olarak, gelir gelmez ve halkın ruhu henüz ateşli ve müdafaaya istekli bulunduğu zaman memleketi yakıp yıkması lâzımdır; bu sebeple hükümdar bu işten daha az korkmalıdır, çünkü bir müddet sonra, ruhlar soğuduğu zaman, zararlar yapılmış, felâket olmuş bitmiştir ve artık çare yoktur: o zaman, uğrunda evleri yanmış, mal ve mülkleri harap olmuş olmakla kendilerine minnettar olduğuna hükmederek, halk hükümdarlarına daha çok bağlanır. Ve insanların tabiatı öyledir ki, kendilerine yapılan iyilikler için olduğu kadar yaptıkları iyilikler için de bağlılık duyarlar. Böylece meselenin her yönü iyice gözönünde tutulursa, yiyecek ve sa-

vunma araçları bulundukça, muhasara esnasında baştan sona kadar halkının maneviyatını sağlam tutmanın tedbirli bir hükümdar için güç olmadığı meydana çıkar.

XI. BÖLÜM

Bunların Devamı

DİNİ HÜKÜMDARLIKLAR HAKKINDA

1 — Şimdi de, yalnız dinî hükümdarlıklar hakkında mütalâa yürütmek kalıyor ki, bunlarda da bütün güçlükler bu hükümdarlığa sahip olmaktan önce- dir; çünkü bunlar ya liyakat ya talih ile elde edilirler, ve ne biri ne de ötekisi olmaksızın muhafaza olunurlar; çünkü bu hükümdarlıklar dinin eski ve kökleşmiş nizamlarına dayanırlar; bu nizamlar o derece kuvvetli ve o çeşittendirler ki, yaşayışları ve tutumları nasıl olursa olsun, hükümdarlarını daima makamlarında tutarlar.

Yalnız bunların devletleri vardır, fakat onları müdafaa etmezler; tebaaları vardır, fakat onları idare etmezler; devletleri müdafaa edilmemiş olmakla beraber ellerinden alınmaz; tebaaları idare edilmemiş olmakla beraber buna aldırış etmezler ve hükümdarlarından sıyrılmağı ne düşünürler ne de yapabilirler. Böylece yalnız bu hükümdarlıklar emim ve mes'uttur- lar.

2 — Fakat insan aklının ermiyeceğı yüksek bir hikmet ile idare edildiklerinden, bunlardan bahsetmiyeceğim; çünkü Allah tarafından yükseltildikleri ve onun tarafından tutuldukları için bunları münakaşa etmek haddini bilmez ve cür'etkâr insanlara yaraşır. Bununla beraber Papa Alessandro'dan evvel İtalya hükümdarları (ve yalnız hükümdar diye anılanlar

değil, küçük olsa dahi, her baron ve bey) dünya işlerinde kiliseyi umursamadıkları halde, zamanımızda bir Fransa Kralının Kiliseden korktuğuna ve Kilisenin bu kiralı İtalya'dan kovabildiğine, Venedik'lileri yıkabildiğine göre, bir kimse Kilisenin dünya işlerinde bu kadar kudrete erişmesinin neden ileri geldiğini sorup araştırarak olursa, sebebini, belli olmakla beraber, tekrar hatırlatmağı lüzumsuz görmüyorum:

3 — Fransa Kralı Charles İtalya'ya geçmezden evvel bu ülke Papa'nın, Venedik'lilerin, Napoli Kralının, Milâno Duka'sının ve Floransa'luların hükmü altında idi. Bu hükümdarların esaslı iki şeye dikkat etmeleri lâzımdı: biri, bir yabancının, ordusu ile, İtalya'ya girmemesi; ötekisi de içlerinden hiç birinin birden fazla devleti işgal etmemesi idi. En çok çekilen de Papa ile Venedik'liler idi. Venedik'lileri uzak tutmak için, Ferrara'nın savunmasında olduğu gibi, bütün ötekilerinin birleşmesi gerekti; Papayı alıkoymak için ise Roma Baron'larından faydalanılıyordu; çünkü bunlar Orsini'ler ve Colonna'lar diye iki parti oldukları için daima aralarında geçimsizlik sebepleri bulunurdu; ve papanın gözü önünde silâhları ellerinden bırakmadıkları için Papalığı zayıf ve aciz bırakıyorlardı. Arada sırada Sisto gibi cessus bir papa çıksa bile, bu papaların ne talihi ne de bilgileri hiç bir zaman kendilerini bu tacizlerden kurtaramadı. Sebep de ömürlerinin kısalığı idi; çünkü bir papa, ortalama yaşadığı on sene içinde, bin zahmetle partilerden birini alçaltabiliyordu; ve faraza, papalardan biri Colonna'ları hemen söndürmüş olsa, Orsini'lere düşman başka bir papa çıkıyor ve Colonna'ları diriltiyor, fakat Orsini'leri yoketmeğe vakit bulamıyordu. Bu da papanın dünyevî kudretine İtalya'da az itibar edilmesine sebep oluyordu.

4 — Daha sonra VI. Alessandro çıka geldi; bu zat, kendisinden önce gelen bütün papalar arasında, para ve kuvvetle bir papanın kendisini ne kadar saydırabileceğini gösterdi; ve Valentino Dukası eliyle, Fransızların İtalya'ya girmeleri vesilesiyle dukanın icraatından bahis ederken söylediğim bütün o işleri yaptı. Gerçi niyeti Kiliseyi değil, fakat dukayı kuvvetlendirmek idi; bununla beraber, yaptıkları Kilise'nin kuvvetlenmesine yaradı; Papa ve Duka öldükten sonra dahi Kilise onun hizmetlerinin meyvelerine tevarüs etti. Bundan sonra Papa Giulio geldi ve Kilise'yi kudretli buldu: bütün Romagna zaptedilmiş, Roma baronları söndürülmüş ve, Alessandro'nun takibatıyla, bütün o hizipler bertaraf edilmiş bulunuyordu; ayrıca Alessandro'dan önce hiç baş vurulmamış olan para biriktirmek işinde de yolu açık buldu.

5 — Papa Giulio bütün bu işlere devam etmekle kalmadı, hız da verdi; ve Bologna'yı zaptetmeği, Venedik'lileri yok etmeği ve Fransızları İtalya'dan kovmağı kafasına koydu, ve bütün bu teşebbüslerinde muvaffak oldu; ve her şeyi, herhangi bir kimseyi değil, fakat yalnız Kilise'yi kuvvetlendirme yolunda yaptığı için de daha çok övülmeğe lâyıktır. Bundan başka Orsini ve Colonna partilerini nasıl buldu ise öyle bıraktı; bu partiler, kendi aralarında karışıklık çıkaracak vesileler bulunmakla beraber, yine iki sebepten dolayı rahat durmağa mecbur oldular: sebeplerden biri onları korkutan Kilise'nin kudreti, biri de aralarındaki kavgaların menbaı olan kendilerine taraftar kardinalların bulunmaması idi. Ve bu partiler kendilerine taraftar kardinallar buldukça hiç bir zaman rahat duramayacaklardır; çünkü bu kardinallar Roma'da ve taşrada ayrılığı körüklerler, baronlar da bunları müdafaaya mecbur kalırlar; böylece kardi-

nalların ihtirasından baronlar arasındaki geçimsizlikler ve gürültüler doğar.

Dediğimiz gibi Papa Leone papalığı çok kudretli bulmuştur: ve öyle umulur ki, öncekiler papalığı silâhları ile büyük kılmışlarsa, bu da, iyiliği ve başta sonsuz meziyetleriyle daha çok büyük ve itibarlı kılacaktır. (*)

~~XI~~ XII. BÖLÜM

MİLİS'İN ÇEŞİTLERİ VE ÜCRETLİ ASKERLER HAKKINDA

1 — Başlangıçta, üzerinde muhakeme yürütmeği kararlaştırdığım hükümdarlıkların bütün niteliklerinden inceden inceye bahsettikten, arada, iyi ve kötü durumlarının sebeplerini gözden geçirdikten ve bir çok kimsenin bu hükümdarlıkları ne şekilde elde etmeğe ve elde tutmaya savaştıklarını gösterdikten sonra, şimdi de, söz konusu ettiğim bu hükümdarlıklarda vakî olabilecek saldırılardan ve savunmalarından bahsetmek kalıyor.

Bir hükümdar için sağlam temellere malik olmasının ne kadar lüzumlu olduğunu, böyle olmazsa yıkılması icap ettiğini evvelce söylemiştim. Yeni olsun, eski veya katışık olsun, bütün devletlerin malik olmaları lâzım gelen başlıca temeller iyi kanunlar ve iyi silâhlardır. İyi bir ordu olmayan yerde de iyi kanunlar bulunmayacağı için, ve iyi bir ordu bulunan yerde iyi kanunların bulunması gerektiği için, kanunlar üzerinde muhakeme yürütmeği bir tarafa bırakarak, ordudan bahsedeceğim.

(*) Machiavelli bu satırları Leone'nin Papalığa çıkışının ilk aylarında yazmaktadır.

2 — Şu halde diyorum ki, bir hükümdarın kendi devletini savunmak için kullandığı silâhli kuvvetler ya kendi öz malıdır, ya para ile tutulmuş (ücretli) - tur; ya yardımcı, ya katışıktırlar. Para ile tutulmuş olanlar ve yardımcıları faydasız ve tehlikelidirler: bir kimse devletini para ile tutulmuş kuvvetlere istinat ettirirse, hiç bir zaman istikrarlı ve güven içinde olamaz; çünkü bu kuvvetlerde birlik yoktur, bunlar harris, inzibatsız ve sadakatsizdirler; dostlar arasında kahraman, düşman karşısında korkaktırlar; Allah-tan korkuları ve insanlara inanları yoktur; kat'i netice hücüm ne kadar geciktirilirse, yenilgi de o nisbette geciktirilmiş olur; barışta onlar tarafından, savaşta da düşman tarafından soyulursun. Bunun da sebebi, aldıkları biraz ücretten başka onları savaş meydanında tutacak bir bağ ve sebep olmayışıdır ki, bu ücret de, senin uğruna ölmek istemeleri için yeter bir şey değildir. Sen harp etmedikçe senin askerinin olmağı pekâlâ isterler, fakat, harp çatıp geldi mi ya kaçmak veya ayrılmak isterler.

3 — Bu söylediklerimize inandırmak için de çok zahmet gerekmez; çünkü İtalya'nın bugünkü perişanlığı bir çok seneler süresince para ile tutulmuş silâhli kuvvetlere dayanmış olmasından başka bir sebepten ileri gelmemiştir. Bu kuvvetler bazılarında bir takım ilerlemeler sağladılar ve bunlar kendi aralarında cessus gibi görünüyordular; fakat bir yabancı gelince ne olduklarını meydana koydular. O suretle ki Fransa Kralı Charles için İtalya'yı tebeşirle (*) zaptetmek mümkün oldu. Buna sebep günahlarımız-

(*) Bir kıt'a, konaklamak için bir köye geldiği vakit ne kadar insan ve hayvan yerleştirileceği evlerin ve ahırların kapılarına tebeşirle işaret edilir; muharebesiz olan bu işgale telmih edilmektedir.

dır diyen doğru söylüyordu; fakat bu günahlar söyleyenin zannettiği günahlar değil, benim anlattıklarımıdır: ve bunlar hükümdarlara mahsus günahlar olduğu için cezasını da yine onlar çekmişler.

4 — Bu çeşit silâhli kuvvetlerin uğursuzluğunu daha iyi isbat etmek istiyorum. Ücretli komutanlar ya değerli kimselerdir veya değildirler; değerli iseler onlara güvenemezsin, çünkü ya efendileri olan seni tazyik etmek, veya senin niyetinin dışında olarak başkalarını yıkmak suretiyle kendilerini büyük ve kuvvetli kılmağa uğraşacaklardır; fakat liyakatli değilseler, tabii olarak, seni mahvederler. Ücretli olsun olmasın silâhli kuvvetleri elinde tutan her kimse aynı şeyi yapar diye cevap verilirse, bir hükümdarın veya bir cumhuriyetin silâhli kuvvetleri nasıl kullanması lâzım geleceği ile mukabele ederim: Hükümdar muharebeye bizzat gidip komutanlık vazifesini kendi yapmalıdır; Cumhuriyet ise kendi yurttaşlarını göndermelidir; ve değerli çıkmayan birini gönderdiği vakit bunu değiştirmelidir; değerli çıkarsa, haddi aşmaması için, kanunlarla onu bağlamalıdır. Ve yalnız silâhli hükümdarlarla cumhuriyetlerin çok büyük terakkiler yaptığı, para ile tutulmuş silâhli kuvvetlerin ise zarardan başka bir şey yapmadığı tecrübe ile görülmektedir. Kendi silâhli kuvvetleri ile silâhlanmış olan bir cumhuriyet, yabancı bir ordu ile silâhlanmış olan bir cumhuriyete nisbetle, kendi hemşerilerinden birinin boyunduruğuna daha güçlkle girer.

5 — Roma ve İsparta bir çok yüz yıllar boyunca silâhli ve hür olmuşlardır. İsviçre'liler çok silâhlanmış ve çok hürdürler. Eski zamanlara ait, para ile tutulmuş silâhli kuvvetlere misal olarak Kartaca'lılar vardır ki Roma'lılara karşı ilk savaşları bi-

tince, komutanları kendi öz hemşerilerinden olduğu halde, para ile tutulmuş askerler tarafından yok edilmelerine kıl kalmıştı. Makedonyalı Filip, Epaminondas'ın ölümünden sonra, Thebai'liler tarafından ordularının komutanlığına getirilmişti; bu da zaferden sonra onları hürriyetlerinden etti. Duka Filippo öldükten sonra Milano'lular, Venedik'lilere karşı, Francesco Sforza'yı para ile tuttular; bu adam düşmanlarını Caravaggio'da yendikten sonra kendi efendileri olan Milano'luları sıkıştırmak için düşmanla birleşti. Napoli Kraliçesi Giovanna'nın ücretinde olan Sforza'nın babası ise, günün birinde, kraliçeyi ordusuz bırakıverdi; öyle ki, Kraliçe kiralığını kaybetmemek için Aragon Kralının kucağına atılmağa mecbur oldu.

6 — Venedik'lilerle Floransa'lılar, daha eskiden, bu çeşit silâhli kuvvetlerle egemenliklerini artırdıkları halde komutanları kendi kendilerini hükümdarlığa yükseltmemişler ve yine onları savunmuşlarsa, cevap olarak derim ki Floransa'lılar bu takdirde tesadüfen yardımına mazhar olmuşlardır; çünkü çekinebilecekleri değerli komutanlardan kimi bir savaş kazanmamış, kimi muhalefete uğramış, kalanları da ihtiraslarını başka yerlere yöneltmişlerdi. Savaş kazanmamış olanı Giovanni Aucut idi ki, savaş kazanmadığı için sadakati de anlaşılmazdı; fakat herkes itiraf eder ki bir zafer kazansaydı Floransa'lılar onun insafına kalmış olurlardı. Sforza, karşısında daima, Braccio'nun kuvvetlerini bulmuştu; bunlar birbirini kollarlardı; böylece Francesco Sforza ihtirasını Lombardia üzerine, Braccio ise kilise ile Napoli kiralığı üzerine yöneltti. Fakat az zaman evvel olup bitenlere dönelim:

Floransa'lılar çok tedbirli bir adam olan ve halktan bir kimse iken çok büyük bir şöhret ve itibar kazanmış olan Paulo Vitelli'yi kendilerine komutan yaptılar. Bu zat Pisa'yı zaptetmiş olsaydı Floransa'lıların onun tahakkümüne boyun eğmek zaruretinde kalacaklarını kimse inkâr edemez; zira düşmanlarının hizmetine girmiş olsaydı Floransa'lılar çaresiz kalırlardı; kendi yanlarında alıkoyunca da ona itaate mecburdular.

7 — Elde ettikleri ilerlemeler göz önünde tutulursa Venedik'lilerin, muharebeyi bizzat kendileri yaptıkları müddetçe, güven ve şerefle işi idare ettikleri görülür (bu husus karadaki teşebbüslere bulaşmadan önce oluyordu) ki, bu zamanda iyi silâhlanmış halk ve asilzadeleriyle çok cesaretle döğüşüyorlardı; fakat karada savaşmağa başlayınca bu yararlığı bıraktılar ve İtalya'daki muharebe âdetlerine uydular. Karada, ilk genişlemelerinde, büyük arazileri olmadığı ve büyük itibarları olduğu için, ücretli komutanlarından fazla korkacak bir sebep yoktu; fakat genişleyince (ki bu da Carmignuola zamanında oldu) bu hatanın ilk delilini edindiler. Çünkü Venedik'liler Carmignuola'nın komutası altında Milano dukasını mağlûp etmekle kumandanlarının büyük yararlığını görmüşken sonra da savaşa karşı soğuk davrandığını farkedince, onun emrinde (istemediği için) artık muzaffer olmayacaklarına ve, kazandıklarını tekrar kaybetmemek için de, onu kovamıyacıklarına hükmettiler; kendilerini ondan korumak için de onu öldürmeğe mecbur oldular. Bundan sonra Bergamo'lu Bartalomeo, S. Severino'lu Ruberto, Pitigliano kontu gübleri komutanlık ettiler ki, bunlarla kazanmaktan ziyade kaybetmekten korkmaları lâzımdı; nasıl ki sonraları Vaila'da böyle oldu: bin zahmetle sekizyüz

senede kazandıklarının hepsini bir günlük savaşta kaybettiler. Çünkü bu çeşit silâhli kuvvetlerden yalnız yavaş, geç, cılız kazançlar ile âni ve şaşırtıcı kayıplar doğar. Bütün bu misallerle, senelerce ücretli askerler tarafından idare edilmiş olan İtalya'ya sözü getirdiğimden, bu kuvvetlerin - doğuşu ile gelişmesini görererek daha iyi çare bulabilmek için - evveliyatından bahsetmek istiyorum.

8 — Bilmelisiniz ki, bu son zamanlarda, İmparatorluk İtalya'dan kovulmağa ve papa daha büyük dünyevî itibar kazanmağa başlayınca, İtalya bir çok devletlere bölündü; çünkü büyük şehirlerin bir çoğu, evvelce, İmparatorluğun himayesinde olarak bu şehirleri zulüm altında tutan beylere karşı silâha sarıldı; Kilise de, dünya işlerinde kendine itibar sağlamak için, bunları destekliyordu; başka bir çok şehirlerde buranın halkı hâkimiyeti ele aldı. Böylece, İtalya, hemen hemen Kilisenin ve bir çok cumhuriyetin elinde kalınca, ve papazlarla bu yurtdaşlar silâh kullanmağa alışık olmadıkları için, yabancıları para ile tutmağa başladılar. Bu çeşit askere itibar kazandıran Romagna'lı Alberigo da Conio'dır. Bunun yetiştirmeleri arasında, zamanlarında, bütün İtalya'nın mukadderatına hâkim olmuş olan Braccio ve Sforza vardır. Bunlardan sonra da zamanımıza kadar bu kuvvetlere komutanlık eden diğer bir çokları geldi. Bunların meziyetlerinin neticesi de İtalya'nın kiral Charles'in akınına uğraması, Louis tarafından soyulması, Kral Ferdinand tarafından çiğnenmesi ve İsviçre'liler tarafından şerefının kirletilmesi oldu.

9 — Bu komutanların tuttukları yol, ilkin, kendilerine itibar kazandırmak için piyadenin itibarını yok etmek oldu. Bunu şundan dolayı yaptılar ki, ken-

dilerine ait bir devletleri olmadığı ve san'atlarıyla yaşadıkları için az piyade kuvveti onlara itibar kazandırmaz, çoğunu da besliyemezlerdi; böylece yalnız suvari ile yetindiler ki, yeter sayıda olunca hem iyi ücret alıyorlar, hem de itibar kazanıyorlardı. İşler o kerteğe gelmişti ki yirmi bin kişilik bir orduda iki bin piyade bulunmazdı. Bundan başka, savaşta birbirini öldürmemek, fakat birbirini fidye (*) karşılığı olmaksızın esir etmek suretiyle kendilerinden ve askerlerinden zahmeti ve korkuyu kaldırmak yolunda her türlü mahareti kullandılar. Geceleyin ne dışardakiler kaleye ne de kaledelikler dışardakilere saldıramazlardı. Ordugâhların dört bir yanına ne hendek ne de engel yaparlardı; kışın sahra ordugâhında oturmazlardı. Ve bütün bu işler, zahmetten ve tehlikelerden kurtulmak için, askerlik nizamlarınca mubah ve dediğim gibi kendilerince uydurulmuş şeylerdi: o kadar ki İtalya'yı köleliğe ve şerefsizliğe sürüklediler.

XIII. BÖLÜM

YARDIMCI, KATIŞIK

VE

YERLİ ASKERLER HAKKINDA

1 — Faydasız kuvvetlerin ötekisi olan yardımcı kuvvetler, kendi ordusu ile sana yardım etmesi ve seni koruması için kudretli bir hükümdar dâvet edildiği zaman beraberinde gelen kuvvetlerdir. (Yakın zamanlarda, Ferrara'ya karşı teşebbüsünde, para ile

(*) Can kurtarma akçası. Eskiden "Fidye-i Necat" şeklinde kullanılırdı.

tutulmuş askerlerinin değersizliğini görerek yardımcı kuvvetlere müracaat eden, ve böylece, ordusu ile kendisine yardım edilmesi işinde, İspanya Kralı Ferdinando ile mutabık kalan Papa Giulio'nun yaptığı gibi). Bu kuvvetler kendi kendileri için iyi ve faydalı olabilirler, fakat onları çağırınlar için daima zararlıdır; çünkü savaşı kaybederlerse mağlûp olduğunla kalırsın, kazanınca da onların esiri olursun.

2 — Eski tarihler bu gibi misallerle dolu olmakla beraber, Ferrara'yı istediği için kendisini bir yabancıya kucığına tamamiyle atmak gibi daha akılsızcası tasavvur edilemiyen bir karara varan İkinci Giulio'nun bu taptaze misalinden ayrılmak istemiyorum. Fakat Giulio'nun iyi talihi, yaptığı kötü intihabin meyvelerini toplamaması için, üçüncü bir vesile yarattı: kendi müttefikleri Ravenna'da mağlûp olunca ve, kendisinin ve başkalarının düşüncesi hilâfına, galipleri kovalayan İsviçre'liler ortaya çıkınca gerek düşmanlarının gerekse yardımcıların elinde esir olmaktan kurtuldu: çünkü düşmanları kaçmıştı, galibiyeti ise yardımcıların silâhları ile değil yabancıların silâhları ile olmuştu.

Floransa'lılar, tamamiyle silâhsız olduklarından Pisa'yı zapt için oraya onbin Fransız askeri sürdüler; bu kararları ile faaliyet zamanlarının herhangi birinde olduğundan daha büyük bir tehlikeye kendilerini atmış oldular.

İstanbul İmparatoru, komşularına karşı koymak için, Yunanistan'a onbin Türk koydu; bunlar, muharebe bitince, oradan gitmek istemediler, ki bu da, Yunanistan'ın Türkler tarafından esir edilmesinin başlangıcı oldu.

3 — Böylece, muzaffer olmamağı isteyen bir

kimse, para ile tutulmuşlardan daha tehlikeli oldukları için, işte bu gibi kuvvetleri kullansın; çünkü bunlarla felâket muhakkaktır; hepsi de birliktirler ve senden başkasına itaata alışkındırlar; fakat para ile tutulmuş kuvvetler ise, muzaffer olsalar dahi, sana zararlı olmaları için, (hepsi bir bütün teşkil etmediklerinden, onları tedarik edip masraflarını sen ödediğinden) daha çok zamana ve daha büyük fırsata ihtiyaçları vardır; bu kuvvetlerin başına komutan olarak getireceğin bir kimse sana zararlı olabilecek kadar bir otoriteyi kısa zamanda kazanamaz. Hülâsa, ücretli askerlerde gevşeklik, yardımcı kuvvetlerde de değerlilik daha tehlikelidir.

4 — Bundan dolayı, akıllı bir hükümdar, daima, bu gibi kuvvetlerden kaçınır ve kendi kuvvetlerine baş vurur; başkalarının kuvvetleriyle kazanılan zaferin gerçek bir zafer olmadığını bildiği için de, başkalarının silâhlarıyla muzaffer olmaktansa kendi kuvvetleriyle mağlûp olmağı tercih eder.

Cesare Borgia'yı ve icraatını misal olarak vermekte hiç tereddüt etmiyeceğim. Bu duka, hepsi de Fransız olan askerleri kullanmak suretiyle, yardımcı kuvvetlerle Romagna'ya girdi ve bunlarla İmola ve Furli'yi zaptetti. Fakat, sonra, bu kuvvetler kendisine emin görünmedikleri için, daha az tehlikeli olduklarını düşünerek, ücretli askerlere baş vurdu; ve Orsini ve Vitelli'leri ücrete bağladı. Daha sonra da, iş başında, bunları şüpheli, sadakatsiz ve tehlikeli bulduğu için, dağıtıp yok etti ve kendi kuvvetlerine baş vurdu. Kendi öz askerleriyle kendi başına kaldığı zamanki şeref ve itibariyle yalnız Fransızlara, veya, Orsini'lere ve Vitelli'lere dayandığı zamanki şeref ve itibarı arasındaki fark gözönüne getirilince, bu çeşit kuvvetler arasında ne gibi bir fark olduğu kolayca

görülebilir. Böyle olunca bu itibar daima artar: kendi silâhlı kuvvevtlerinin tam sahibi olduğunu herkesin gördüğü zaman kazandığı büyük itibarı başka hiç bir vakit göremedi.

5 — İtalya'yı ilgilendiren ve taze olan misallerden ayrılmak istemezdim; bununla beraber daha yukarıda adını andığım için Sirakuza'lı Hieron'u geçmiyeceğim. Bu zat, dediğim gibi, Sirakuza'lılar tarafından ordularının başına getirilince, ücretli askerlerin faydalı olmadığını çabucak anladı; çünkü birlik komutanları bizim İtalya'dakiler gibi idi; bunları ne alıkoymanın ne de salıvermenin mümkün olmadığını görünce, hepsini kılıçtan geçirdi; bundan sonra da başkalarının askerleriyle değil kendi kuvvetleriyle savaşları idare etti. Kitabı kadîmin bu konuya uygun bir hikâyesini hatırlatmak isterim: meydan okuyan Filistin'li Goliat'a karşı gidip dövüşmek üzere Davut kendini ileri sürünce, Kıral Saul, cesaretlendirmek amacıyla, onu kendi silâhlarıyla silâhlendirdi; Davut bu silâhları kuşanınca bunlarla kendini iyi kullanamayacağını ve bunun için kendi sapanı ve bıçağı ile düşmanın karşısına çıkacağını söyleyerek Saul'un silâhlarını reddetti. Hülâsa, başkasının silâhları ya üstünden dökülür, ya ağır gelir veya sıkar.

6 — Kıral XI. Louis'nin babası VII. Charles talihi ve liyakati ile Fransa'yı İngiliz'lerden kurtarıncaya, kendi silâhlarıyla silâhlanmak zaruretini duydu ve ülkesinde yaya ve atlı sınıfları kurdu. Daha sonra ise oğlu Kıral Louis yayaları lağvetti ve İsviçre'lileri para ile tutmağa başladı; öteki kıralların da takip ettiği bu hata, bugün fiilen görüldüğü gibi, kiralıktaki tehlikelerin sebebidir. Çünkü İsviçre'lilere itibar ve şöhret kazanırmakla bütün kendi kuvvetlerini al-

çalıtı; çünkü yaya kıtalarını tamamiyle dağıtmakla kendi süvarilerini yabancı kıtalara tâbi kıldı; çünkü İsviçre'liler ile birlikte savaşmağa alışık oldukları için, bunlar olmayınca, galip gelebileceklerine ihtimal vermezlerdi. Fransız'ların İsviçre'lilere karşı gelemeyişleri ve bunlar olmadıkça da başkalarıyla boy ölçüşemeyişleri bundan ileri gelir.

Böylece Fransız orduları bir kısmı öz, bir kısmı da ücretli olmak üzere karma idiler: bu kuvvetler, toplu olarak, sadece yardımcılarından ve sadece ücretlilerden çok iyidirler; öz kuvvetlerden ise çok aşağıdırlar. Bu maksat için yukarıda söylediğim misal kâfidir: çünkü Charles'in kurduğu düzen geliştirilmiş veya muhafaza edilmiş olsaydı Fransız kırallığı yenilmez bir halde olurdu. Fakat insanların ihtiyatsızlığı öyle bir işe başlatır ki, evvelce veremliler için dediğim gibi, başlangıçta iyi görüldüğü için altında saklı olan zehrin farkına varılmaz.

7 — Böylece, bir ülkede, kötülükleri doğdukları anda farketmiyen kimse, gerçekten hakîm değildir: hakîm olmak ise pek az kimseye vergidir. Roma İmparatorluğunun yıkılışının ilk sebebi aranırsa, bunun, yalnızca, Got'ları ücretle tutmağa başlaması olduğu görülür; çünkü bu başlangıçla Roma İmparatorluğunun kuvvetleri soysuzlaşmağa yüz tutmuştu; ve İmparatorluktan eksilen tekmil bu meziyet ve liyakat Got'lara katılmış oluyordu.

Sonuç olarak derim ki, kendi öz ordusu bulunmadıkça hiç bir hükümdarlık emniyette değildir; bilâkis, kötü günde kendisini imanla koruyacak değerlere malik bulunmadığı için, hep talihin oyuncağı olur.

Akıllı kimselerin, daima, kanaat ve hükmü şu olmuştur ki "kendi öz kuvvetine dayanılmadığı halde kuvvetli gibi görünmek kadar kararsız ve emniyetsiz bir şey yoktur." (*). Öz kuvvetler ise ya vatandaşlardan ya uyruktan teşekkül eden, veya, kendi adamlarınla yarattığın kuvvetlerdir: kalan hepsi ya ücretli ya yardımcıdırlar. Yukarıda zikrettiğim dört zata tertipleri incelenirse, ve Büyük İskender'in babası Filip ile bir çok cumhuriyet ve hükümdarlıkların kendilerini nasıl silâhlendirdiklerine ve düzenlediklerine bakılırsa, kendi öz kuvvetlerini tertipleme yolunu bulmak kolay olur ki, bu düzenlere ben de tamamiyle güvenirim.

XIV. BÖLÜM

SİLÂHLI KUVVETLER BAKIMINDAN BİR HÜKÜMDARI İLGİLENDİREN ŞEYLER HAKKINDA

1 — Böylece bir hükümdarın harpten ve onun düzenleri ile idaresinden gayrı amacı, düşüncesi olmamalı, kendine, san'at olarak, başka herhangi bir şey edinmemelidir; çünkü komuta edene terettüp eden tek meşgale budur. Ve bu o kadar tesirlidir ki, hükümdar olarak doğanları mevkilerinde tutmakla kalmaz fakat, çok defa, halktan olan kimseleri bu dereceye yükseltir. Buna karşılık görülür ki, hükümdarlar, savaştan ziyade süs ve eğlenceyi düşündükleri zaman, devletlerini kaybetmişlerdir. Bunu kaybettiren ilk sebep de bu san'atı ihmal etmektir; kazandıran sebep de bu san'atın mütehassısı olmaktır.

(*) Metinde latince: quod nihil Sit tam infirmum aut instabile, quam fama potentiae non sua vi nixa".

2 — Francesco Sforza, silahlı kuvvetlere malik olduğu için, halktan bir kimse iken Milâno Dukası oldu; oğulları ise muharebenin zahmetlerinden kaçındıkları için, dukalık payesinde iken, halktan birer kimse oldular. Çünkü silâhsız bulunmanın getirdiği fenalıklar arasında bir de hakir olmak vardır ki, bu, bir hükümdarın - aşağıda söyleneceği gibi - sakınması gereken fena ünlerden biridir. Zira silâhlı bir kimse ile silâhsız bir kimse arasında hiç bir nisbet yoktur; ve silâhlı olanın silâhsız olana istekle itaat etmesini, ve silâhsız olanın silâhlı olan kulları arasında güvenlik içinde bulunmasını akıl almaz. Çünkü birinde istihkar, öbüründe de kuşku bulunacağı için, bağdaşmaları mümkün değildir. Böylece askerlikten anlamayan bir hükümdar, söylediğim diğer mahzurlardan gayri, kendi askerlerinden saygı görmez ve onlara güvenemez.

3 — Bundan dolayı hükümdar, savaş faaliyetlerini hiç bir zaman aklından uzak tutmamalıdır; ve bunlarla barış zamanında, harp zamanında olduğundan fazla, meşgul olmalıdır. Bunu da iki türlü yapabilir: biri amelî olarak biri de fikren. Amelî olarak yapmak için, askerlerini iyi teşkilâtlanmış ve yetmişmiş bir durumda tutmaktan başka, hükümdar daima av ile uğraşmalı ve böylece vücudunu zahmetlere alıştırmalı, ve bu arada, arazinin tabiatını tanımalı, ve dağların nasıl yükseldiğini, vadilerin nasıl içerilere uzandığını, ovaların nasıl yayıldıklarını öğrenmeli, ve nehirlerle bataklıkların tabiatını anlamalı, ve bütün bunlara çok büyük önem vermelidir. Bu bilgiler ise iki türlü faydalıdır: ilkin kendi memleketini tanımak işi öğrenilir, böylece bunların savunmasını daha iyi kavrayabilir; bundan sonra, bu yerleri tanımak ve bunlara alışmak sayesinde, yeniden incele-

meğe lüzum göreceği başka her bir yeri kolaylıkla anlayabilir: çünkü, meselâ, Toscana'da bulunan tepeler, vadiler, ovalar, nehirler ve bataklıkların başka vilâyetlerdekiyle bazı benzerlikleri vardır; öyle ki, bir vilâyetteki bir yerin tanınmasıyla başkalarının da tanınmasına kolayca yol bulunur. Ve bu maharetten mahrum olan bir hükümdar, bir komutanın malik olması gereken ilk vasıftan mahrumdur demektir; çünkü bu vasıf düşmanı arayıp bulmağı, ordugâh kurmağı, orduları düşmana doğru yürütmeğı, muharebe düzenini almağı, kendine faydalı olacak şekilde tahkimli yerleri muhasara etmeğı öğretir.

4 — Akhai'lilerin hükümdarı Philopemenis'e yazarların yaptıkları övmeler arasında, barış zamanında, muharebeyi gütmek usullerinden başka asla bir şey düşünmediği de yer tutar; dostları ile kırlarda bulunduğu zaman, çok kere, durur, onlarla tartışmalar yaparmış: düşman şu tepede bulursa, biz de ordumuzla burada bulunsak, hangimiz üstün durumda olurduk? Düzenimizi bozmadan ona taarruz etmek için nasıl yanaşırdık? Çekilmek istesek nasıl yapardık? Onlar çekilseler nasıl kovalardık? Ve bir ordu için zuhur edebilecek bütün halleri, yol boyunca, dostlarına öne sürermiş; arkadaşlarının mütalâalarını dinler, kendi fikrini söyler, ve onu sebepleriyle teyid edermiş. Öyle ki, bu devamlı düşünüş sayesinde, orduları güderken, hiç bir zaman, çaresini bilmediği hiç bir aksilik çıkmazmış.

5 — Zihninin geliştirilmesine gelince, hükümdar, tarihleri okumalı ve, buralarda, mükemmel insanların yaptıklarını mülâhaza etmeli, muharebelerde nasıl davrandıklarını görmeli, yenilgilerinin ve zaferlerinin sebeplerini - birnden kaçınabilmek öbürünü tak-

lid edebilmek için - incelemelidir. Ve bilhassa, kendilerinden evvel gelip şeref ve şöhret kazanmış bir kimseyi taklide yeltenen ve bunun harekât ve icraatını daima gözü önünde tutan bir takım hakîm insanların eskiden yaptıkları gibi hareket etmelidir. Nasıl ki Büyük İskender'in Achille'i, Sezar'ın İskender'i, Scipio'nun Keyhusrev'i taklid ettiği rivayet olunur. Ksenophon tarafından yazılmış olan Keyhusrev'in hayatını okuyan bir kimse, daha sonra, Scipio'nun hayatını okurken, bu taklidin kendisine ne kadar şeref kazandırdığını; dürüstlük, nezaket, insanlık ve cömertlikte, Ksenophon tarafından Keyhusrev hakkında yazılan şeylere Scipio'nun ne kadar uymağa çalıştığını görür.

Akıllı bir hükümdar bu gibi davranışlara riayet etmeli ve barış zamanında asla boş durmamalı, fakat bu zamanı, kara günde faydalanmak üzere, ustalıklarla kullanmalıdır; tâ ki talih, değiştiği zaman, onu kendisine karşı koyabilecek şekilde mücehhez bulsun.

XV. BÖLÜM

İNSANLARIN, VE HELE HÜKÜMDARLARIN, HANGİ ŞEYLERDEN DOLAYI ÖVÜLDÜKLERİ VEYA ZEMMEDİLDİKLERİ HAKKINDA

1 — Şimdi de uyruğuna ve dostlarına karşı bir hükümdarın nasıl davranması lâzım geldiğini görmek kalır. Bir çok kimselerin bu konu hakkında yazı yazdıklarını bildiğim için, ben de tekrar yazınca, bilhassa konuyu tartışırken başkalarının düşüncesinden uzaklaşırsam, kendimi beğenmiş sayılacağımdan çekiniyorum. Fakat benim niyetim anlıyan için faydalı şeyler yazmak olduğundan, muhayyel şeylerden

ziyade olayların gerçekliği ardından gitmek bana daha uygun göründü.

Bir çok kimseler gerçekten mevcut oldukları hiç bir zaman ne görülmüş ne işitilmiş cumhuriyetler ve hükümdarlıklar tasavvur etmişlerdir. Nasıl yaşandığı ile nasıl yaşanması gerektiği arasında o kadar fark vardır ki, yapıları yapılması gereken için bırakılan bir kimse varlığını korumaktan ziyade yok olmağı öğrenmiş olur; çünkü her yönde iyilik gütmek isteyen bir kimsenin, iyi olmayan o kadar kimse arasında, yok olması tabiidir. Bu sebeple kendini korumak isteyen bir hükümdar için iyi olmamağı, ve icabına göre bundan faydalanıp faydalanmamağı öğrenmek lâzımdır.

2 — Böylece bir hükümdar hakkında tahayyül edilmiş olan şeyleri bir tarafa bırakarak, ve gerçek olanları konuşarak diyorum ki: bütün insanlar ve, daha yüksek mevkide oldukları için, bilhassa hükümdarlar, kendilerinden söz edilirken, övücü veya kötüleyici niteliklerden biriyle hükümlenirler. Bu o demektir ki: kimi eli açık, kimi cimri; kimi mükrim, kimi doymaz; kimi zalim, kimi merhametli; kimi aldatıcı, kimi sadık; kimi kancık ve ödle, kimi yavuz ve yüreği pek; kimi iyi yürekli, kimi kibirli; kimi zevk ve eğlenceye düşkün, kimi afif; kimi mert, kimi hilekâr; kimi sert, kimi yumuşak; kimi ağır başlı, kimi hoppa; kimi dindar, kimi dinsiz diye ve bunlara benzer sıfatlarla tanınır.

3 — Ve biliyorum ki, bir hükümdarda, yukarıda söylenen sıfatlardan iyi diye sayılanların bulunmasının çok beğenilecek bir şey olacağını herkes itiraf eder; fakat, insanlığın müsait olmayan tabiatından dolayı bunların hepsine malik bulunamayacağı, veya,

bunlara tamamiyle riayet edilemeyeceği için, hükümdar o kadar ihtiyatlı olmalıdır ki devleti kaybettirmesi muhtemel kötü huyların şerefsizliğinden kaçınmasını bilsin, ve devleti kaybettirmeyenlerden de, elinde ise, sakınsın; fakat sakınmazsa, aldırış etmese de olabilir. Bilhassa, onlarsız devleti güçlkle muhafaza edebileceği kusurların kötü sanına uğramaktan çekinmesin; çünkü, her tarafı iyice mülâhaza edilince, fazilet gibi görünen fakat onlara uymakla felâkêt getirecek olan bazı şeyler, ve kusur gibi görünen fakat bunlara uymakla güvenlik ve refah sağlayacak başka şeyler bulmak mümkündür.

XVI. BÖLÜM

CÖMERTLİK VE TUTUMLULUK HAKKINDA

1 — Böylece yukarıda yazılı ilk vasıflardan başlayarak derim ki, cömert diye tanınmak iyi olur. Bununla beraber, seni cömert tanıtabak gibi kullanılan cömertlik sana zarar getirir; çünkü gereği gibi ve ölçü ile kullanılırsa, bu hal cömertlik sayılmayacaktır; ve sonunda cimriliğin kötü sanından kurtulamıyacaksın. İnsanlar arasında cömert adının kalmasını isteyebilmek için ise, debdebeye ait hiç bir şeyden geri kalmamak lâzımdır; öyle ki, böyle bir hükümdar, daima, bu gibi işlerde bütün varını tüketecektir; ve cömert adının devamını istiyorsa, sonunda, halka olağanüstü vergiler yüklemek ve para edinmek için yapılabilen her şeyi yapmak zorunda kalacaktır. Bu ise, onu, uyruğunun gözünde menfur kılmağa başlar; fakir düşünce de herkesten az saygı görür; öylesine ki, bu cömertliği ile, çoğunu incittiği ve pek az kimseyi taltif etmiş olduğu için ilk fırsatta güçlüklerle

karşılaşır, ve ilk tehlikede kendisini o tehlikenin içinde bulur; bunu takdir edip yol değiştirmek isteyince çabucak cimriligin kötü sanına düşer.

2 — Böylece, bir hükümdar, herkesce bilinecek gibi bu cömertlik niteliğini, kendisine zararı dokunmaksızın, kullanamayınca - tedbirli bir kimse ise - adının cimriye çıkacağını umursamamalıdır: çünkü tutumluluğu sayesinde gelirinin kendisine yettiği, kendisiyle savaşanlara karşı savunabildiği, halka yük olmadan teşebbüslere girişebildiği görülünce, zamanla, daima, daha cömert sayılır; öylesine ki, hiç bir şeylerini almadığı herkese cömertlik yapmış olur ki, bunlar çokluktur; ve bütün bağışta bulunmadıklarına ise cimrilik yapmış sayılır ki, bunlar da azlıktır.

Zamanımızda, ancak cimri diye tanınanların büyük işler yaptığını gördük; öbürleri sönüp gitmişlerdir. Papa II. Giulio, papalığa ulaşmak için cömert adından faydalandıktan sonra, Fransa Kırabna karşı savaşabilmek için, daha sonraları, bu sanı muhafaza etmeyi hatırına getirmemiştir; bugünkü Fransız Kırallı uyruğuna olağanüstü bir vergi koymaksızın pek çok savaşlar yaptı; çünkü fazla masrafları için eskiden biriktirdiklerini harcadı. Bugünkü İspanya Kırallı cömert diye tanınsaydı bu kadar savaşı ne yapabilir ne de kazanabilirdi.

3 — Böylece bir hükümdar kendi uyruğunu soymağa mecbur kalmamak, savunmasını yapabilmek, yoksul ve itibarsız düşmemek, soyguncu olmağa mecbur olmamak için cimri diye tanınmasına az değer vermelidir; çünkü bu, ona hükümranlık ettiren kusurağlardan biridir. Ve bir kimse "Cesare, cömertliği ile İmparatorluğa yükseldi, ve bir çokları, cömert oldukları ve böyle tanındıkları için çok büyük mert-

belere ulaştılar.” derse şöyle cevap veririm: sen ya olmuş bitmiş bir hükümdarsın, yahut onu elde etmek yolundasın. Birinci halde bu cömertlik zararlıdır; ikincisinde ise cömert tanınmak pek lüzumludur. Cesare da Roma hükümdarlığına erişmek isteyenlerden biri idi; fakat ulaştıktan sonra yaşamış olsaydı ve bu gibi masraflarda itidalli davranmasaydı, İmparatorluğu yıkmış olurdu. Bir kimse cevap olarak: “orduları ile büyük işler yapan ve yine çok cömert tanınan hükümdarlar çoktur” derse, cevabım şudur: hükümdar ya kendisinin ve uyruğunun malını, ya başkalarının malını harcar. Birinci halde eli sıkı olmalıdır; öbür halde ise cömertlikle ilgili hiç bir şeyi arkaya bırakmamalıdır.

4 — Ordusu ile sefere çıkan, soygun ile, şehirleri yağma etmek suretiyle, haraç ile yaşıyan ve başkasının malından faydalanan bir hükümdara bu cömertlik lâzımdır; yoksa askerleri arkasından gelmez. Senin veya uyruğunun olmayan şeylerle, Keyhusrev, Cesare ve Alessandro'nun yaptığı gibi, bol keseden bağışlar yapabilirsin; çünkü başkasının malını harcamak şöhretini azaltmaz, aksine çoğaltır; yalnızca kendi malını harcamaktır ki sana ziyan getirir. Ve cömertlik kadar kendi kendini bitiren bir şey yoktur: cömertlik yaptıkça cömertlik yapmak gücü kalmaz; ve, ya yoksul ya itibarsız olursun; yahut, yoksulluktan kaçmak için, soyguncu ve menfur olursun. Ve bir hükümdar, bir çok sakınılacak şeyler arasından, bilhassa, itibarsız ve menfur olmaktan sakınmalıdır; cömertlik ise seni bunların her ikisine de götürür. Bu sebeple, cömert tanısınlar diye nefretli birkötü şöhret getiren soyguncu adını kazanmaktan ise, nefretsiz bir kötü şöhret getiren cimri adına razı olmak daha büyük akıllıktır.

XVII. BÖLÜM

ZALİMLİK VE MERHAMET;
VE SEVİLMENİN Mİ
YOKSA KORKULMANIN MI
DAHA İYİ OLDUĞU HAKKINDA

1 — Evvelce söylenen niteliklerden ötekilerine gelerek derim ki, her hükümdar zalim değil, merhametli tanınmağı arzu etmelidir; bununla beraber bu merhameti fena kullanmaktan sakınmalıdır. Cesare Borgia zâlim diye tanınmıştı; bununla beraber, onun bu zalimliği Romagna'yı iyi bir hale koymuş, birleştirmiş, barış ve sadakate ulaştırmıştı. İyice dikkat edilirse Borgia'nın, zalim adından kaçınmak için Pistoia'nın harap olmasına meydan veren Floransa'lılardan daha çok merhametli olduğu görülür. Bundan dolayı hükümdar, uyruğunu birleşmiş ve sadakatte tutmak için zalimlik kötü sanından kaygulanmamalıdır; çünkü ibret verici pek az ceza sayesinde, fazla merhametten dolayı boğazlaşmalar ve soygunlar doğuran kargaşalıkların alıp yürümesine meydan verenlerden daha çok merhametli olur; sebebi şu ki bu kargaşalıklar bütün bir topluluğa zarar getirirler, hükümdardan gelen icraat ise bir kişiye zarar verir. Ve yeni devletler tehlikelerle dolu olduklarından bütün hükümdarlar içinden yeni olan hükümdarın zalim adından sakınması mümkün değildir. Ve Virgilio, Didone'nın ağzından şöyle der:

“Durumun güçlüğü ve saltanatın henüz yeni oluşu beni bu gibi usullere baş vurmağa ve hudutları çepe çevre muhafızlarla korumağa mecbur ediyor.” (*)

(*) Metinde latince dir:

Res dura, et regni novitas me talia cogunt

Moliri, et late fines custode tueri.

Bununla beraber, yeni hükümdar, inanmakta ve işe girişmekte ağır olmalı, korkuya da kapılmamalı ve, ihtiyat ve insafla ölçülü bir şekilde hareket etmelidir; tâ ki aşırı güven onu ihtiyatsızlığa sürüklemesin ve aşırı güvensizlik çekilmez bir hale getirmesin.

2 — Bundan da bir tartışma doğar ki o da şudur: korkulmaktan ziyade sevilme mi, yoksa, aksi mi daha iyidir? Karşılık olarak derim ki her ikisi de olmak gerekir; fakat, bunları birleştirmek güç olduğu için ikisinden biri olamamak mevkiinde kalırsa, sevilmiş olmaktan ziyade korkulmuş olmak çok daha emniyetlidir. Çünkü insanlar hakkında, genel olarak, şu denebilir ki: nankör, döneke, olduğundan başka türlü görünür, düşüncesini gizleyici, tehlikeden kaçıcı ve kazançta aç gözlüdürler; ve onlara iyilik yaptığın müddetçe, yukarıda söylediğim gibi ihtiyaç uzak olduğu zaman, hepsi de senindirler; kanlarını, mallarını, canlarını, evlâtlarını sana teklif ederler; fakat sıkışıldığı zaman baş çevirirler. Ve her şeyini onların sözlerine dayamış olan bir hükümdar, başka hiç bir hazırlığı olmadığı için, yıkılır gider; çünkü ruh asaleti ve büyüklüğü ile değil de para ile kazanılan dostluklara hak kazanılır ama bunlar elde edilemezler; ve zamanı gelince onlardan istifade edilemez. İnsanlar ise, kendisinden korkulan bir kimseye olmaktan ziyade, kendisini sevdirmiş olan bir kimseye zarar vermekte daha az çekingendirler; çünkü sevgi bir minnettarlık bağı ile durur; insanlar ise kötü olduklarından her ahsî menfaat fırsatında bu bağ kopar; fakat korku hiç bırakmayan bir ceza kaygusu ile beslenir.

3 — Bununla beraber, hükümdar, kendisinden korkulmağı öylesine sağlamalı ki, sevgiyi kazanma-

sa bile, nefretten kaçınabilsin; çünkü korkulmuş olmak ve nefret edilmemek, pek âlâ, yanyana olabilir; bunu da hemşerilerinin ve uyruğunun mallarına ve karılarına göz dikmemekle daima sağlayabilir. Ve yine birinin kanına girmek icap ettiği zaman bunu uygun delil ve apaçık sebep olunca yapmalıdır; fakat, her şeyden ziyade, başkasının malından elini çekmelidir; çünkü insanlar babalarının ölümünü, mal ve mülklerinin kaybolmasından daha çabuk unuturlar. Bundan başka, mala el koymak bahaneleri hiç eksik olmaz; ve yağma ile geçinmeğe başlayan bir kimse başkalarının malını almak için daima bahane bulur; bunun tersine olarak cana kıymak bahaneleri ise daha seyrek ve daha çabuk azalır.

4 — Fakat hükümdar ordusu ile beraber bulunduğu ve kalabalık bir askeri idare ettiği zaman, o vakit, zalim adından hiç kaygulanmamalıdır. Çünkü, bu ün olmadıkça, bir ordu hiç bir zaman derli toplu ve herhangi bir savaşa hazır tutulamaz. Anibal'ın çok beğenilen icraatı arasından şunu hikâye ederler: Sayısız milletlerden karma olarak meydana gelmiş, yabancı topraklarda savaşa sürülmüş çok büyük bir ordusu olduğu halde gerek talihli gerek talihsiz günlerinde, ne aralarında ne de hükümdara karşı bir anlaşmazlık çıkmadı. Bu ise ancak onun insanca olmayan zalimliğinden dolayı olabilmıştır ki, bu zalimliği, sayısız başka meziyetleri ile birlikte, onu askerinin yanında saygıya değer ve korkunç kıldı; ve zalimliği olmasaydı bu tesiri hasıl etmeye öteki meziyetleri yetmezdi. Az dikkatli muharrirler ise bir yönden onun bu icraatını beğenirler, öteki yönden, bunun başlıca sebebini ayıplarlar.

5 — Öteki meziyetlerinin bu neticeyi almağa yeter olmayacağına doğru olduğu ise, yalnız kendi zama-

nında değil, fakat, bilinen bütün zamanlar içinde az rastlanır bir kimse olan Scipione'de görülebilir: bunun orduları İspanya'da isyan etmişlerdi; bu ise ancak onun fazla merhametinden doğmutur ki bu merhamet askerlerine zapturapt için yaraşacağından fazla serbestlik vermişti. Scipione'nin bu hali senatoda Fabio Massimo tarafından ayıplanmış ve kendisine Roma milisini bozan adam diye hitap edilmişti. Locres'liler Scipione'nin ast komutanlarından biri tarafından imha edildikleri zaman, Scipione bunların intikamını almadı ve bu komutanın küstahlığı cezalandırılmadı; bütün bunlar onun yumuşak tabiatından doğuyordu; o kadar ki, Senato'da üyelerden biri onu mazur göstermek isteyerek hataları cezalandırmaktan ziyade hiç hata etmemesini daha iyi bilen bir çok kimseler bulunduğunu söyledi. Scipione'nin bu tabiatı, iktidar mevkiinde iken devam etseydi, zamanla, şeref ve itibarını bozardı; fakat Senato'nun idaresi altında yaşadığı için onun bu zararlı vasfı örtülü kalmakla kalmadı, fakat, itibarının artmasına da sebep oldu.

6 — Korkulmak ve sevilmeğe konusuna dönerek, sonuç olarak, derim ki, insanlar kendi keyiflerine göre sevdiklerinden ve hükümdarın davranışına göre korku duyduklarından, akıllı bir hükümdar, başkasına ait olan bir şey üzerine değil kendisine ait olan bir şey üzerine dayanmalıdır; ancak, evvelce söylediğim gibi, menfur olmaktan sakınmağa çare bulmalıdır.

XVIII. BÖLÜM

HÜKÜMDARLARIN VERDİKLERİ SÖZÜ
NASIL TUTMALARI GEREKTİĞİ
HAKKINDA

1 — Bir hükümdar için sözünü tutmanın ve, hile ile değil de, namuslu yaşamının ne kadar övgüye değer olduğunu herkes takdir eder; bununla beraber zamanımızda, verilen söze az önem vermiş ve kurnazlıkla insanların başlarını döndürmesini bilmiş bazı hükümdarların büyük işler başarmış olduklarını tecrübe göstermektedir; sonunda da bunlar doğruluğa dayanmış olanları geçmişlerdir.

2 — Böylece, mücadele için iki yol olduğunu bilmelisiniz: biri kanunlarla, ötekisi kuvvetle: birincisi insanlara mahsustur, ikincisi hayvanlara; fakat birincisi çok kere yetmediği için ikinciye baş vurmak lâzım gelir. Bundan dolayı bir hükümdar için insan ve hayvan tarafını iyi kullanmasını bilmek lâzımdır. Bu cihet, hükümdarlara, eski muharrirler tarafından kapalı olarak öğretilmiştir: bu muharrirler Achille'nin ve o eski hükümdarlardan daha bir çoğunun, terbiyesi altında yetişsinler için, büyütülmek üzere Chirone adındaki Centaure' (*) ye nasıl teslim edildiklerini anlatırlar. Yarı insan, yarı hayvan bir mürebbiye malik bulunmak, bir hükümdar için, bu tabiatların her ikisini de kullanmasını bilmek gerektiğinden başka bir şey demek değildir; ve bu tabiatlardan biri olmaksızın ötekisi devamlı olmaz.

3 — Madem ki bir hükümdar hayvan tarafını iyi kullanmayı bilmek zorundadır, bunlardan arslan

(*) Centaure = Üstü insan altı hayvan olan bir yaratık.

ve tilkiyi seçmesi lâzımdır; çünkü arslan tuzaklara karşı savunamaz, tilki de kurtlara karşı savunamaz. Bundan dolayı tuzakları tanımak için tilki olmak, ve kurtları korkutmak için arslan olmak gerekir. Sadece arslanlık yapmak isteyenler hiç bir şey anlamıyorlar demektir. Bundan dolayı, ihtiyatlı bir hükümdar, verdiği sözü tutmak kendi aleyhine dönerse ve bu sözü vermediği gerektiren sebepler ortadan kalkınca, sözünde ne durabilir ne de durmalıdır. İnsanların hepsi de iyi olsalardı bu kaide iyi olmazdı; fakat kötü oldukları için, ve sana karşı sözlerinde durmayacakları için, sen de onlara verdiğin sözde durmağa mecbur değilsin. Ve bir hükümdar için verdiği sözde durmamağı örtecek meşru sebepler hiç bir zaman eksik olmamıştır. Bu konuda zamanımıza ait sayısız misaller vermek, ve hükümdarların sözlerine sadakatsizlikleriyle ne kadar vaadın, ne kadar barışın beyhude yapıp iptal edildiğini göstermek mümkündür: ve tilki olmasını en iyi bilen işi en iyi gitmiştir. Fakat bu tabiatı iyice boyamasını bilmek ve olduğundan başka türlü görünmesini, düşüncelerini gizlemesini çok iyi becermek lâzımdır; insanlar ise o kadar basittirler ki ve hâlin zaruretlerine o kadar tâbidirler ki aldatmak isteyen daima aldanacak birini bulur.

4 — Taze misallerden bir tanesini söylemeden geçemiyeceğim: VI. Alessandro insanları aldatmaktan başka asla bir şey yapmamış, asla bir şey düşünmemiş ve her zaman aldatabilecek kimseler bulmuştur. Ve teminat verirken ondan çok tesir yapan, en az riayet edeceği bir şeyi en büyük yeminlerle teyit eden başka bir adam görülmemiştir; çünkü dünyanın bu tarafını pek iyi biliyordu. Böylece, bir hükümdar için, yukarıda söylenen bütün niteliklere malik olmak gerekli değildir; fakat, onlara sahip imiş gibi görül-

mek gereklidir. Ve bilâkis, şunu söylemeye cesaret edeceğim ki, bu niteliklere sahip olununca ve daima onlara riayet edilince zararlıdırlar; var gibi görününce ise faydalıdırlar; merhametli, sadık, insanlık sever, doğru, dindar görünmek ve olmak gibi; fakat böyle olmamak gerekince aksini yapmasını bilmeğe ve ona muktedir olmağa ruhça hazır olmak şartıie. Şu da bilinmelidir ki, bir hükümdar, ve bilhassa yeni bir hükümdar, - devleti muhafaza edebilmek için, ekseriya, verilen söze, merhamete, insanlığa, dine karşı hareket etmek mecburiyetinde olduğu için - bir kimse hakkında "iyi insandır" dedirten bütün bu şeylere riayet edemez. Böylece, talih rüzgârlarının ve ahval değişikliklerinin emrine göre dönmeye alışkın bir ruh taşınması, ve yukarıda dediğim gibi, imkân bulunca, iyilikten uzaklaşmaması, fakat gerekince, kötülüğe baş vurmasını bilmesi lâzımdır.

5 — Böylece, bir hükümdar, yukarıda söylenen beş vasıfla dolu olmayan bir sözün, hiç bir zaman, ağzından çıkmamasına ve kendisini görüp dinleyenlere merhametin, sadakatin, doğruluğun, dinin tâ kendisi olarak görünmeğe çok dikkat etmelidir. Ve bu sonuncuya sahipmiş gibi görünmek kadar lüzumlu bir şey yoktur. İnsanlar, genel olarak, elleriyle olmaktan ziyade gözleriyle hüküm verirler; çünkü herkes görebilir fakat pek az kimse hissedebilir. Herkes, seni görüdüğün gibi görür, pek az kimse ne olduğunu hisseder; bu pek az kimse de, devlet nüfuzunun koruduğu çoğunluğun kanaatına karşı koymağa cesaret edemez. Ve bütün insanların, bilhassa, yargılayıcısı bulunmayan hükümdarların icraatında neticeye bakılır. Bunun için bir hükümdar muzaffer olmağı ve devleti muhafaza etmeği sağlasın, vasıtalar daima muteber ve makbul sayılır ve herkesçe övülür;

çünkü halk görünene ve olana kapılır; dünyada ise halktan başka bir şey yoktur; çoğunluğun dayanacak yeri olunca, azınlığın sözü olmaz. Adını söylemek uygun düşmeyen zamanımızdaki bir hükümdarın ağızı barış ve doğruluktan gayri söz etmez; halbuki her ikisinin de en büyük düşmanıdır; bunlara riayet etmiş olsaydı, bunlar bir kaç defa, ya itibarını veya devletini kaybettirirlerdi.

XIX. BÖLÜM

HAKİR VE MENFUR OLMAKTAN NASIL KAÇINILACAĞI HAKKINDA

1 — Fakat, yukarıda işaret edilen vasıfların en önemlileri hakkında konuşmuş bulunduğum için, ötekilerden genel bakımdan kısaca bahsetmek istiyorum. Yukarıda kısmen söylediğim gibi, hükümdar kendisini menfur ve itibarsız kılan şeylerden sakınmağa çalışmalıdır; ve bunlardan her ne zaman kaçınırsa, kendisine düşeni yapmış olur ve öbür kusurlarında hiç bir tehlikeye uğramaz. Evvelce söylediğim gibi, bir hükümdarı her şey ziyade menfur kılan aç gözlü olması, uyruğunu soyması ve karlarını gasbetmesidir ki işte bundan sakınmalıdır; ve genel olarak insanlar, mal ve şerefleri ellerinden ne zaman alınmazsa, rahat yaşarlar; o vakit yalnız bir azlığın ihtirası ile savaşmak kahr ki, bu ihtiras bir çok şekilde ve kolaylıkla frenlenebilir. Dönek, ciddiyetsiz, kancık, ödle ve kararsız tanınmak hükümdarı hakir kılar ki bundan, tehlikeden kaçır gibi, kaçınmalı ve icraatında büyüklük, yürek pekliği, ağır başlılık, kudret sezilsin için tertip almalı, uyruğunun hususî, en-

trikalarına karşı hükmünün değiştirilmez olduğunu göstermeli ve kendi hakkında öyle bir kanaat yaratmalı ki hiç kimse onu ne aldatmağı ne de atlatmağı düşünebilsin.

2 — Kendi hakkında bu kanaatı veren bir hükümdar çok ünlü olur; ve ünlü olana karşı güçlkle fesat kurulur, güçlkle saldırılır; yeter ki mükemmel bir insan olduğu ve halkı tarafından saygı gördüğü bilinsin. Çünkü bir hükümdarın, biri içeride uyruğu sebebiyle, öbürü dışarıda yabancı hükümdarlar sebebiyle, iki korkusu olmalıdır. Sonuncuya karşı iyi silâhlar ve iyi dostlarla savunur; ve iyi silâhları olunca daima iyi dostları da olur; ve dış işler sağlam oldukça içerideki işler de, evvelce bir fesat ile bulandırılmamış ise, daima sağlam olur. Ve dışardakiler kıpırdasalar bile, hükümdar tertipli ise, dediğim gibi yaşamış ise ve kendini bırakmazsa - Ispartalı Nabide'nin yaptığını söylediğim gibi - her türlü saldırıya daima dayanır.

3 — Fakat uyruğa gelince, dışardaki işler kaynaşmasa bile, gizli olarak fesat kurmalarından korkulur; bundan da hükümdar, menfur veya hakir olmaktan kaçınmakla ve halkı kendisinden hoşnut kılmakla pek âlâ korunabilir ki bu hususları, yukarıda uzun uzadıya söylendiği gibi, sağlamak gerekir. Ve fesatlara karşı bir hükümdarın malik olabileceği en tesirli çarelerden biri de umumun nefretini kazanmaktır; çünkü fesat kuran kimse, daima, hükümdarın ölümü ile halkı tatmin edeceğine inanır; fakat bununla halkı inciteceğine inanırsa böyle bir karar almağa cesaret etmez; çünkü fesatçıların önüne dikilen güçlükler sayısızdır. Ve fırsatların çok, fakat, muvaffak olanlarının az olduğu tecrübe ile görülür;

çünkü fesat kuran bir kimse yalnız olamaz ve ancak gayrı memnun olduklarını sandığı kimselerden arkadaş seçebilir; ve bir gayrı memnuna kendi niyetlerini açar açmaz ona memnun olmak için fırsat vermiş olursun; çünkü senin niyetini açığa vurmakla o bundan her türlü nimeti ümit edebilir: öylesine ki bu tarafta kazancı emin, o bir tarafta ise şüpheli ve tehlikelerle dolu görüldüğünden, sana sadık kalması için ya az bulunur bir dost, yahut hükümdarın inatçı bir düşmanı olması gerekir.

4 — Ve bu konuyu kısaca ifade etmek için derim ki: fesat kuranın tarafında ancak korku, kıskançlık ve onu yıldırان ceza şüphe ve endişesi bulunur; fakat hükümdar tarafında ise hükümdarlığın haşmeti, kanunlar ve kendisini koruyan devletin ve dostlarının savunma vasıtaları vardır: Öylesine ki, bütün bunlara halkın sevgisi de katılınca, bir kimsenin fesat kuracak kadar delicesine cür'etkâr olması imkânsızdır. Çünkü fesat kuran bir kimsenin, bayağı hallerde, kötülüğünü yapmadan önce korkması gerekirse, böyle bir halde, fenalık yapıldıktan sonra millet ona düşman olacağı ve, bundan dolayı, sığınacak hiç bir yer ümit edemeyeceği için, daha çok korkması lâzımdır.

5 — Bu konuda sayısız misaller verilebilir; fakat bahalarımız zamanında vuku bulan bir tane ile yetineceğim. Bugünkü Messer Annibale'nın dedesi ve Bologna'da hükümdarlık yapmış olan Messer Annibale Bentivogli, kendisine karşı fesat kuran Canneschi'ler tarafından öldürülünce ve kendi soyundan kundakta olan Messer Giovanni'den başka kimse kalmayınca, bu katlin hemen arkasından halk ayaklandı ve bütü Canneschi'leri boğazladı. Bu da Bentivogli

soyunun o zaman kazanmış olduğu halk sevgisinden dolayı idi. Bu sevgi o kadar büyüktü ki, Annibale öldükten sonra, Bologna'da bu aileden devleti idare edebilecek bir kimse kalmadığı için, o zamana kadar bir demircinin oğlu diye tanınan birinin Bentivogli'lerden doğma olduğuna dair bazı deliller elde edilince, Bologna'lılar onu Firenze'den aldirdılar ve Bologna'nın idaresini ona verdiler; ve Messer Giovanni hükümet idaresine uygun bir yaşa gelinceye kadar bu adam şehri idare etti.

6 — Böylece sonuç olarak derim ki, bir hükümdar, halk kendisini sevdiğçe fesatlara az önem vermemelidir; fakat halk kendisine düşman ise ve kendisinden nefret ediyorsa, her şeyden ve herkesten korkmalıdır. Ve iyi düzenlenmiş devletlerle akıllı hükümdarlar büyükleri ümitsiz bir hale getirmemeği, halkı hoşnut ve memnun etmeği, her çareye baş vurarak, düşünmüşlerdir; çünkü bu husus bir hükümdarın en önemli meselelerinden biridir.

7 — Zamanımızda iyi düzenlenmiş ve iyi idare edilen kiralıklar arasında Fransa Kırallığı vardır. Burada kralın güvenliğinin ve hürriyetinin bağlı olduğu sayısız iyi müesseseler vardır; bunlardan birincisi parlamento ve onun otoritesidir; çünkü bu kiralığı nizamlayan kimse, büyüklerin ihtirasını ve küstahlığını bildiği için, ağızlarında bunları yola getirecek bir fren bulunması lüzumuna hükmederek, öbür yönden, halkın büyüklere karşı olan ve korkuya dayanan nefretini bildiğinden ve halkı emniyette tutmak istediğinden, halkı tuttuğu zaman büyüklerle ve büyükleri tuttuğu zaman halkla çıkabilecek anlaşmazlık yükünü üzerinden kaldırmak maksadı ile, bu işlerle kralın, betahsis, uğraşmasını istemedi; ve bu

nun için, sıkıntısını kiralın çekmiyeceği şekilde, büyükleri ezecek ve küçükleri tutacak bir üçüncü hâkimlik kurdu. Bundan daha iyi ve ihtiyatlı ve kıralla kırallığın güvenliğini daha çok sağlayacak bir düzen olamazdı. Bundan da başka bir ders çıkarılabilir ki, o da şudur: Hükümdarlar sıkıntı ve yük teşkil eden şeyleri başkalarına idare ettirmeli, lütuf ve atıfet işlerini ise kendileri idare etmelidir. Yeniden sonuç olarak derim ki, bir hükümdar büyükleri kollamalı fakat halkın nefretini kazanmamalıdır.

8 — Bazı Roma İmparatorlarının hayat ve ölümleri göz önünde tutulunca, bir takımının daima büyük ruh fazileti göstermelerine ve kusursuz yaşamalarına rağmen İmparatorluğu ellerinden kaçırdıklarını, veya, kendilerine karşı fesat kuran kendi adamları tarafından öldürüldüklerini görmekle bu kanaatima aykırı misaller bulunduğu, belki, bir çok kimselerce zannolunabilir. Bu itirazlara cevap vermek istediğim için yıkılışlarının evvelce öne sürdüklerime aykırı olmayan sebeplerini göstererek bazı imparatorların niteliklerinden bahsedeceğim; bu arada da o zamanların icraatını okuyanlar için dikkat edilmeğe değer şeyleri tebarüz ettireceğim. Bu maksatla filozof Marco'dan Maximien'e kadar, arka arkaya gelen imparatorları söz konusu etmekle yetineceğim ki, bunlar da: Marco, bunun oğlu Commodo, Pertinace, Giulio, Severo, oğlu Antonio Caracalla, Macrino, Eliogabalo, Alessandro ve Maximien'dir.

9 — İlkın şu husus kayda değer ki öbür hükümdarlıklarda yalnız büyüklerin ihtirasları ve halkın küstahlığı ile uğraşmak icap ederken, Roma İmparatorları için askerlerin zalimliğine ve aç gözlülüğüne katlanmak gibi üçüncü bir güçlük de vardı. Hem hal-

kı hem askeri memnun etmek güç olduğu için, bu iş o kadar güç idi ki bir çoklarının mahvına sebep oldu; çünkü halk rahatı, bu sebeple de, sessiz hükümdarları severdi; askerler ise asker yürekli, kavgacı, zalim ve aç gözlü olan hükümdarları severlerdi. Çift maaş alabilmek, kendi zalimliklerini, aç gözlülüklerini doyurabilmek için hükümdarın, bu nitelikleri milletler üzerinde tatbik etmesini isterlerdi.

10 — Bunun neticesi olarak, tabiatları veya beceriklilikleri bakımından, gerek halkı gerek askeri sıkı altında tutabilecek kadar büyük bir şöhrete malik olmayan imparatorlar yıkılıp gidiyordu; ve bunların çoğu, bilhassa evvelce devlet hizmetinde bulunmadan hükümdarlığa yükselenler, birbirine aykırı bu iki zıd mizacın güçlüğüne görünce, halka kötülük etmeği az önemli sayarak askeri memnun etmek yolunu tutarlardı. Böyle davranmaksızın lüzumlu idi: çünkü, hükümdarlar herhangi birinin nefretini kazanamamazlık edemeyince, ilkin topluluğun nefretini kazanmağa çalışmalıdırlar; bunu yapmadıkları zaman ise, her çareye baş vurarak, daha kudretli olan topluluğun nefretinden kaçınmaya gayret etmelidirler. Böylece, yeni oldukları için olağanüstü yardımlara muhtaç olan imparatorlar, halktan ziyade askerlere yanaşırlardı ki, bu da, yine - hükümdar bunların karşısında itibarını muhafaza etmeği bilip bilmediğine göre - fayda veya zarar getirirdi.

11 — Hepsi de sade yaşayışlı, adaletsever, zalimliğe düşman, merhametli ve iyi huylu oldukları için - Marco müstesna - Pertinace ve Alessandro'nun sonları, yukarıda söylediğim bu sebeplerden dolayı fena oldu. Yalnızca Marco büyük şeref içinde yaşadı ve öldü; çünkü imparatorluğa veraset yoluyla geçmişti

ve bunu da ne askerlere ne de halka borçlu idi; ayrıca kendisini saygıya değer kılan bir çok meziyetlerle bezenmiş/bulunduğu için, yaşadığı müddetçe, orduyu ve halkı daima kendi sınırları içinde tuttu ve hiç bir zaman ne hakir ne de menfur oldu. Fakat Pertinace, askerlerin isteği hilâfına imparator yapıldığı için ve bu askerler Commodo zamanında serbest yaşamağa alıştırdıklarından, Pertinace'nin bunları zorlamak istediği namuslu yaşayışa tahammül edemeyip böylece nefret yarattığı için ve, ihtiyarlığından dolayı bu nefrete itibarsızlık da katılınca, idaresinin ilk başlangıcında yıkılıp gitti.

12 — Burada şuna işaret etmek gerektir ki nefret, fena icraatla olduğu kadar, iyi icraatla da kazanılır. Böylece - yukarıda söylediğim gibi - bir hükümdar, devletini elinde tutmak isteyince, çok zaman, iyi olmamağa mecbur olur; çünkü yerinde tutunabilmek için kendisine muhtaç olduğuna hükmettiğin topluluk - ister halk, ister asker, ister büyükler olsun - bozuk ise, onu memnun etmek için onun huyuna uymaklığın uygun düşer; o zaman ise iyi icraat sana zararlı olur.

Fakat Alessandro'ya gelelim: bu zat o kadar iyilik sahibi idi ki, ona atfedilen övmeğe değer başka işleri arasında şu da vardı: İmparatorluğu elinde tuttuğu on dört yıl içinde yargılanmaksızın hiç bir zaman hiç bir kimse öldürülmemiştir. Bununla beraber zevkine düşkün ve anası tarafından idare edilen bir kimse olarak tanındığı ve bundan dolayı itibarı bozulduğu için, ordu ona karşı fesat kurdu ve onu öldürdü.

13 — Şimdi de, buna karşılık, Commodo, Severo, Antonio Caracalla ve Maximino'nun hallerinden bah-

sederken bunları çok zalim ve çok aç gözlü bulacaksınız: bunlar, askerleri memnun etmek için, halka yapılabilecek hiç bir fenalığı esirgemediler; ve hepsinin de - Severo müstesna - akibetleri fena oldu. Çünkü Severo'da o kadar liyakat vardı ki, halkı ezmekle beraber, askerleri kendine dost edinmek suretiyle daima başarı ile hüküm sürebildi; zira onun bu liyakati halkın ve askerlerin yanında onu o kadar itibarlı kılıyordu ki, halk hayret ve şaşkınlık içinde, askerler ise, memnun ve hürmetkâr kalıyorlardı. Ve yeni bir hükümdar olarak bu zatın icraatı büyük ve dikkati çekici olduğu için, tilki ve aslan şahsiyetlerini ne kadar iyi kullanmasını bildiğini kısaca göstermek istiyorum; yeni bir hükümdarın bu tabiatları taklit etmesi gerektiğini ise yukarıda söylemiştim.

14 — Severo, imparator olan Giuliano'nun gevşekliğini görünce, Pretorian askerler tarafından öldürülen Pertinace'nin ölümünün intikamını almak üzere Roma'ya gitmenin iyi olacağı hakkında Slavonia'da kendi komutası altında bulunan ordusunu ikna etti; ve bu bahane ile ve imparatorluğa göz diktiğini açığa vurmada, ordusunu Roma üzerine yürüttü; ve daha hareketi haber alınmadan İtalya'ya varmış bulundu. Roma'ya varınca senato, korkudan, onu imparator seçti ve Giuliano öldürüldü. Bu başlangıçtan sonra Severo için, devletin bütününe hâkim olmak işinde, iki güçlük kalıyordu: bu güçlüklerden biri Asya'da idi; burada Asya orduları komutanı olan Nigro kendini imparator ilân ettirmişti; öteki güçlük de yine imparatorluğa göz diken Albino'nun bulunduğu batıda idi. Her ikisine birden düşmanlığını açığa vurma tehlikeli olacağına hükmettiği için, Nigro'ya saldırmağa ve Albino'yu aldatmağa karar verdi. Senato tarafından imparatorluğa seçildiğinden bu ma-

kamı kendisiyle paylaşmak istediğini Albino'ya yazdı ve ona "Cesare" unvanını gönderdi ve senatonun kararıyla onu kendine ortak kıldı; bütün bunlar Albino tarafından gerçek olarak kabul olundu. Fakat, Severo, galip gelip Nigro öldükten ve Doğu işleri yatıştıktan sonra, Roma'ya dönünce, yaptığı iyilikleri hiçe sayarak Albino'nun kendisini hile ile öldürmeğe kalktığını ve bundan dolayı gidip nankörlüğünün cezasını vermek gerektiğini söyleyerek, Senato'ya şikâyette bulundu. Bunun arkasından da onu bulmağa Fransa'ya giderek devletini ve canını aldı.

15 — Böylece, Severo'nun yaptıklarını inceden inceye yoklayacak olan bir kimse onu çok yırtıcı bir arşlan ve çok hilekâr bir tilki olarak bulacak, herkesin ondan korktuğunu ve ona saygı gösterdiğini ve askerlerin de ondan nefret etmediğini görecektir ve yeni türemiş olmakla beraber böyle bir imparatorluğu elinde tutabildiğine şaşmıyacaktır; çünkü pek büyük olan şöhreti, yağmacılığından dolayı halkın duyabileceği nefretten onu daima korumuştur. Fakat oğlu Antonio dahi halkın gözünde kendisini takdire değer ve askerlerine sevimli gösteren fevkalâde tarafları olan bir adamdı; çünkü o her yorgunluğa dayanan, her türlü güzel yemekleri ve başka her türlü zevki hor gören bir askerdi; bu da onu bütün ordularına sevdireliyordu. Bununla beraber, hususî idamlarla Roma halkının bir çoğunu ve Alessandria'nın bütününü öldürmek suretiyle yırtıcılığı ve zalimliği o kadar fazla ve işitilmemiş bir dereceyi bulmuştu ki, bütün dünyanın nefretini kazandı; ve kendi etrafındakilerce bile korkulmağa başlandı: o kadar ki, ordusunun ortasında bir "Centurione" (*) tarafından öldürüldü.

(*) Centurione = Yüzbaşı = yüz kişiye komuta eden.

Dava

Q 16 — Burada şuna işaret etmeli ki, inatçı bir ruhun evvelden tasarladığı bu gibi ölümler hükümdarlar için kaçınılmaz ölümlerdir; çünkü ölmekten çekinmeyen herhangi bir kimse bu işi pek âlâ yapabilir; fakat hükümdar bundan az korkmalıdır, çünkü bu işler çok seyrek olur. Ancak kullandığı ve hükümdarlığının hizmeti için yakınında tuttuğu kimselerden herhangi birine ağır bir kötülük yapmaktan sakınmalıdır: Centurione'nin kardeşimi alçaltıcı bir surette öldüren ve Centurione'yi her gün tehdit eden, buna rağmen onu kendi muhafız kitasında tutan Antonyo'nun yaptığı felâket getirici, cür'etli bir yoldu, ve böyle de oldu.

17 — Şimdi Marco'nun oğlu bulunmakla veraset yolu ile imparatorluğa çıktığı için onu muhafaza etmekte büyük kolaylığı olan Commodo'ya gelelim; yalnız babasının izinden yürümek ona yeterdi; böylece hem askerleri hem de halkı memnun etmiş olurdu; fakat zalim ve hayvan ruhlu olduğundan aç gözlülüğünü halk üzerinde tatbik edebilmek için askerleri kendisine bağlamak ve onları başıboş bırakmak yolunu tuttu; öbür yünden, Gladiator'larla dövüşmek üzere, çok kere, meydana inerek vekarını korumadığı ve imparatorluk haşmetine yaraşmayan bayağı işler yaptığı için, askerler yanında da itibarsız oldu. Halkça menfur ve askerlerce hakir tutulduğu için, fesat kurulup öldürüldü.

18 — Bundan sonra Massimino'nun niteliklerini hikâye etmek kalıyor. Bu zat çok savaşkan bir kimse idi; ordular, yukarıda kendisinden bahsettiğim Alessandro'nun gevşekliğinden bıktıkları için, bunun ölümünden sonra, Massimino'yu imparatorluğa seçti-

ler. Fakat Massimino bu makamı uzun zaman elinde tutamadı; çünkü iki şey onu menfur ve itibarsız kıldı; biri, evvelce, Trakya'da, keçi çobanlığı yaptığı için bayağı bir adam olması (bunu herkes biliyor ve herkesin yanında büyük itibarsızlığa sebep oluyordu.), öbürü de, hükümdarlığının başlangıcında Roma'ya gitmeği ve imparatorluk makamına doğrudan doğruya elkoymağı geciktirerek Roma'daki ve başka yerlerdeki valilerinin eli ile büyük zulümler yaptırdığı için, kendi hakkında çok zalim olduğu inancını uyandırmış olmasıdır. Öylesine ki, herkes soyunun bayağılığından dolayı istihkar ile ve, zalimliğinin korkusu içinde, kin ile sarsıldığı için ilkin Afrika, sonra da, bütün Roma halkı ile beraber Senato ayaklandı; ve bütün İtalya aleyhine fesat kurdu. Buna kendi ordusu da katıldı ki, Aquileia'yı muhasara eden ve zaptında güçlük çeken bu ordu, zalimliğinden usanarak ve bu kadar düşmanın kendisinden daha az korktuğunu görerek onu öldürdü.

19 — Ne Eliogabalo, ne Macrino ne de Giuliano'dan bahsetmek istemiyorum; bunlar büsbütün itibarsız oldukları için çabucak sönüp gittiler; fakat artık bu bahsin sonucuna geliyorum. Ve diyorum ki, zamanımızın hükümdarları askerlerini olağanüstü tedbirlerle memnun etmek güçlüğüne şimdi daha az uğramaktadırlar; çünkü, bunları bir dereceye kadar kollamak mecburiyeti varsa da, bugünkü hükümdarlardan hiç biri - Roma İmparatorluğunun orduları için olduğu gibi - vilâyetlerde, oraların hükümetleri ve idareleriyle yerleşip kökleşmiş ordulara malik olmadığı için, bunlarla kolayca başa çıkılabilir. Böylece, evvelce, halktan ziyade askerleri memnun etmek gerekiyor idi ise bu keyfiyet askerlerin halktan ziyade kudretli oldukları içindi; şimdi ise - Türk ve Su-

dan'lı hükümdarlar müstesna - bütün hükümdarlar için askerlerden ziyade halkı memnun etmek daha çok gereklidir; çünkü halk askerlerden kudretlidir.

20 — Devletinin kudret ve güvenliğinin bağlı bulunduğu on iki bin piyade ve on beş bin atlıyı daima yanında bulunduran Türk hükümdarını istisna ediyorum; bu beyin, başka hiç bir mülâhazaya bakmadan, bunları kendine dost olarak muhafaza etmesi lâzımdır. Sudan devleti de, bunun gibi, tamamiyle askerlerin elinde olduğu için bu hükümdar da halka bakmaksızın bunları kendine dost olarak muhafaza etmelidir. Şunu da hatırdâ tutmalısınız ki bu Sudan devleti bütün öbür hükümdarlıklardan başka türüdür; çünkü bu, ne babadan kalma hükümdarlığa ne de yeni hükümdarlık adı verilebilen hıristiyan papalığına benzer; şundan dolayı ki varis olanlar ve beylikte kalanlar eski hükümdarın oğulları değil, fakat yetkili olanlar tarafından bu makama seçilen kimselelerdir. Bu düzen ise eski olduğu için buna yeni hükümdarlık denemez; çünkü bunda yeni hükümdarlıkta bulunan güçlüklerden hiç biri bulunmaz; çünkü hükümdar yeni olmakla beraber bu devletin nizamları eskidir ve yeni hükümdarı, babadan kalma hükümdarları imiş gibi, karşılayacak şekilde düzenlenmiştir.

21 — Fakat kendi konumuza dönelim. Diyorum ki yukarıda yazdıklarımı mülâhaza edecek bir kimse, evvelce adları geçen imparatorların mahvına sebep olarak nefret ve itibarsızlığı görecektir ve, bir kısmı bir türlü, bir kısmı da başka türlü davrandıkları halde, bu kısımların her birinde, hükümdarlardan birinin iyi ötekilerinin fena bir akıbetle karşılaştıklarının da sebebini anlayacaktır. Çünkü yeni hükümdar olduk-

larından, Pertinace ve Alessandro için hükümdarlığa veraset hakkı ile gelen Marco'yu taklit etmek lüzumsuz ve zararlı oldu; bunun gibi Caracalla, Commodo ve Massimino'nun Severo'yu taklit etmeleri, onun izinden gitmeğe yetecek kadar liyakate sahip olmadıklarından, kendileri için tehlikeli bir şey olmuştur. Bu sebeple, yeni hükümdarlıkta yeni bir hükümdar, Marco'nun icraatını taklit edemez; Severo'nunkilerinin de izinde gitmek gerekmez; fakat devletini kurmak için lüzumlu olan kısımları Severo'dan, evvelce kurulmuş ve sağlam olan bir devleti muhafaza için uygun ve şerefli olan kısımları da Marco'dan almalıdır.

XX. BÖLÜM

HÜKÜMDARLARIN HER GÜN YAPTIKLARI KALELERİN VE DAHA BİR ÇOK ŞEYLERİN FAYDALI OLUP OLMADIKLARI HAKKINDA

1 — Bir takım hükümdarlar, devletlerini güvenle tutabilmek için, uyruklarını silâhsızlandırmışlar; başka bir takımı da hükümleri altındaki ülkede ayrılıklar yaratmışlar; kimi de kendi aleyhlerine düşmanlıklara yer vermiş; başkaları da, saltanatlarının başlangıcında, kendilerine şüpheli olan kimseleri kazanmak yolunu tutmuşlar; kimi kaleler inşa emiş kimi ise bunları yıkıp yok etmiştir. Buna benzer bir takım kararlar almak mecburiyetinde kalan devletlerin özelliklerine girmeden bütün bu şeyler hakkında kesin hüküm verilememekle beraber yine konunun müsaade ettiği genel şekilde konuşacağım.

2 — Yeni bir hükümdarın kendi uyruğunu silâh-

sızlandırması hiç olmamıştır; aksine, silâhsız olduğu zaman daima silâhlandırmıştır; çünkü silâhlandırmakla bu silâhlı kuvvetler senin malın olur, şüpheli olanlar sadık olurlar, sadık olanlar da sadık kalırlar, uyruğun da kendi taraftarın haline gelir. Uyruğun hepsini silâhlandırmak mümkün olmadığı için silâhlandırdıklarına yaptığın iyilik sayesinde ötekiler daha güvenle idare edilirler. Kendilerine yapıldığını gördükleri bu muamele farkı onları sana karşı minnet altında bırakır; ötekiler ise, daha çok tehlikeli işlerde ve zahmet altında bulunanların daha itibarlı olmaları gerektiğini düşünerek, seni mazur görürler. Fakat uyruğunu silâhsızlandırdığın vakit, ya korkak veya hain oldukları için onlara güvenmediğini göstermek suretiyle, onları incitmeğe başlarsın: bu kanaatlarının her ikisi de sana karşı nefret doğurur. Silâhsız kalamıyacağın için de ücretli milislere yönelmen gerekecektir; bunlar ise evvelce söylenen niteliktedirler; ve iyi olsalar bile, kudretli düşmanlara ve şüpheli uyruklarına karşı seni koruyacak kadar olamazlar:

3 — Böylece, söylediğim gibi, yeni bir ülkedeki yeni bir hükümdar, daima, ordusunu düzenlemiştir. Tarihler bu misallerle doludur. Fakat bir hükümdar, kendi eski devletine bir uzuv olarak kattığı yeni bir ülke edinince, o zaman - burayı zaptederken sana taraftarlık edenler müstesna - bu ülkeyi silâhsızlandırmak gerektir; ve yine bu taraftarları dahi zamanla ve fırsat düştükçe, gevşek ve zevkine düşkün bir hale getirmek lâzımdır; ve işi öylesine düzenlemek gerektir ki devletindeki bütün silâhlı kuvvetler senin eski hükümetinde senin yakınında yaşayan kendi öz askerlerinin elinde bulunsun.

4 — Dedelerimiz ve bunların akıllı diye tanınanları, Pistoia'yı parti kavgaları ile, Pisa'yı da kalelerle elde tutmak gerektiğini daima söylerlerdi; bundan dolayı kendilerine tâbi bir takım ülkelerde, buntarı daha kolaylıkla elde tutabilmek için, parti kavgalarını kışkırtırlardı. İtalya'nın, hemen hemen, iki denk partiye ayrıldığı o zamanlar için bu iyi olabilirdi; fakat bunun, şimdi, uygulanacak bir kâide olarak beri sürülebileceğini sanmıyorum; çünkü ayrılıkların, hiç bir zaman, iyilik getireceklerine inanmam; aksine, düşman gelip çatınca, birlik olmayan şehirlerin hemen yok olacakları muhakkaktır; şundan dolayı ki her vakit en zayıf olan taraf dışardaki kuvvetlerle birlik olur, öbür taraf ise tek başına dayanamaz.

5 — İnancıma göre, yukarıda yazdığım düşüncelerle hareket eden Venedik'liler, kendilerine tâbi şehirlerde, Guelfo ve Ghibellino hiziplerini yaşatıyorlardı; kan dökecek kadar işi azıtmalarına müsaade etmemekle beraber, yine, aralarındaki bu ayrılığı beslerlerdi; tâ ki kendi kavgalarıyla meşgul olan bu yurtdaşlar Venedik'lilere karşı birleşmesinler. Bu ise, sonra görüldüğü gibi, Venedik'liler için iyi olmadı; çünkü Venedik'liler Vailâ'da mağlûp olur olmaz, bunlardan bir takımını cesaretlendi ve bütün devleti ellerinden aldılar. Böylece bu gibi usuller hükümdarın zayıflığına delâlet eder. Çünkü, kudretli bir hükümdarlıkta bu gibi ayrılıklara hiç bir zaman müsaade edilmez; zira bunlar ancak barış zamanında fayda verirler: bırısta uyruğu bu yol ile daha kolay idare etmek mümkün olduğu için; fakat savaş gelip çatınca, bu gibi düzenlerin boşluğu meydana çıkar.

6 — Hiç şüphe yok ki, hükümdarlar, kendilerine karşı çıkarılan güçlükler ve yapılan karşı koymaları

yendikleri zaman büyük olurlar; ve bunun için talih, bilhassa soydan gelen bir hükümdardan ziyade şöhret kazanmağa daha çok ihtiyacı olan yeni bir hükümdarı büyük kılmak istediği zaman, düşmanlar yaratıp bunları ona karşı harekete getirir; tâ ki hükümdar bunları yenmek ve kendi düşmanlarının getirdiği bu merdivenle daha yükseğe çıkmak fırsatını bulsun. Hattâ, bir çok kimseler, akıllı bir hükümdarın, fırsatını bulunca, kendine karşı kurnazlıkla bir takım düşmanlıklar kışkırtması gerektiği düşüncesindedirler; tâki bunları ezmekle kendi büyüklüğü artmış olsun.

7 — Hükümdarlar, bilhassa yeni olanlar, ilkin kendisine yakınlık gösterenlerden ziyade, devletlerinin başlangıcında şüpheli sayılmış olan kimselerden daha çok sadakat ve fayda görmüşlerdir. Siena hükümdarı Pandolfo Petrucci, kendid evletini, daha ziyade, kendisine şüpheli görünmüş olanlarla idare ederdi. Fakat bu hususta uzun uzadıya konuşmak mümkün değildir; çünkü konuya göre değişir. Yalnız şunu diyeceğim ki, başlangıçta hükümdara düşman olmuş olan kimseler tutunabilmek için dayanağa muhtaç cinsten iseler hükümdar daima büyük kolaylıkla bunları kazanabilir; bunlar da, haklarında edinilen fena kanaati amel'leriyle silmenin daha lüzumlu olduğunu anladıkları nisbette, hükümdara sadakate hizmet etmeğe daha çok mecbur olurlar. Böylece hükümdar, fazla emniyet içinde hizmet gördüklerinden şahsî menfaatlerini kollayanlara nisbetle daima bunlardan daha çok fayda elde eder.

8 — Ve, sırası geldiği için, iç yardımlar sayesinde yeni bir ülke edinen hükümdarlara, kendisine yardım eden kimseleri bu işe sürükleyen sebepleri iyice

mülâhaza etmelerini hatırlatmadan geçemiyorum; bunun sebebi kendisine karşı tabii bir sevgi olmayıp da yalnızca evvelki devletten memnun olmayışları ise, büyük zahmet ve güçlükle bunları dost deinebilecektir: çünkü kendisinin de bunları memnun edebilmesi kabil olmayacaktır. Ve, eski ve yeni olaylardan çıkarılan misaller üzerinde bunun sebebinin iyice inceleyerek, eski devletten memnun olmadıkları için kendisine dost oluveren ve memleketin işgalini kolaylaştıranlardan ziyade, memnun olan ve bundan dolayı kendisine düşman olan kimseleri dost olarak kazanmanın daha çok kolay olduğunu görecektir.

9 — Devletlerini daha çok güvenle muhafaza edebilmek maksadiyle karşı gelmeyi tasarlayanlara gem ve dizgin olacak ve ansızın çıkacak bir ayaklanmaya karşı emniyetli bir sığınak teşkil edecek kaleler inşa etmek hükümdarların âdeti olagilmiştir. Bu usulü överim, çünkü tâ eskiden beri kullanılmıştır; bununla beraber, zamanımızda, Niccolo Vitelli'nin, memleketi elinde tutabilmek için, Cittâ di Castello'da iki kaleyi yıktığı görülmüştür. Urbino dukası Guido Ubaldo, Cesare Borgia tarafından kovulduğu hükümdarlığına tekrar dönünce, o memleketin bütün kalelerini temelinden kazıdı; ve kaleleri olmayınca devletini daha güçlükle tekrar kaybedeceğine hükmetti. Bologna'ya dönüşlerinde Bentivogli'ler de bu yolda hareket ettiler. Böylece kaleler, yerine ve zamanına göre, faydalıdırlar veya değildirler; bir yandan sana fayda getirirlerse, öte yandan, zarar verirler. Bu konu da şöyle tartışılabilir.

10 — Yabancılardan ziyade halktan korkusu olan bir hükümdar kaleler inşa etmelidir; fakat halktan ziyade yabancılardan korkusu olan ise kaleleri bir

yana bırakmalıdır. Sforza ailesine, bu devletteki herhangi bir kargaşalıktan ziyade, Francesco Sforza'nın Milano'da inşa ettiği burçlu sarayı fenalık getirmiş ve getirecektir. Böylece en iyi kale halkın nefretini kazanmamış olmaktadır: çünkü kalelerin olmuş, fakat halk senden nefret ediyorsa, bu kaleler seni kurtarmaz; şundan dolayı ki, silâha sarılmış halk için dışardan yardıma gelecek yabancılar, hiç bir zaman, eksik olmaz. Zamanımızda bu kalelerin herhangi bir hükümdara yaradığı görülmemiştir; yalnız, kocası Kont Girolamo öldüğü zaman, Furli Kontesine yaradı; çünkü bu sayede halkın gazabından kurtulabildi ve Milano'nun gönderdiği yardımı bekliyebildi ve devletini geri alabildi; o vakitler ahval öylesine idi ki, yabancılar halka yardım edemezlerdi; fakat daha sonra, Cesare Borgia hücumu geçtiği ve Kontes'e düşman olan halk bu yabancı ile birleştiği zaman kaleler pek az işine yaradı. Böylece, evvelce ve bu son olayda, Furli Kontesi için, kalelere malik olmaktan ise halkın nefretini kazanmamış olmak daha hayırlı olurdu. Bütün bunlar göz önünde tutulunca kale inşa edeni de etmeyen de överim; ve, kalelere güvenerek, halkın nefretini kazanmış olmayı az umursayanı da takbih ederim.

XXI. BÖLÜM .

İTİBARLI OLMASI İÇİN BİR HÜKÜMDARA NELER YARAŞTIĞI HAKKINDA

1 — Büyük teşebbüslere girişmek ve şahsına ait az görülen iyilik misalleri vermek kadar bir hükümdarı itibarlı kılan hiç bir şey yoktur. Zamanımızda, şimdi İspanya Kralı olan Aragona'lı Ferdinando

vardır. Bu zat yeni bir hükümdar sayılabilir; çünkü zayıf bir kiral iken şöhreti ve şerefiyle hıristiyanlığın birinci derecede bir kiralı oldu: bunun icraatını incelerseniz hepsini çok yüksek, bir takımını da olağanüstü bulacaksınız. Bu kiral, hükümdarlığının başlangıcında, Gırnata'ya saldırdı (*) ve bu teşebbüs devletinin temelini teşkil etti. İlkin bu saldırışı memleket sakin iken ve memleket beylerinin mümanaatına uğrayacağı korkusu olmadan yaptı: savaş işlerini düşündükleri için yenilik ve değişiklik düşünecek halde olmayan Castiglia baronlarının fikirlerini bu teşebbüsle oyaladı; kendi de, hissettirmeksizin, bu baronlar üzerinde, bu yol ile, itibar ve hâkimiyet kazanıyordu.

Kilisenin ve halkın parası ile ordular besliyebildi, ve bu uzun savaşla, daha sonraları kendisine itibar kazandıran milisinin temelini atabildi. Bundan başka, daha büyük teşebbüslere girişebilmek için, daima dinden faydalanarak Arap ve Yahudi muhtedileri kovmak ve ülkesini bunlardan temizlemek suretiyle mukaddes bir zalimliğe girişti; bunun kadar feci ve nadir bir misal olamaz. Bu aynı bahane altında Afrika'ya saldırdı; İtalya seferini yaptı; son günlerde de Fransa'ya hücum etti. Böylece daima büyük işler yaptı ve kurdu; öylesine ki bunlar uyruğunun duygu ve düşüncesini hayret içinde ve olayların sonucunu bekler durumda tuttu. Ve onun bu icraatı birbirini öylesine kovaladı ki, arada, rahatça kendi aleyhine bulunabilmeleri için, insanlara hiç fırsat bırakmadı.

2 — Ayrıca, bir hükümdar için - Milano'lu Mes-

(*) Arapların elinde idi.

ser Bernabo hakkında rivayet edilenler gibi - iç işle-
rinin idaresine ait görülmemiş misaller vermek, me-
selâ mülkî hayatta bir kimse, iyi veya kötü, olağan-
üstü bir şey yapınca, onu mükâfatlandırmakta veya
cezalandırmakta dedikodusu uzun zaman sürecek bir
usul tutmak çok faydalıdır. Ve bilhassa bir hüküm-
dar, her bir icraatında büyük insan, fevkalâde zekâ
ve maharet şöhreti kazanmağa gayret sarfetmelidir.

3 — Ayrıca bir hükümdar, gerçekten dost ve
gerçekten düşman olduğu zaman, yani hiç çekinmek-
sizin, bir başkasına karşı bir kimse ile birlik olduğu-
nu açıkça gösterdiği zaman da itibar kazanır. Bu yol,
tarafsız olmaktan daima daha faydalıdır; çünkü kud-
retli iki komşu kavgaya tutuştukları takdirde bunlar,
ya biri galip gelince galipten korkmaklığın icabeden
bir kırattadırlar veya değildirler. Bu iki halin herhan-
gi birinde ortaya çıkmak ve azimle savaşa katılmak
senin için daima daha faydalıdır; şundan dolayı ki,
birinci halde, hangi taraftan olduğunu açıklamamış-
san, daima galip gelenin yemi olursun; mağlûp olan
da bundan memnun olur ve zevklenir ve seni koru-
ması ve kabul etmesi için hiç bir sebep ve hakkın ol-
maz. Çünkü galip gelen şüpheli ve kara günde kendi-
sine yardım etmeyen dostlar istemez; mağlûp olan
ise, silâhına sarılarak onun talihine ortak çıkmak is-
temediğin için seni kabul etmez.

4 — Aitol'ler tarafından gönderilen Antiothos,
Roma'lıları kovmak üzere, Yunanistan'a geçmişti.
Antiokhos, Roma'lıların dostu olan Akhai'lilere, ta-
rafsız kalmalarını teşvik için, elçiler gönderdi; o bir
yönden Roma'lılar ise, birlikte silâha sarılmaları için,
Akhai'lileri kandırmağa çalışıyorlardı. Bu konu, Ak-
hai'lilerin meclisinde tartışıldı; Antiokho'nun elçisi

tarafsız kalmaları için ikna etmeğe uğraşıyordu; buna ise Roma elçisi şu karşılıkta bulundu: “Durumunuz ve güvenliğiniz için en iyi olduğu söylenen tarafsız kalmak yoluna gelince, sizin için, bundan daha zararlı bir şey yoktur; çünkü muharebeye karşımazsanız hiç bir şeref ve merhamet bulmaksızın galibin insafına kalır ve onun yemi olursunuz.”

5 — Ve daima şu vakî olacaktır ki, dostun olmayan tarafsız kalmanı, dostun olan ise, silâha sarılarak ortaya atılmanı istiyecektir. Kararsız hükümdarlar ise, bugünün tehlikelerinden kaçınmak için, çok kere, bu tarafsızlık yolunu tutarlar ve çok kere de yıkılıp giderler. Fakat hükümdar cesaretle taraflardan birine katılınca, katıldığı taraf galip gelirse galibin kudretli olmasından dolayı onun insafına kalsan bile o sana karşı borçludur ve dostluk bağı ile bağlanmıştı. İnsanlar ise, bu derece bir nankörlük örneği ile sana zarar verebilecek kadar hiç bir zaman şerefsiz değildirler. Bundan başka, zaferler, galibin hiç bir şeye ve bilhassa adaletle saygı göstermeye mecbur olmayacağı kadar, hiç bir zaman tam olmaz. Fakat katıldığı taraf kaybederse o seni kabul eder ve, muktedir oldukça, sana yardım eder ve böylece tekrar yükselmesi mümkün olan bir talihe ortak olmuş olursun. İkinci halde, yani, savaşanlar, galip gelenden korkacak bir şey bulunmayan kıratlarda oldukları zaman, taraflardan birine katılmak yine o derece büyük tedbir sayılır; çünkü, akıllı olsaydı onu kurtarması icap eden birinin yardımı ile ötekini mahvını sağlamış oluyorsun; ve yardımınla galip gelmemesi mümkün olmadığı için, galip gelince, senin insafına kalmış demektir.

6 — Burada şunu kaydetmek gerektir ki, yuka-

rıda söylendiği gibi, bir hükümdar, başkasına saldırmak için, zaruret sıkıştırmadıkça, kendinden kudretli biriyle hiç bir zaman birlik yapmamağa dikkat etmelidir; çünkü galip çıkınca onun esiri kahırsın; hükümdarlar ise, mümkün olduğu kadar başkalarının insafına kendilerini bırakmaktan sakınmalıdırlar. Venedik'liler, Milano dukasına karşı, Fransız'larla birleştiler; halbuki bu ittifakı yapmaktan kaçınabilirlerdi; bu birleşmenin neticesi ise, kendi mahvları oldu. Fakat - Papa ve İspanya kendi ordularıyla Lombardia'ya saldırdıkları zaman Floransa'lılar için olduğu gibi - bundan sakınılamazsa, hükümdar, o vakit, yukarıda söylediğim sebeplerle, ittifaka katılmalıdır. Bundan başka hiç bir devlet tam güvenlik veren bir taraf seçebildiğine, hiç bir zaman, inanmamalıdır; bilâkis hepsini şüpheli saymak gerektiğini düşünmelidir; çünkü dünya düzeninde şu var ki, bir mahzurdan kaçmak isterken başka bir mahzura çatismaktan hiç bir zaman kaçınılmaz; fakat tedbir, mahzurların mahiyetini tanıyabilmekte ve en az kötüsünü iyi olarak kabul etmektedir.

7 — Bundan başka bir hükümdar, kabiliyetli insanlara imkânlar vermek ve bir san'at kolunda temayüz edenlere itibar etmek suretiyle liyakat sever olduğunu göstermelidir. Sonra hemşerilerine, gerek ticaretle, gerekse ziraatte ve insanlara mahsus bütün öteki faaliyetlerde, san'atlarını huzur içinde yapabilmek hususunda cesaret ve emniyet vermeli, tâ ki, çiftçi, elinden alınır korkusuyla, tarlasını imar etmekten, tüccar da vergi korkusuyla yeni bir alış verişe atılmaktan çekinmesin; bilâkis, bu gibi işleri yapmak isteyecekleri, beldesini ve devletini herhangi bir suretle zenginleştirmeyi düşünenleri mükâfatlandırmalıdır. Bundan başka, senenin uygun zamanlarında,

halkı şenlikler ve törenlerle oyalamalıdır. Ve, her belde san'atlara veya sınıflara bölünmüş olduğu için, hükümdar bu topluluklarla alâkalanmalı, zaman zaman onlara katılmalı, lütuf ve sahavetini göstermelidir; bununla beraber daima vakarının haşmetini korumalıdır, çünkü bu, hiç bir yerde yokluğunu hissettirmemelidir.

XXII. BÖLÜM

HÜKÜMDARLARIN BERABERLERİNDE BULUNDURDUKLARI VEZİRLER HAKKINDA

1 — Bir hükümdar için vezirlerin seçilmesi az önemli değildir: bunlar hükümdarın tedbirine göre iyi veya fena olurlar. Bir hükümdarın aklı hakkındaki ilk kanaat yakınında tuttuğu kimseleri görmeye hasıl olur; bunlar muktedir ve sadık oldukları zaman hükümdar daima akıllı sayılabilir; çünkü vezirlerinin muktedir olduğunu görebilmiş ve kendisine sadık olmalarını sağlayabilmiştir. Fakat başka türlü oldukları zaman hükümdar hakkında daima iyi bir hükme varılamaz: çünkü ilk hatayı bu intihapta yapar. Siena hükümdarı Pandolfo Petrucci'nin nazırı olarak Messer Antonio da Venafro'yu tanıyan bir kimse yoktu ki bu zatı vezir edindiği için Pandolfo'yu değerli bir kimse diye saymasın.

2 — Ve insan dimağı: biri kendiliğinden akıllı eren, öbürü başkasının akıl erdirdiği şeyi farkedene, üçüncüsü ise ne başkalarının yol göstermesiyle ne de kendiliğinden akıllı ermiyen olarak üç türlü olduğundan ve birincisi çok iyi, ikincisi iyi, üçüncüsü ise boş ve faydasız olduğu için, Pandolfo'nun birinci

dereceden değilse bile, ikinci dereceden olması ister istemez icap ederdi: çünkü bir kimse, birinin yaptığı ve söylediği iyi veya fena şeyi anlayacak kadar bir muhakemeye malik olunca kendiliğinden bir şey yaratmasa bile, vezirinin iyi veya fena işlerini anlar, iyilerini teşvik eder, fenalarını da düzeltir; vezir de onu aldatabileceğini ümit edemez ve doğrulukla iş görür.

3 — Fakat bir hükümdarın vezirini tanıyabilmesi için hiç şaşmayan şu usul vardır: vezirin senden ziyade kendini düşündüğünü ve bütün işlerin içinden kendi menfaatını aradığını gördüğün zaman, böyle olan bir kimse, hiç bir vakit iyi bir vezir olamaz ve asla ona güvenemezsin: çünkü bir hükümdarın devletini elinde tutan bir kimse, hiç bir zaman kendini değil fakat daima hükümdarı düşünmeli ve hükümdara ait olmayan hiç bir işle meşgul olmamalıdır. Öbür yönden hükümdar da, vezirini sadakatta tutabilmek için, ona itibar etmek, onu zengin etmek, kendisine minnettar kılmak, şeref ve paye vermek suretiyle onu düşünmelidir; tâ ki hükümdar olmadıkça kendisinin bir şey olamayacağını görsün ve gördüğü bol itibar, daha fazla itibar arzu ettirmesin; büyük zenginliği fazla zenginlik arzu ettirmesin, ve büyük payeleri onu değişikliklerden korkutsun. Vezirler, ve vezirlere karşı hükümdarlar, böyle oldukları zaman birbirine güven besliyebilirler; başka türlü oldukları zaman ise sonuç daima her ikisi için de zararlı olur.

XXIII. BÖLÜM

DALKAVUKLARDAN NASIL KAÇINMAK GEREKTİĞİ HAKKINDA

1 — Mühim olan bir nokta hakkında ve, çok ted-

birli olmadıkları ve iyi bir seçme yapmadıkları takdirde, hükümdarların kendilerini güçlkle koruyabildikleri bir hata hakkında konuşmayı geriye bırakmak istemiyorum. Bu da sarayları dolduran dalkavuklardır; çünkü insanlar kendi işlerini o kadar çok beğenirler ve bunda öylesine aldanırlar ki bu vebadan güçlkle korunabilirler; ve korunmak istemekle de itibarsız olmak tehlikesine düşülebilir; çünkü dalkavukluktan korunmak için, insanların, doğruyu söylemekle, seni incitmediklerini anlamalarından başka yol yoktur; fakat herkes sana doğruyu söyleyebildiği zaman sana karşı olan saygı eksik kalır.

2 — Bunun için, tedbirli bir hükümdar, devletinde, akıllı insanlar seçmek suretiyle, üçüncü bir yol tutmalı ve başka şeyler hakkında değil, yalnız kendi sorduğu şeyler hakkında doğruyu söylemek serbestliğini yalnız bunlara vermelidir; fakat bunlara her şeyi sormalı ve bunların mütalâasını dinlemelidir; sonra da kendi kendine karar vermelidir; bu danışmalar da ve bu akıllı insanların her biriyle o şekilde hareket etmeli ki, herkes ne kadar serbest konuşursa o kadar çok makbul olacağını bilsin. Bunların dışında kimseyi dinlememeli, karar verilen şey üzerinde yürümeli, ve kararında azimli olmalıdır. Başka türlü hareket eden ya dalkavukların tesiriyle mahv olur. veya değişik fikirlerin tesiriyle sık sık karar değiştirir ki, bu da itibarının azalmasına sebep olur.

3 — Bu vesile ile zamanımıza ait bir misal vermek istiyorum: halen imparator bulunan Massimiliano'nun adamı olan rahip Luca, zati şahanedan bahsederken onun hiç kimseye danışmadığını, bununla beraber hiç bir şeyi kendi fikrine göre yapmadığını söylediler: bu da yukarıda söylediklerimize aykırı ha-

reket etmesinden ileri gelirdi. Çünkü imparator sıkı ağızlıdır, tasarılarını kimseye söylemez, ve kimseye danışmaz; fakat tatbika geçildiğinde tasarıları anlaşılmaya başlayınca, etrafında bulunanların itirazına uğramaya başlar; o da, yumuşak olduğu için, vaz geçiverir. Bir gün yaptığı şeyleri ertesi gün bozması ve ne yapmak istediğinin veya tasarladığının hiç bir zaman anlaşılmaması ve kararlarına güvenilememesi bundan doğuyor.

4 — Bundan dolayı bir hükümdar daima fikir danışmalı, fakat bunu, başkalarının istediği zaman değil, kendi istediği zaman yapmalıdır; hatta kendi sormadıkça başkalarını herhangi bir şey hakkında fikir verme cesaretini kırmalıdır; fakat kendisi geniş şekilde soruturucu olmalı, sonra da, sorduğu şeyler hakkında hakikatin sabırlı bir dinleyicisi olmalıdır; hatta, bir kimsenin, herhangi bir saygı düşüncesiyle, doğruyu söylemediğini anlayınca kızmalıdır. Ve bir çok kimseler, tedbirli olduğu kanaatını veren hükümdarın böyle tanınmasının kendi tabiatının neticesi değil, fakat yakınında bulunan iyi nasihatçilerin tesiri ile olduğuna hükmederlerse, şüphesiz, aldanırlar. Çünkü, şu, hiç şaşmayan umumî bir kaidedir ki kendiliğinden akıllı olmayan bir hükümdara iyi tavsiyelerde bulunulmaz; meğer ki, tesadüfen, kendisini idare eden çok tedbirli bir kimseye nefisini büsbütün teslim etmiş olsun. Bu hal pek âlâ vaki olabilir, fakat az sürer; çünkü bu idare adamı kısa zamanda devleti hükümdarın elinden alır; fakat bir den fazla kimselere danışıldığı takdirde, hiç bir zaman birbirine uygun tavsiyelerle karşılaşmayacak, akıllı olmayan bir hükümdar ise bunları kendiliğinden birleştirmesini bilmiyecektir. Müşavirlerin her biri öz çıkarını düşünecek, hükümdar ise, bunları ne

düzeltebilecek ne de farkına varabilecektir. Bunlar başka türlü de olamazlar, çünkü insanlar bir zaruret dolayısıyla iyi olmağa mecbur olmazlarsa, daima, kötü olarak karşına çıkarlar. Bunun için sonuç olarak denebilir ki, iyi öğütler, kimden gelirse gelsin, yine hükümdarın aklından doğmuş demektir; yoksa hükümdarın tedbir ve akıllılığı iyi öğütlerden doğmaz.

XXIV. BÖLÜM

İTALYA HÜKÜMDARLARININ HANGİ SEBEPTEN DOLAYI KENDİ DEVLETLERİNİ KAYBETTİKLERİ HAKKINDA

1 — İtina ile riayet edilirse, yukarıda söylediğimiz şeyler yeni bir hükümdarı eski bir hükümdar gibi gösterir, ve devleti içinde eskimiş gibi, onu kısa zamanda, daha emin ve sağlam kılar. Çünkü yeni bir hükümdarın yaptıkları, babadan kalma bir hükümdarın yaptıklarından ziyade, göz altında tutulur; ve icraatı faziletli olarak tanınırsa, insanlara daha çok tesir eder ve eski bir soya mensup olmaktan ziyade onları bağlar. Çünkü insanlar, eskilerden çok, yeni şeylere kapılırlar ve yenilerinde iyiliği buldukları zaman ondan faydalanırlar ve başka şey aramazlar; hatta, hükümdar öteki işlerde kendisine düşen vazifelerde kusur etmedikçe, onu her yönden korurlar. Böylece yeni bir hükümdarlığı kurmak ve bunu iyi kanunlar, iyi silâhlar ve iyi örneklerle bezeyip kuvvetlendirmekle hükümdar çifte şeref kazanmış olur; nasıl ki hükümdar olarak doğduğu halde tedbirsizliği ile bu hükümdarlığı yitiren iki defa ayıplanmış olur.

2 — İtalya'da, zamanımızda, devletlerini yitiren

Napoli kiralı, Milano dukası gibi beyler göz önüne getirilirse bunlarda, ilkin yukarıda uzun uzadıya söz konusu edilen sebeplerle, silâhlı kuvvetleri ilgileyen müşterek bir kusur bulunur. Sonra da, bunlardan bir takımının ya halkı kendilerine düşman kıldıkları, veya halkı dost edinmişlerse, kendilerini büyüklere karşı korumasını bilmedikleri görülür: çünkü bu kusurlar olmadıkça bir orduyu savaşa hazır tutabilecek kadar bir kudreti olan devletler elden gitmez. İskender'in babası değil, fakat Tito Quinto'nun mağlup ettiği Makedonya'lı Filip, kendisine saldıran Roma'luların ve Yunan'lılarınkine nisbetle, büyük bir ülkeye malik değildi; bununla beraber iyi bir asker olduğu, halkı idare etmesini ve büyüklerden korunmasının bildiği için düşmanlarına karşı uzun seneler savaşabildi; sonunda, bir kaç şehrin hakimiyetini kaybetti ise de, yine saltanatını muhafaza edebildi.

3 — Bunun için, kendi ülkelerinde uzun seneler hüküm sürmüş olan İtalya'daki hükümdarlarımız devletlerini yitirmişlerse, bundan talihlerini değil, fakat kendi gevşekliklerini suçlandırırsınlar: çünkü dirlik günlerinde zamanın değişebileceğini hiç düşünmedikleri için (ortalık süt liman iken fırtınayı hesaba katmamak insanların müşterek kusurdur.) kötü günler çattığı zaman savunmayı değil kaçmağı düşündüler; ve galibin fena muamelesinden bıkkınlık getirecek halkın kendilerini geri çağıracağını bekle-diler. Bu yolu tutmak, başka yol olmadığı zaman, iyidir; fakat bunun uğruna başka çareleri ihmal etmiş olmak çok fenadır; çünkü kaldıracak biri bulunur inancı ile düşmeğe katlanmak asla caiz değildir. Bu kaldırılış ise ya vakî olmaz, yahut vakî olsa bile bu kurtuluş şerefsiz olduğu ve senin gayretine da-

yanmadığı için, sana güvenlik vermez. Ve sırf sana ve senin liyakatine dayanan yalnız o savunmalardır ki iyi, güvenli ve devamlı olurlar.

XXV. BÖLÜM

İNSANLARA AİT İŞLERDE TALİHİN ETKİSİNİN NE DERECE OLDUĞU VE BUNA NASIL KARŞI KONABİLECEĞİ HAKKINDA

1 -- Dünya işlerinin, insanların kendi tedbirleri ile bunları düzeltemeyecekleri, hatta bunlara karşı bir çare bulamayacakları şekilde, talih ve allah tarafından idare edildiklerine bir çok kimselerin inanmış ve inanmakta olduklarını bilmez değilim; bunun için insanlar dünya işlerinde fazla uğraşmağa yer olmadığı, fakat kendimizi talihin idaresine bırakmak gerektiği hükmüne varabilirler. Olaylarda görülmüş olan ve her gün görülmekte olan her türlü insan tahmininin dışındaki büyük değişiklikler dolaşısıyla bu kanaata, zamanımızda, daha çok inanılmıştır. Ben de, arasıra, bunu düşünerek az çok onların inancına yanaşır gibi oldum.

2 — Bununla beraber - iradei cüz'iyemiz yok olmasın için - işlerimizin yarısına talihin hâkim olduğunun, yine, diğer yarısının veya ona yakın bir kısmının idaresini bize bıraktığının doğru olabileceğine hükmediyorum. Talihi de, coştukları zaman ovaları basan, ağaçları ve binaları yıkan, toprağı bir taraftan alıp öte tarafa aktaran yıkıcı nehirlerden birine benzetirim; herkes önünden kaçır ve, hiç bir yerde karşı koymadan, herkes onun saldırışına boyun eğir. Bu böyle olmakla beraber, sâkin zamanlarda, insanlar, setler ve bentlerle buna çare bulabilmek

imkânından mahrum değildirler; öylesine ki, daha sonra sular kabarcınca, ya bir kanalden akabilsinler veya taşkınlıkları ne bu kadar dizginsiz ne de bu kadar zararlı olabilsin.

3 — Talih için de böyledir; o da, kudretini, kendisine karşı koyacak düzenli bir liyakat bulunmayan yerde gösterir ve saldırışlarını kendisini durduracak setlerin ve bentlerin yapılmadığını bildiği tarafa çevirir. Siz de bu değişikliklerin merkezi ve bunların meydana gelmesine saik olan İtalya'ya bakarsanız, burasının da setsiz ve bendsiz bir ova olduğunu görürsünüz: eğer Almanya, İspanya ve Fransa gibi uygun bir liyakat ile korunmuş olsaydı ya bu taşma mevcut büyük değişiklikleri hasıl etmiyecek, veya, bu taşma vakî olmayacaktı. Talihe karşı gencl olarak koymak hususunda bu kadarını söylemek yeter.

4 — Fakat teferrüata daha çok girişerek derim ki, tabiatının veya herhangi bir niteliğinin değiştiğini görmediğimiz halde, bir hükümdarın bu gün bahtiyar ertesi gün mahvolmuş olduğunu görüyoruz; bunun da, başlıca, evvelce, uzun uzadıya bahsedilen sebeplerden doğduğunu zannediyorum; yani büsbütün talihe dayanan bir hükümdar, bu talih değişince, mahvolur. Yine zannediyorum ki, tutumunu zamanın şartlarına uyduran bahtiyar olur ve, bunun gibi, tutumu zamana aykırı düşen bedbaht olur.

5 — Çünkü her kesin gözlediği amaca, yani, zenginlik ve şöhrete götüren yolda insanların değişik şekilde yürüdükleri görülür: biri ihtiyatla, o biri taşkınlıkla; biri sertlikle o biri usul ile; biri sabır ile o biri bunun aksi ile yürür; ve her biri bu değişik tarzlarla amaca ulaşabilir. Yine ihtiyatla hareket eden iki kişiden birinin amacına ulaştığı, ötekinin

ulaşmadığı ve, bunun gibi, biri ihtiyatlı ötekisi taşkın iki değişik mizacla her ikisinin de başarı kazandığı görülür ki, bu da, ancak davranışlarına uygun düşen veya düşmiyen zamanın şartlarından ileri gelir. Bundan da evvelce söylediğim şu çıkar ki: değişik şekilde iş gören iki kimse aynı sonucu alır ve aynı şekilde iş gören iki kimseden ise, biri amacına ulaşır, ötekisi ulaşmaz.

6 — İyliliğin değişik olması da bundandır; çünkü, ihtiyatla ve sabırla hareket eden bir kimse, zaman ve olaylar onun hareketini iyi saydıracak gibi cereyan ederse, işleri düzgün gider; fakat zaman ve olaylar değişir de tutumunu değiştirmese yıkılır gider. Buna uymasını bilecek o derece tedbirleri insan da bulunmaz; çünkü ya tabiatının kendisini eğdiği taraftan sapamaz, veya, bir yoldan giderek daima muvaffak olduğu için, bu yoldan ayrılmaya aklı yatmaz. Böylece kararsız bir adam, atılgan olmak zamanı çattığı vakit böyle olmasını bilmez; bunun için de yıkılır; halbuki zaman ve olaylarla birlikte tabiatını da değiştirseydi talihi değişmezdi.

7 — Papa II. Giulio, bütün işlerinde, atılgan davrandı; ve zaman ve olayları kendisinin bu davranışına o derece uygun buldu ki, daima kutlu sonuçlar elde etti. Daha Messer Giovanni Bentivogli'nin sağlığında Bologna'ya karşı olan ilk teşebbüsüne bakınız. Venedik'liler bundan memnun değildiler; İspanya kralı da memnun değildi ve Fransa kralı ile bu teşebbüs hakkında müzakerede idi; bununla beraber, Papa kendine has şiddet ve atılganlıkla bu sefere şahsen girişti. Bu hamle İspanyolları ve Venediklileri kararsız ve hareketsiz kıldı: Venedikliler korkudan, ötekiler de bütün Napoli krallığını tekrar geriye

almak arzusundan. Öbür yönden, Fransa kralını kendi peşinden sürükledi; çünkü kral Papanın işe giriştiğini görünce ve, Venedik'lileri alçaltmak için, onu dost olarak muhafaza etmek istediğinden, papayı apaçık darıltmadan askerlerinin yardımını ondan esirgeyemeceği hükmüne vardı.

8 — Böylece, Papa Giulio, atılgan davranışıyle, başka bir papanın bütün beşeri ihtiyat ve tedbiri ile başaramıcağı şeyi başardı; çünkü Roma'dan hareket etmek için, başka bir papanın yapacağı gibi, her şeyin düzeninde ve neticelerinin emniyette olmasını bekleseydi, hiç bir zaman muvaffak olmazdı; çünkü Fransa kralı binlerce mâzeret bulur, ötekilerde binlerce korkulacak mahzur ortaya korlardı. Hepsi de bunun gibi olan ve hepsi de başarı ile sonuçlanan öteki icraatından bahsetmiyeceğim; ömrünün kısalığı ise başarısızlık tatmasına zaman bırakmamıştır; çünkü ihtiyatla hareket etmeği gerektiren zamanlar gelmiş olsaydı, sonuç yıkılmak olurdu; tabiatının onu meylettirdiği o usullerden, hiç bir zaman, sapmıyacaktı.

9 — Böylece, sonuç olarak, derim ki, talih değişirken insanlar da usullerinde inat edince, bunların ikisi de birbirine uygun düştüğü müddetçe, bahtiyar olurlar; uygun düşmedikleri zaman ise betbaht olurlar. Şuna iyice hükmediyorum ki, ihtiyatlı olmak tansa cür'etli olmak daha iyidir; çünkü talih dışıdır; itaat altında tutmak isteyince de onu dövmek, kakıştırmak lâzımdır. Ve soğuk kanlılıkla hareket edenlerden ziyade bu gibiler tarafından mağlup edilmesine müsaade eder. Bunun için talih kadınlar gibi daima gençlerin dostudur, çünkü gençler daha az ihtiyatlı, daha yavuzdurlar ve daha çok cür'etle ona kumanda ederler.

XXVI. BÖLÜM

İTALYA'YI ALMAĞA VE BARBARILARIN
ELİNDEN KURTARMAĞA TEŞVİK

1 — Böylece, yukarıda söylenen bütün şeyleri göz önünde tutup zamanımızın İtalya'da yeni bir hükümdara şeref kazandırmaya uygun bir devir olup olmadığını, ve tedbirli ve liyakatli bir kimseye şahsi için itibar ve bütün halk için iyilik sağlayacak bir sebep bulunup bulunmadığını kendi kendime düşünce, yeni bir hükümdar lehinde o kadar şey görür gibi oluyorum ki, bu maksat için daha nasıl uygun bir zaman olabileceğini bilemiyorum. Ve, evvelce dediğim gibi, Musanın liyakatını görebilmek için İsrail milletinin Mısır'da esir olması, Ciro'nun ruh büyüklüğünü tanımak için İran'lıların Med'ler tarafından zulüm görmeleri ve Teseo'nun mükemmelliğini anlamak için Atina'lıların tefrika içinde olmaları nasıl gerekiyor idi ise, böylece, şimdi de, bir İtalyan ruhunun liyakatını tanımak için de, İtalya'nın, şimdi bulunduğu derekeye düşmesi ve yahudilerden daha köle, İran'lılardan daha esir, Atina'lılardan daha tefrika içinde, başsız, düzensiz, mağlup olmuş, soyulmuş, delik deşik olmuş, istilâya uğramış, ve her türlü felâkete katlanmış olması gerekiyordu.

2 — Ve şimdiye kadar, bir kimsede, İtalya'nın kurtuluşuna Allah tarafından memur edildiğine hükmettirebilecek bir takım alâmetler belirmişse de, daha sonra onun, icraatının en yüksek noktasında, tarih tarafından nasıl mahkûm edildiği görüldü. Öylesine ki cansız gibi kalan memleket, yaralarını saracak, Lombardia daki soygunlara, Napoli Krallığının ve Toskana'nın verdiği haraçlara son verecek, ve

uzun zamandan beri kanayan cilk yaralarını tedavi edecek kişinin kim olabileceğini beklemektedir. Bu kadar saygısızlık ve zulümden kendisini kurtaracak birini göndermesi için Allaha nasıl yalvardığı görülmüyor. Bir bayrağın arkasından gitmeğe tamamiyle hazır ve istekli olduğu da görülmektedir; yeter ki bu bayrağı tutacak biri bulunsun.

3 — Ve bunun için, görünürde, sizin ünlü hanedanınızdan başka daha çok ümit bağlayabileceği bir hanedan da yoktur; o hanedan ki, talih ve liyakati ile, Allahın ve başında bulunduğu kilisenin inayeti ile bu kurtuluşun önderi olabilir. Bu iş ise, evvelce isimleri geçen (*) kimselerin hayatlarını ve yaptıklarını göz önünde tutarsanız, çok güç olmayacaktır. Gerçi bu insanlar az bulunur ve harikulâde idiler, bununla beraber, yine insandılar; ve her biri bu günkü fırsattan daha küçük fırsata malik olmuşlardır: çünkü onların davâları bundan daha haklı ve daha kolay değildi; ve Allah da, onlara, size olduğundan fazla yar olmamıştı. Bu işte büyük adalet vardır; “savaş, lüzumlu olduğu zaman, haklı bir savaştır; ve silâha sarılmaktan başka ümid olmadığı zaman silâh mükaddestir. (**), Bu işe zemin çok müsaittir, çok müsait zemin olan yerde büyük güçlük olamaz; yeter ki hanedanınız örnek olarak gösterdiğim kimselerin düzenlerini alsın. Ayrıca burada Allah tarafından idare olunan emsalsiz, olağanüstü olaylar görmek mümkündür: deniz yarıldı; bir bulut yolu gösterdi; kayadan su fışkırdı; şurada gökten maide yağdı; her şey büyüklüğüne yardım etti. Kalanını

(*) Musa, Keyhusrev, Téséo, Romulus.

(**) Metinde latince dir:

“Iustum enim est bellum quibus necessarium et pia arma ubi nulla nisi in armis spes est.”

da siz yapmalısınız. Allah, cüz'i irademizi ve bize düşen şeref payını bizden almamak için her şeyi kendisi yapmak istemez.

4 — Ünlü hanedanının yapması ümit olunabilen şeyi evvelce adı geçen İtalyanlardan hiç biri yapmamışsa, ve İtalya'da vakî olmuş bütün değişikliklerde ve bir çok savaş işlerinde İtalya'nın askerlik hasletleri daima sönmüş gibi göründü ise, şaşmamalıdır. Bu, geçmiş zamandaki düzenlerinin iyi olmasından ve yenisini bulmasını bilecek bir kimsenin çıkmamasından ileri gelmiştir; ve yeni zuhur eden bir kimseye, kendisinin bulup koyduğu kanunlar ve yeni nizamlar kadar hiç bir şey itibar sağlamaz. Bu gibi şeyler iyi temellere dayandıkları ve özlerinde büyüklük bulunduğu zaman hükümdarı saygıya ve takdire değer kılarlar: İtalya'da ise istenen her türlü şekli kabul edecek madde eksik değildir. Baştakilerde eksik olmadıkça, buranın halkında büyük liyakat bulunur. Bakınız, düellolarda ve kalabalık olmayan çatışmalarda İtalyanlar kuvvetçe, maharetçe ve zekâca ne kadar üstündürler. Fakat, ordular bahis konusu olunca, bu nitelikleri görünmez oluyor. Bütün bunlar başların zayıf olmasından doğmaktadır; çünkü işten anlıyanlara itaat edilmiyor ve, bu güne kadar başkalarını kendisine boyun eğdirecek kadar gerek liyakat gerekse talih cihetinden üstünlük gösterebilen bir kimse çıkmadığı için de, her kes işten anladığını zannediyor. Bu kadar zamanda, geçmiş yirmi sene içinde yapılmış bu kadar savaşlarda, tamamiyle İtalyan olan bir ordu bulunduğu zaman, bu ordunun daima fena netice alması bundandır. Buna da evela Taro, sonra Alessandria, Capua, Cenova, Vail'a, Rologna, Mestri muharebeleri şahittir.

5 — Böylece ünlü hanedanınız, kendi ülkelerini kurtarmış olan o büyük insanların (*) örneğini takip etmek istiyorsa, herşeyden önce, her teşebbüsün gerçek temeli olan öz malı bir ordu edinmelidir; çünkü bunlardan daha sadık, daha gerçek ve daha iyi asker olamaz. Bu askerlerin herbiri tek başına iyi olmakla beraber, kendilerine hükümdarlarının komuta ettiğini ve onun tarafından sayıldıklarını ve bakıldıklarını gördükleri zaman, toplu olarak da, daha mükemmel olacaklardır. Bundan dolayı, İtalyan liyakatiyle yabancı ordulara karşı savunabilmek için, bu orduyu hazırlamak lâzımdır.

6 — İsviçre ve İspanyol piyadesi korkunç sayılıyor da, yine her ikisinde de öyle bir kusur vardır ki, bu kusur dolayısıyla, yeni bir ordunun yalnız bu kuvvetlere karşı koyabilmekle kalmayacağına fakat, bunları mağlup edeceğine de güvenilebilir. Çünkü İspanyol'lar süvari hücumuna dayanmazlar, İsviçre'liler ise savaşta kendileri gibi inatçı bir piyade ile karşılaşınca, bundan korkarlar. Böylece tecrübe ile görülmüştür ki, İspanyol'lar, Fransız süvarisine dayanamazlar; İsviçre'liler de İspanyol piyadesi tarafından mağlup edilirler. Gerçi bu son hüküm hakkında tam bir tecerübeye rastlanmamışsa da, bununla beraber, Ravenna muharebesinde İspanyol piyadeleri İsviçre'lilerin aynı nizamını kullanan Alman taburları ile karşılaştıkları vakit, bunun bir örneği görülmüştür. Burada İspanyol'lar vücutlarının çevikliği ve kalkanlarının yardımı ile düşman içine girebilmişler, mukabele imkânını bulamayan Alman'lara emniyetle saldırmışlardı; hücum eden süvariler olmasaydı bütün Alman'ları yok edivercek-

(*) Musa, Keyhusrev Téséo, Romulus.

lerdi. Böylece, bu piyadelerin her birinin kusuru bilinince, süvarilere karşı koyabilen ve piyadelerden kormayan bir yenisini düzenlemek mümkündür ki, bu da, yeni çeşit bir ordu ile ve teşkilâtın değiştirilmesiyle sağlanır. Bunlar ise öyle şeylerdir ki yeniden kuruldukları zaman yeni bir hükümdara şöhret ve ululuk sağlarlar.

7 — Böylece bu fırsatın geçmesine müsaade edilmemelidir, tâ ki bu kadar zamandan sonra İtalya, bir kurtarıcısını görsün. Bu yabancı akınlarından ıstırap çekmiş olan bütün ülkelerde bu kurtarıcının ne kadar sevgi ile, nasıl bir intikam ateşi ile, nasıl sarılmaz bir imanla, nasıl bir vecd ve ne kadar göz yaşları ile karşılanacağını ifadeden acizim. Ona hangi kapılar kapalı kalabilir? Hangi halk ona itaat etmezlik edebilir? Hangi haset ona karşı koyabilir? Hangi İtalyan ondan saygısını esirgeyebilir? Bu barbar tahakküm herkese iğrenç gelmektedir.

Öyle ise ünlü hanedanınız, haklı savaflara girişirken duyulan aynı ümit ve aynı ruhla bu ödevi üstüne alsın; tâ ki sancağınız altında bu vatan şereflesin ve sizin uğurunuzla Petrarca'nın şu sözü gerçekleşsin:

“Fazilet zülümüne karşı silâha sarılacak ve savaş kısa olacaktır: çünkü İtalyan yüreklerindeki eski yararlık henüz ölmemiştir..”

DOĞRULTMA CETVELİ

<u>Sahife</u>	<u>Satır</u>	<u>Yanlış</u>	<u>Doğru</u>
3	28	yolarına	yollarına
„	27	oanları	olanları
14	29	sürüöleyemiycekleri	sürükleyemiycekleri
26	28	kalınca	kılınca
49	20	tesadüfen	tesadüfün
66	29	ahsî	şahsî
72	21	şey	şeyden
73	28	maktadır	maktır
74	33	bütü	bütün
88	4	deinebilecek	edinebilecek
88	17	olagilmiştir	olagelmıştır
93	8	yapmakatn	yapmaktan
96	20	malar da	malarda

2000

2000

eskikitaplarim.com

FIYATI: 3 LİRA